

Malmireservi vai rautapulan ratkaisu?

Otanmäki kaivospoliittisessa keskustelussa 1938–1953

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta
Historia- ja maantieteiden laitos
Suomen historian pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2014
Miika Raudaskoski

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Miika Raudaskoski

Opiskelijanumero: 180639

Tutkielman nimi: Malmireservi vai rautapulan ratkaisu? Otanmäki kaivospoliittisessa keskustelussa 1938–1953

Tiedekunta ja oppiaine: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia

Sivumäärä: 92+6

Aika ja paikka: tammikuu 2014, Joensuu

Pro gradu -tutkielma käsittelee Otanmäen kaivoksen perustamisesta käytyä poliittista ja julkista keskustelua Suomessa vuosina 1938–1953. Tutkielmassa tarkastellaan asiantuntijoiden ja poliitikkojen Otanmäen malmilöydöstä käymää keskustelua, joka johti lopulta kaivosyhtiö Otanmäki Oy:n perustamiseen ja kaivoksen avaamiseen.. Tutkimustehtävänä on selvittää, kuinka Otanmäen malmilöytö ja kaivoshanke linkittyvät Suomen sotatalouteen toisen maailmansodan aikana sekä teollistamiseen ja alueellistamisen politiikkaan toisen maailmansodan jälkeen.

Tutkimuksessa on hyödynnetty monipuolista lähdeaineistoa. Valtiopäiväasiakirjojen kautta on tarkasteltu Otanmäkeen liittyvää päätöksentekoa ja sen pohjana ollutta keskustelua eduskunnassa ja valiokunnissa. Sanomalehtiaineiston avulla selvitetään julkista keskustelua, johon kuului uutisointi, lehdistön kannanottoja sekä yleisönosastokirjoittelua. Viranomaisasiakirjoissa on esimerkiksi Otanmäen löydöksen tutkimista varten perustettujen toimikunnan ja neuvottelukunnan mietintöjä sekä kunnallista päätöksentekoaineistoa.

Asiantuntijat ja poliitikot kävivät Otanmäen kaivoshankkeesta tiukkaa keskustelua aina malmilöydön löytymisestä saakka. Keskustelu ei päättynyt Otanmäki Oy:n perustamiseen ja kaivostoiminnan aloittamiseen, vaan jatkui vielä 1950-luvun lopulla. Toisen maailmansodan aikaista Otanmäki-keskustelua leimasi hankkeen linkittyminen sotatalouteen. Suomessa oli pulaa sotarviketeollisuuden tarvitsemista raaka-aineista ja Otanmäen rautamalmiesiintymää pidettiin hankkeen puolustajien keskuudessa ratkaisuna rautapulaan. Hankkeen vastustajien mielestä Otanmäen esiintymän erinomaisuutta oli liioiteltu ja uuden kaivoksen avaaminen vaikeassa kansantaloudellisessa tilanteessa olisi järjetöntä. Hanke ei sotavuosina edennyt Otanmäki-toimikunnan tekemiä tutkimuksia pidemmälle, koska valtiolla ei ollut pääomia kaivoksen perustamiseen eivätkä yksityiset yrittäjät kiinnostuneet hankkeesta.

Toisen maailmansodan jälkeen Otanmäki-hanke politisoitui ja linkittyi ensin osaksi vasemmistopuolueiden sosialisointipyrkimyksiä. SDP oli myötämielisin hankkeen toteuttamiselle, mutta poliittiset ristiriidat SKDL:n ja Maalaisliiton kanssa sekä valtiontalouden heikko tilanne jarruttivat hankkeen etenemistä. Maalaisliiton piirissä hanke sai vahvempaa tukea 1940–50-lukujen taitteessa, kun puolue alkoi aktiivisesti ajaa maaseudun teollistamista. Urho Kekkosen II hallituksessa poliittinen ilmapiiri ja Korean sodan aikaansaama noususuhdanne mahdollistivat kaivostoiminnan aloittamisen yli kymmenen vuotta käydyin keskustelun päätteeksi vuonna 1953.

Avainsanat: Otanmäki, kaivosteollisuus, sosialisointi, sotatalous, taloushistoria, alueellistaminen

Sisällys

1. Johdanto.....	4
1.1 Otanmäki ja Suomen kaivosteollisuus 1930–1950-luvuilla.....	4
1.2 Sosialisointia ja alueellistamista.....	8
2. Tutkimustehtävä ja aineisto	13
2.1 Tutkimustehtävä ja metodi.....	13
2.2 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	15
3. Otanmäki sotateollisuuden aikana.....	18
3.1 Keskustelu kaivoksen perustamisesta alkaa.....	18
3.2 Valtio jatkaa tutkimuksia	22
3.3 Sodanjälkeinen umpikuja Otanmäessä	28
4. Otanmäki jälleenrakennuksen aikana.....	34
4.1 Uusi neuvottelukunta puoltaa kaivosta.....	35
4.2 Poliitikkojen ja asiantuntijoiden näkemyserot jarruttavat hanketta.....	41
4.3 Otanmäki-kysymys palaa eduskuntaan.....	52
4.4 Vierailuja, lobbausta ja jatkoselvityksiä	58
5. Koetyömaasta kaivosyhtiöksi	64
5.1 Lisämietinnöstä ensi askeleet kaivosyhtiöksi.....	64
5.2 Otanmäki Oy perustetaan.....	71
5.3 Tuotanto alkaa, keskustelu jatkuu	77
6. Kannattaa vai ei kannata?.....	83
Lähteet ja kirjallisuus	89
Liitteet	

1. Johdanto

1.1 Otanmäki ja Suomen kaivosteollisuus 1930–1950-luvuilla

Oulujärven etelärannalla sijaitseva Vuolijoen kunta perustettiin marraskuussa 1915 aiemmin samana vuonna perustetun Vuolijoen seurakunnan pohjalle. Seurakunta oli muodostettu lohkaisemalla Vuolijoen ja Saaresmäen kylät Säräisniemestä sekä Vuottolahti Kajaanin maaseurakunnasta (liite 1). Perustettaessa Vuolijoki oli väkiluvultaan Kainuun pienin kunta. Maa- ja metsätaloudesta eläneen kunnan talouselämä mullistui vuonna 1938 tehdyn malmilöydöksen myötä. Kunnan alueella suoritettiin koeporauksia talvi- ja jatkosotien aikana ja löydettiin neljä magneettista vetoaluetta. Laajempia jatkotutkimuksia tehtiin Otanmäessä, jossa rautamalmia arvioitiin olevan riittävästi kaivoksen perustamista varten. Otanmäen tutkimuksista vastasivat Suomen Malmi Oy ja erityinen toimikunta, joka antoi vuonna 1943 kaivoshanketta puoltavan mietintönsä.¹

Otanmäen malmiesiintymän tutkimustyöt käynnistettiin todenteolla toisen maailmansodan aikana. Suomi eli 1940-luvulla sotatalouden aikaa, johon oli siirrytty jo vuosien 1938–39 aikana perushankintaohjelman myötä. Metalliteollisuuden näkökulmasta sotatalouden aikakausi merkitsi tuotannon laajenemista, sillä ampuma- ja muu sotatarviketeollisuus laajenivat merkittävästi jo ennen talvisotaa ja entisestään Moskovan rauhan 1940 jälkeen. Teollisuuden toimintaedellytyksiä heikensi osaltaan erittäin vaikea polttoainepula, kun kivihiilen tuonti kävi vaikeaksi ja lopulta loppui kokonaan syksyllä 1944. Puulla ja siitä jalostetuilla polttoaineilla onnistuttiin korvaamaan tuontipolttoaineiden pula ja suurimman ongelman teollisuudelle tuottivat alueluovutukset, jotka vaikuttivat ennen kaikkea puunjalostusteollisuuden tuotannon putoamiseen alle puoleen sotaa edeltäneestä tuotannosta. Metalliteollisuuden kehitys kulki sotavuosina päinvastaiseen suuntaan. Sotaa edeltänyt taso ylitettiin vuonna 1943 ja suurin osa tuotannosta meni armeijan tarpeisiin.²

¹ Simula 2001, 49–50; Tervo 2011, 166; Tervonen 2003, 97–100; Turpeinen 1985, 205–206, 377.

² Pihkala 1982a, 317–320.

Kasvanut metalliteollisuustuotteiden tarve lisäsi myös raaka-aineiden kysyntää, mikä edelleen lisäsi kiinnostusta malmiesiintymiä kohtaan. Kaivannaisteollisuuden tuotteiden kysyntä oli alkanut kasvaa jo 1930-luvun lopulla, mutta sotavuodet loivat pohjan tuotannon merkittävällä laajenemiselle. Sodan jälkeen sotakorvausteollisuus ja sen myötä edelleen voimakkaasti laajentunut metalliteollisuus lisäsivät myös kaivannaisteollisuuden investointeja. Malmin nostomäärät nousivat Suomessa vuosien 1932–1953 välisenä aikana 150 000 tonnista noin miljoonaan tonniin. Suomen johtavana kaivannaisteollisuusyrityksenä valtion omistama Outokumpu Oy oli keskeisessä roolissa kapasiteetin lisääjänä. Outokummun kaivoksesta louhitun kuparin tarve oli sotavuosina kovaa ja tuotannon huippu saavutettiin vuonna 1942. Lisääntyneen kysynnän myötä yhtiö laajensi tuotantoaan ja Outokumpuun avattiin talvisodan kynnyksellä vuonna 1939 uusi Mökkivaaran kuilu.³

Toisen maailmansodan aikana Outokumpu Oy:n laajensi toimintaansa eri puolilla Suomea (liite 2). Vuonna 1941 yhtiö aloitti nikkelin louhinnan Nivalan Makolassa ja kuparin louhinnan Ylöjärvellä vuonna 1943. Molemmat esiintyvät olivat suhteellisen pieniä ja köyhiä, mikä näkyi kaivosten lyhyeksi jääneenä toiminta-aikana⁴. Outokumpu Oy tuskin olisi avannut kumpaakaan kaivosta ilman toisen maailmansodan aiheuttamaa raaka-ainepulaa. Jatkosodan loputtua Outokumpu Oy jatkoi edelleen investoimista tuotantonsa laajentamiseen, sillä poliittisen epävakauden vuoksi nähtiin tärkeänä pitää malmivarat suomalaisomistuksessa. Yhtiö osti vuonna 1945 Orijärven kuparikaivoksen ruotsalaisilta omistajilta ja aloitti vuonna 1948 rakennustyöt Aijalan kaivoksella.⁵

Outokumpu Oy:n ohella metallikaivosteollisuutta Suomessa harjoittivat sotavuosina vain Oy Vuoksenniska Ab ja kanadalais-brittiläisessä omistuksessa ollut Petsamon Nikkeli Oy. Molempien yhtiöiden kaivostoiminta oli sidoksissa toisen maailmansodan aiheuttamaan kysyntään. Petsamon nikkeli-kaivoksen⁶ tuotanto vietiin sotavuosina kokonaisuudessaan Saksaan I.G. Farbenindustrien kanssa tehdyn sopimuksen myötä ja parhaimmillaan sen

³ Kuisma 1985, 137–139.

⁴ Makolan nikkelinuotanto oli keskeytyksissä 1946–1951, käynnistettiin uudelleen Korean sodan aiheuttaman kysynnän myötä ja suljettiin malmin loppumisen myötä vuonna 1954. Ylöjärven kaivos oli kannattavuusvaikeuksissa lähes koko toimintansa ajan, eikä wolframin ja arsenikin louhinnan aloittaminen 1948–49 parantanut olennaisesti tilannetta. Sodan jälkeen kuparin kysyntä väheni ja hinnat romahtivat, mikä johti vaikeuksiin Ylöjärvellä. Yhtiön investointien ja tuotannon laajentamisen myötä louhinta Ylöjärvellä jatkui vuoteen 1966 saakka. Lähde: Kuisma 1985, 137–157.

⁵ Kuisma 1985, 140, 146–157.

⁶ Petsamon Kolosjoen nikkeli-kaivoksen rakennustyöt aloitettiin vuonna 1937 kanadalais-brittiläisen Mondin johdolla. Kaivostoiminta jatkui läpi sotavuosien ja toimintakuntoinen kaivos siirtyi aseleposopimuksen myötä Neuvostoliitolle vuonna 1944. Lähde: Vuorisjärvi 1990, 26–29, 206–210.

tuotannolla katettiin reilu neljäsosa Saksan nikkelitarpeesta. Tuotanto Vuoksenniskan molybdeenikaivoksessa⁷ Lieksan Mätäsvaarassa oli aloitettu vuonna 1940 ja suurin osa tuotannosta vietiin Petsamon tavoin Saksaan. Jatkosodan päätyttyä vienti Saksaan loppui ja sodan loputtua molybdeenin hinta maailmanmarkkinoilla romahti. Kaivos ajautui suuriin taloudellisiin vaikeuksiin ja toimi valtion vahvasti tukemana vuoteen 1947, jolloin raskaasti tappiollinen kaivos lopullisesti suljettiin. Kahden yksityisen kaivannaisteollisuuden toimijan poistuminen Suomen markkinoilta vahvisti entisestään valtionyhtiö Outokumpu Oy:n asemaa toimialan kiistattomana johtajana. Oy Vuoksenniska Ab jatkoi kyllä toimintaansa, mutta keskittyi kaivannaisteollisuuden sijaan raudan jalostamiseen Turun ja Imatran tehtailla.⁸

Suomen metalli- ja kaivannaisteollisuuden laajeneminen jatkui voimakkaana myös toisen maailmansodan päätyttyä. Vuosien 1950–1980 välisenä aikana niiden osuus koko Suomen teollisuustuotannosta nousi neljänneksestä yli kolmannekseen ja työntekijöiden määrä lähes kaksinkertaistui noin 190 000 henkeen. Metalliteollisuuden perustuotannossa jalostettiin lähinnä Suomesta louhittuja malmirikasteita, joten kaivannaisteollisuuden laajeneminen liittyi tiiviisti jalostuksen laajenemiseen. Valtion toinen kaivosyhtiö Otanmäki Oy perustettiin vuonna 1950 ja kaivostoiminta Otanmäessä alkoi kolme vuotta myöhemmin. Kaivoksen päätuote määrällisesti oli magnetiittirikaste⁹, jota toimitettiin rauta- ja terästeollisuuden tarpeisiin. Taloudellisen kannattavuuden näkökulmasta sivutuotteena louhitun vanadiinin¹⁰ jalostaminen oli ensisijaista. Vanadiinitehdas valmistui vuonna 1956, mikä tarkoitti työntekijämäärän lisääntymistä huomattavasti. Otanmäki oli Suomen ainoa vanadiinin tuottaja, eikä kilpailijoita muualla Euroopassa juuri ollut. Tuotannon alkaessa malmin oli arvioitu riittävän noin viideksikymmeneksi vuodeksi. Tulevaisuus näytti 1950-luvulla valoisalta, sillä tuotteiden kysyntä oli korkealla ja hinnat markkinoilla nousussa. Edellä mainittujen tuotteiden lisäksi Otanmäestä louhittiin ja rikastettiin myös ilmeniittiä¹¹, josta

⁷ Molybdeeni on harvinainen mineraali, jonka ominaisuuksia ovat hyvä lämmön ja hapon kestävyys. Sitä käytetään erikoisteräksien ja aseteräksen valmistukseen. Lähde: Littunen 1984, 7-8.

⁸ Littunen 1984, 18–20, 24–25; Vuorisjärvi 1990, 26–29, 199–204, 206–210.

⁹ Magnetiitti on seosmalmi ja yksi tärkeimmistä rautamalmeista. Lähde:

<<http://www.geologia.fi/index.php/2011-12-21-12-30-30/2011-12-21-12-40-07/mineraalit-a-oe/136-magnetiitti>>.

¹⁰ Vanadiini on alkuaine, jota hyödynnetään erityisesti terästeollisuudessa lujien ja taipuisien teräslaatujen valmistuksessa. Vanadiiniseosterästä käytetään yleisesti auto- ja lentokoneiteollisuudessa Lähde:

<<http://www.metla.fi/metinfo/metsienterveys/raskasmetalli/kartta-vanadiini.htm>>.

¹¹ Ilmeniitti eli rauta-titaani-oksidi, on musta mineraali, josta saadaan muun muassa titaania. Lähde: <<http://www.mindat.org/min-2013.html>>.

saatiin esimerkiksi koneteollisuuden tarvitsemaa titaania¹². Otanmäki Oy:n kaivostoiminta laajeni 1950-luvun lopulla myös Kemijärven Kärvasvaaraan.¹³

Outokumpu Oy säilytti asemansa johtavana metalliteollisuudessa tarvittavien malmien tuottajana ja se avasi 1950-luvulta alkaen lukuisia uusia kaivoksia eri puolelle Suomea (liite 2). Yhtiön toiminta laajeni paitsi maantieteellisesti myös metallurgisesti, sillä kuparin lisäksi alettiin louhia teollisesti merkittävässä mittakaavassa myös muita metalliteollisuuden tarvitsemia malmeja. Sinkkiä ja rikkiä tuottanut Lampinsaaren kaivos avattiin Vihantiin vuonna 1954, Kotalahden nikkeli-kaivos Leppävirralle vuonna 1959 sekä Pyhäsalmen kupari-sinkki-rikki-kaivos vuonna 1962. Yhtiön tuotanto laajeni myös Outokummussa, kun vanhat jo 1920-luvulla avatut kuilut suljettiin vuonna 1954 ja toiminta siirtyi uuteen Keretin kaivokseen.¹⁴ Otanmäki Oy:n terästehdassuunnitelmat jouduttiin 1950-luvun alkupuolella jäädyttämään, koska varoja niin laajamittaiseen hankkeeseen ei tuolloin ollut. Terästehtaan suunnittelua kuitenkin jatkettiin ja se nousi keskusteluun jälleen 1950-luvun lopulla. Otanmäen terästehdassuunnitelmat osoittautuivat kuitenkin tuotantokapasiteetiltaan liian pieniksi. Niin sanottu Otanmäki-laki tehtaan perustamisesta hyväksyttiin vuonna 1959, mutta teollisuuden neuvottelutoimikunnan lausunnon seurauksena hallitus ei lakia vahvistanut. Otanmäki Oy:n suunnitelmat johtivat kuitenkin osaltaan uuden valtioyhtiön Rautaruukki Oy:n perustamiseen helmikuussa 1960. Otanmäki Oy oli yksi uuden yhtiön osakkaista¹⁵ ja edusti siinä kaivosteollisuutta yhdessä Outokumpu Oy:n kanssa.¹⁶

Tuotannon voimakkaasta kasvamisesta huolimatta kaivannaisteollisuus oli edelleen 1950-luvun Suomessa varsin pieni toimiala, sillä sen osuus bruttokansantuotteesta oli vain yhdenkahden prosentin luokkaa. Suomen malmiesiintymät olivat suhteellisen pieniä, joten tuotantoyksiköiden koko jäi kansainvälisesti verrattuna pieneksi. Sotavuosina perustetut kaivokset olivat toimineet pahimmillaan vain muutamia vuosia, kun taas metalliteollisuuden kysynnän pohjalle 1950-luvulla perustetut kaivokset toimivat 30–50 vuotta¹⁷, mikä oli

¹² Titaani on alkuaine, jonka tärkein ominaisuus on hyvä korroosionkestävyys. Sitä käytetään paljon terästeollisuuden seosmetallina auto-, lentokone- ja panssariteollisuudessa. Lähde: <<http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/titanium/index.html>>.

¹³ Luukko 1990, 37–51; Tervo 2011, 166; Tervonen 2003, 97–100.

¹⁴ Hjerpe 1982, 408–409, 421–422; Kuisma 1985, 140–143, 157–158, 257–258.

¹⁵ Muut osakkaat olivat valtioyhtiöt Outokumpu Oy ja Valmet Oy sekä yksityiset Osakeyhtiö Fiskars Aktiebolag, Lokomo O.Y., Rauma-Repola Oy sekä Wärtsilä-yhtymä O/Y. Lähde: Luukko 1990, 51.

¹⁶ Luukko, 37–51; Tervonen 2003, 97–98.

¹⁷ Outokumpu Oy:n 1950–60-luvuilla avatuista kaivoksista toiminnassa on enää Pyhäsalmen kaivos. Kotalahden kaivos suljettiin vuonna 1987, Keretin kaivos 1989 ja Vihannin kaivos 1992. Otanmäki Oy:n ja myöhemmin

kansainvälisesti verrattuna varsin lyhyt aika. Kaivannaisteollisuuden työllistävä vaikutus nousi uusien kaivosten perustamisen myötä 6400:sta 8300 henkeen 1940–1970-lukujen kuluessa. Kaivosten sijoittuminen kauas asutuskeskuksista, maatalousvaltaisille alueille lisäsi niiden alueellisen työllistävyyden ja kehityksen vaikutusta.¹⁸

1.2 Sosialisointia ja alueellistamista

Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa käytiin runsaasti keskustelua talousjärjestelmästä ja yritystoiminnasta. Sota-ajan sääntelytaloudessa valtio oli puuttunut tiukasti tuotantoon ja markkinoiden toimintaan, koska raaka-aineista oli pulaa ja teollisuuden tarpeet oli saatava tyydytettyä. Sodan jälkeen erityisesti poliittisen kentän vasemmalla laidalla pyrittiin ajamaan valtiollista yritystoimintaa ja sosialistisuutta suomalaiseen talousjärjestelmään. Sosialidemokraattinen Puolue (SDP) avasi sosialisointikeskustelun heti toisen maailmansodan jälkeen. Puolue vaati tammikuussa 1945 hallitusta asettamaan komitean, joka tutkisi tärkeimpien teollisuuslaitosten ja pankkien sosialisointimahdollisuuksia. SDP:n innokkuus sosialisointia kohtaan herätti muissa puolueissa vastarintaa. Kommunistinen vasemmisto Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) johdolla kritisoi SDP:n sosialisointi-intoa puhtaaksi vaalipeliksi ja kyseenalaisti puolueen ajatuksen sosialisoinnista ja piti sitä lähinnä kansallistamisena, ei koko talousjärjestelmää koskevana muutosvaatimuksena. Oikeistopuolueet Kansallisen Kokoomuksen johdolla tyrmäsivät sosialidemokraattien vaatimukset täysin. Kokoomuksen mielestä Suomen tuli palata mahdollisimman nopeasti takaisin normaaliin aikaan, jolloin yritystoiminta oli vapaata ja valtio kontrolloi markkinoiden toimintaa mahdollisimman vähän. Vaikein sosialisointikysymys heti sodan jälkeen oli Maalaisliitolle. Puolueen sisällä oikeistolaisimmat suhtautuivat ajatukseen kielteisesti, mutta toisaalta vasemman laidan maalaisliittolaiset pitivät sosialisointipyrkimyksiä jopa kannatettavina. Puolueen eduskuntaryhmässä käytiin asiasta

Rautaruukki Oy:n kaivoksista toiminnassa ei ole enää yksikään. Raajärven kaivos suljettiin 1975, Otanmäen kaivos 1985 ja Rautuvaaran kaivos 1988. Yhtiön uudelleen avaama Kärvasvaaran kaivos suljettiin jo vuonna 1967. Lähde: <<http://weppi.gtk.fi/aineistot/kaivosteollisuus/Rautakaivokset.htm>>.

¹⁸ Hjerpe 1982, 421–423.

paljon keskustelua ja lopulta viralliseksi linjaksi muotoutui kanta, jonka mukaan sosialisoinnin tutkimista ei ollut syytä vastustaa.¹⁹

Hallituksen piirissä valmisteltiin SDP:n esittämän komitean perustamista ja työtä johti kauppaja- ja teollisuusministeri Uuno Takki (SDP). Sosialisoidiskomitea perustettiin poliittisen väännön jälkeen helmikuussa 1946. Komiteaan nimettiin 26 jäsentä, joista puolet tulivat vasemmiston ja puolet porvarillisten ryhmien sekä elinkeinoelämän puolelta. Komitean puheenjohtajuus oli SDP:n hallussa ja tehtävää hoitivat vuosina 1946–47 Jalo Aura ja 1947–50 Penna Tervo. Komitean tehtäväksi määriteltiin tutkia ja suunnitella toimenpiteitä, joilla valtio voisi lisätä vaikutusvaltaansa tietyillä elinkeinoelämän sektoreilla. Nimestään huolimatta komitean tehtävänä oli ensisijaisesti tutkia, ei niinkään valmistella sosialisointia, jonka kohtalo riippuisi komitean saamista tuloksista. Kaivannaisteollisuuden osalta alan sosialistointimahdollisuuksia tutki Outokumpu Oy:n palveluksessa työskennellyt diplomi-insinööri Tuulo Malmia. Hän esitti raportissaan kesäkuussa 1947 kaivosteollisuuden sosialisointia, koska kyseessä oli suuria pääomia ja keskitettyä toimintaa vaativa teollisuuden ala. Malmian raportin mukaan kaivostoimintaa ei saataisi kehitettyä ilman valtiojohtoisuutta ja Outokumpu Oy:n toiminta oli osoittanut, että valtiojohtoinen yhtiö voi saavuttaa kaivosteollisuuden alalla hyviä tuloksia.²⁰

Sosialisoidiskomitea antoi työnsä päätteeksi vuonna 1949 mietinnön toimenpideehdotuksista yritystoiminnan sosialisoinnista. Komitean loppumietinnössä kaivosteollisuus ei ollut niiden neljän alan joukossa, joiden sosialisointia esitettiin. Komitea oli valinnut aloiksi voimatalouden, puhelintoimen, sokeriteollisuuden ja tupakkateollisuuden. Toimialojen valintaan vaikutti myös oikeistopiirien suhtautuminen, sillä Maalaisliiton ja Kokoomuksen ei arveltu vastustavan kyseisten toimialojen sosialisointia yhtä voimakkaasti kuin esimerkiksi paperiteollisuuden. Sosialisoidiskomitean mietintö ei johtanut merkittäviin toimenpiteisiin, sillä eduskunnassa oikeistopuolueet vastustivat esityksiä ja oikeistolaiset jäsenet olivat jättäneet jo komitean mietintöön eriäviä mielipiteitä. Puheenjohtaja Penna Tervo pyrki vielä vuonna 1950 ajamaan komitean esittämien alojen sosialisointia eduskunnassa, mutta aloitteet eivät koskaan edenneet valtiovarainvaliokunnan käsittelyä pidemmälle. Näin

¹⁹ Peltonen 1987, 209–213.

²⁰ Peltonen 1987, 230–233, 237, 245.

socialidemokraattien aloitteesta käynnistetty tutkimustyö yritystoiminnan sosialisoinniseksi päättyi 1950-luvun alkuun mennessä tuloksetta.²¹

Talouden sosialisointipyrkimysten jälkeen suomalaista talouspoliittista keskustelua leimasi alueellistamisesta ja aluepolitiikasta puhuminen. Suomalaisen aluepolitiikan katsotaan alkaneen vuodesta 1966, jolloin Suomessa säädettiin ensimmäiset kehitysalue lait. Poliittiseen keskusteluun aluepolitiikan ja alueiden kehittämisen idea tuli hiljalleen toisen maailmansodan jälkeen. Yhtenä keskeisenä avauksena on pidetty maalaisliittolaisen pääministeri Urho Kekkosen vuonna 1952 julkaistua pamflettia *Onko maallamme malttia vaurastua?*. Kuitenkin jo ennen Kekkosta suomalaisessa politiikassa oli alettu harjoittaa alueellistamispolitiikkaa, jonka lähtökohtana oli erityisesti syrjäisten ja elinkeinorakenteeltaan kehittymättömien alueiden olosuhteiden parantaminen. Ennen kehitysalue lakien säätämistä tällainen toiminta oli varsin koordinoimatonta ja näyttäytyi lähinnä yksittäisten valtiollisten hankkeiden yhteydessä. Suomen elinkeinorakenteeltaan alikehittyneiksi alueiksi katsottiin yleisesti toisen maailmansodan jälkeen Itä- ja Pohjois-Suomi. Painopiste oli sodan jälkeen erityisesti Pohjois-Suomessa eli Oulun ja Lapin lääneissä. Tätä kehitysalue jaottelua käytti myös pääministeri Kekkonen omassa pamfletissaan. Vastaavaa jaottelua on taloushistoriallisessa tutkimuksessaan soveltanut myös Jorma Ahvenainen, joka veti rajan linjalle Sortavala-Joensuu-Iisalmi-Oulu-Rovaniemi.²²

Pohjois-Suomi²³ oli erityisesti teollistumisen näkökulmasta aitoa kehitysalueita toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa. Suomi oli kokonaisuutena arvioiden Länsi-Eurooppaa huomattavasti vähemmän teollistunut ja pohjoinen jäi vielä tästäkin jälkeen. Alueen elinkeinot muodostuivat leimallisesti maa- ja metsätaloudesta, joiden parissa Pohjois-Suomessa työskenteli vuonna 1940 noin 175 000 henkeä ja vastaavasti teollisuuden palveluksessa vain alle 15 000 henkeä. Toisen maailmansodan jälkeen Luovutetun Karjalan peltoalan menetys paransi hetkellisesti Pohjois-Suomen maatalouden näkymiä. Siirtoväen asuttaminen pääasiassa pientiloille Kajaani-Haapajärvi-linjan eteläpuolelle siirsi maatalouden painopistettä pois pohjoisesta. Myös sotakorvausteollisuus sijoittui voimakkaasti eteläisen Suomen asutuskeskuksiin ja rannikkoseuduille, eli Pohjois-Suomi hyötyi lopulta verraten vähän toisen maailmansodan jälkeisestä kehityksestä. Alueen potentiaali nähtiin olevan jo

²¹ Peltonen 1987, 254, 259–260.

²² Ahvenainen 1982, 315; Hakkarainen 2008, 1-4; Pihkala 1982a, 315.

²³ Pohjois-Suomi-käsitteellä tarkoitan esimerkiksi Hakkaraisen soveltamaa jaottelua, jossa Pohjois-Suomeen luen vanhat Lapin ja Oulun läänit.

olemassa olevan metsäteollisuuden kehittämisessä ja toisaalta muiden luonnonvarojen eli valjastamattoman vesivoiman ja kaivannaisten hyödyntämisessä.²⁴

Poliitikkojen huoli Pohjois-Suomen tulevaisuudesta liittyi ennen kaikkea arvioihin teollistumiskehityksen etenemisestä kaupungeissa. Väen uskottiin muuttavan työn perässä pohjoisesta etelän kasvukeskuksiin, mikä nähtiin erityisesti Maalaisliiton poliitikkojen piirissä huolestuttavana kehityksenä. Puolue oli ideologisesti talonpoikainen ja sen vahvimmat kannatusalueet olivat Itä- ja Pohjois-Suomessa. Toisaalta poliittista huolta aiheutti myös SKDL:n korkea kannatus erityisesti Oulun ja Lapin vaalipiireissä. Ääriivasemmiston menestystä pidettiin jopa yhteiskunnan järjestystä horjuttavana uhkana muiden puolueiden, mutta erityisesti SDP:n ja Kokoomuksen piirissä. Yhtenä poliittisena perusteluna järjestäytyneen aluepolitiikan synnylle onkin pidetty kommunismin leviämisen pelkoa. Alueellisen kehittämisen hankkeissa aloitteellisina olivat 1950-luvulla useimmiten maalaisliittolaiset poliitikot, mutta myös SKDL:n riveissä oltiin aktiivisia. Maalaisliitto tuki ennen kaikkea maatalouden kehittämistä ja elinolojen turvaamista, muttei vierastanut pohjoiseen suunniteltuja teollisia hankkeita. Maalaisliiton piirissä esimerkiksi vesivoiman rakentamisen, infrastruktuurin kehittämisen ja erilaisten teollisuuslaitosten sijoittamisen nähtiin tuovan positiivisia kerrannaisvaikutuksia myös maatalousväestölle. Puolue tuki voimakkaasti myös valtiollisten yritysten perustamista Pohjois-Suomeen, missä näkyi puolueen poliittinen valtakamppailu vasemmiston kanssa.²⁵

Otanmäen kaivoshanke ajoittui sodanjälkeiseen murrosvaiheeseen, jossa sotataloudesta siirryttiin kohti rauhanajan taloudellisia olosuhteita. Tilanne ei ollut paluuta sotaa edeltäneeseen aikaan, sillä sotakorvausten myötä teollistuminen alkoi edetä kovalla vauhdilla. Tämän vuoksi Suomen tuli kiinnittää entistä enemmän huomiota raaka-aineiden tuotantoon. Tässä tilanteessa Pohjois-Suomi nähtiin tärkeänä alueena, koska siellä oli runsaasti luonnonvaroja sekä maan päällä että sen alla. Luonnonvarojen hyödyntäminen oli keskeinen perustelu, jota poliitikot alueellisen kehittämisen päätöksiä tehdessään käyttivät. Valtiollista yritystoimintaa suosittiin 1940–50-luvuilla erityisesti kaivos- ja kemianteollisuudessa sekä energiantuotannossa. Vahvimmin valtiojohtoista yritystoimintaa olivat puolustaneet heti toisen maailmansodan jälkeen sosialidemokraatit, joiden sosialisointi-innostus sai myös SKDL:n kannattamaan vahvemmin valtiollistamispyrkimyksiä. 1950-luvulla SKDL oli jo eduskuntapuolueista tiukimmin vaatimassa yritystoiminnan valtiollistamista ja esimerkiksi

²⁴ Aro 2007, 141–142; Hakkarainen 2008, 3–5.

²⁵ Hakkarainen 2008; 3–5, 14–15.

Kemijoen sähköntuotantoa varten perustettiin valtionyhtiö SKDL:n ja SDP:n tuella. Maalaisliitolla ei ollut valtio-omisteisuuteen yksiselitteistä kantaa Yksityisyrittäjien katsottiin karsastavan Pohjois-Suomea, koska siellä maksettiin vielä sota-ajan jälkeen työvoimapulasta johtuen muuta Suomea korkeampia palkkoja. Lisäksi alueen pitkät ja monin paikoin hankalat liikenneolosuhteet aiheuttivat lisäkustannuksia.²⁶

Alueellistamispolitiikka näyttäytyi käytännössä voimakkaimmin 1950-luvulla, mutta hankkeet olivat käynnistyneet usein jo edellisen vuosikymmenen lopussa. Yksi eniten poliittista keskustelua herättäneistä alueellistamispäätöksistä oli tyypilannoitetehtaan sijoittaminen Ouluun vuonna 1950. Hankkeen tausta olivat 1940-luvun puolivälissä, sillä valtiollinen Typpi Oy oli perustettu vuonna 1944 ja tehdashankkeelle oli varattu määrärahat jo vuoden 1949 tulo- ja menoarviossa. Tehtaan sijoituspaikasta ei ollut poliittista yhteisymmärrystä, joten asia ei lopulta pohjoisen ja eteläisen sijainnin kannattajien erimielisyyksien vuoksi päätynyt valtion budjettiin. Tyypitehdashanketta varten asetettiin erillinen komitea, joka esitti tehtaan sijoittamista lähelle pääkulutusalueita ja vientisatamia Etelä-Suomeen. Komitea oli hankkinut näkemykselleen tukea myös ulkomaalaisilta asiantuntijoilta. Komitean lausunto ei ratkaissut kiistaa, koska alun alkaen tehdasta oli puuhattu Pohjois-Suomen pian valjastettavien vesivoimavarojen äärelle. Lopulta Urho Kekkosen I hallitus päätti juhannuksen alla 1950 sijoittaa tehtaan vastoin komitean esitystä Pohjois-Suomeen. Hallituksen päätös aiheutti ongelmia Typpi Oy:lle, sillä sijaintipäätöksen myötä jo aiemmin kannattavuudeltaan heikoksi arvioidun tehtaan perustamiskustannukset nousivat sijaintipäätöksen myötä entisestään.²⁷

Tyypilannoitetehtas sijoitettiin lopulta Ouluun, vaikka asiantuntijalausunnot puolsivat korkeintaan Kokkolan korkeudelle sijoittumista. Tyypitehdas oli ennen kaikkea maalaisliittolaisten hanke, vaikkakin hallituksessa osa puolueen ministereistä äänesti pohjoista sijaintipaikkaa vastaan. Sosialidemokraattien ja Kokoomuksen piirissä päätös tyrmättiin täysin, koska asiantuntijalausunnot eivät millään tavoin puoltaneet pohjoista sijaintia. Hanke ja siitä tehty poliittinen päätös on tyypillinen 1950-luvun alueellistamispäätös, jossa Pohjois-Suomen kehittäminen nähtiin tärkeämpänä päätöstä puoltavana argumenttina kuin tehtaan kannattavuudesta tehdyt arviot. Hanke antoi kasvot

²⁶ Hakkarainen 2008, 20–24, Pihkala 1982b, 341–342.

²⁷ Hakkarainen 2008, 38–40; Leiviskä 2011, 205–206.

alueellistamiselle, mutta toi esiin syvät kokoomuksen ja maalaisliittolais-sosiaalidemokraattisen akselin väliset näkemuserot valtioyhtiöpolitiikassa.²⁸

2. Tutkimustehtävä ja aineisto

2.1 Tutkimustehtävä ja metodi

Pro gradu -tutkielmassani selvitän Otanmäki Oy:n kaivosyhtiön perustamiseen liittyvää keskustelua, jota käytiin asiantuntijapiireissä, sanomalehdissä ja poliitikkojen kesken. Tutkin sekä hankkeen kannattajien että vastustajien kannanottoja ja niiden kautta selvitän kuinka Otanmäen kaivoshanke linkittyy Suomen yleiseen teollistamiskeskusteluun ja alueellistamisen politiikkaan. Liitettiinkö Otanmäki osaksi laajempaa, koko Suomea koskevaa terästeollisuuden laajentumista vai nähtiinkö se ensisijaisesti alueellisena teollisuushankkeena? Käyttivätkö kannattajat ja vastustajat samoja argumentteja perustellessaan omia kantojaan hanketta kohtaan? Onko keskustelusta havaittavissa selviä poliittisia ja alueellisia ryhmiä, joilla oli yhtenäinen kanta Otanmäkeä kohtaan?

Tutkimuksessani käytän historiallis-kvalitatiivista lähestymistapaa, jonka avulla tarkastelen aineistoa sisäisen ja ulkoisen lähdekritiikin kautta. Sisäiseen lähdekritiikkiin kuuluu asiakirjojen kokonaisuuden arvioiminen tarkastelemalla niiden tarkoitusta ja tehtävää.²⁹ Aineistossa on runsaasti kirjeitä ja muistioita, joilla on ollut selkeä tarkoitus ja tavoite mielipiteenmuokkauksessa sekä omien kannanottojen perustelussa. Ulkoisella lähdekritiikillä tarkoitetaan esimerkiksi kirjoittajan aseman ja roolin selvittäminen sekä toisaalta lähteen sijoittaminen tilanteeseen ja kontekstiin.³⁰ Vaikka käyttämässäni aineistossa asiakirjat on järjestetty Otanmäki-teeman mukaisesti, yksittäisillä asiakirjoilla on ollut selkeästi erilainen synty-ympäristö. Esimerkiksi virallinen toimikunnan mietintö ja toisaalta epäviralliseen

²⁸ Hakkarainen 2008, 41–45.

²⁹ Renvall 1983, 197–199, 201–204, 209–211.

³⁰ Renvall 1983, 165–168, 177–182.

tiedusteluun vastaava kirje ovat syntyneet hyvin erilaisessa kontekstissa, mikä täytyy ottaa huomioon niitä analysoidessa. Kirjoittajan aseman ja roolin arvioiminen on tutkimuksessani oleellista, sillä esimerkiksi Eero Mäkisellä oli selkeästi kolme roolia tarkasteltavana ajanjaksona: Outokumpu Oy:n toimitusjohtaja, kansanedustaja ja Suomen Malmi Oy:n johtokunnan puheenjohtaja. Analysoimalla käytettyjä sanavalintoja ja kirjoitustyyliä erittelen kirjoittajien argumentaatiota. Tarkoitukseni ei ole arvioida argumenttien luotettavuutta sinänsä, vaan niiden suhdetta toisiin esitettyihin argumentteihin.

Sanomalehtiaineiston osalta käytän myös historiallis-kvalitatiivista lähestymistapaa. Olen tyypitellyt sanomalehtiaineistoa kirjoituslajien perusteella uutisiin, kommentoiviin lehtikirjoituksiin ja yleisönosastokirjoituksiin. Kommentoivilla lehtikirjoituksilla tarkoitan lehtien toimittajien tai avustajien laatimia kirjoituksia, joiden voidaan ainakin jossain määrin katsoa heijastelleen lehden linjaa. Yleisönosastokirjoitukset puolestaan heijastavat enemmän niiden kirjoittajien kuin julkaisualustana toimineen lehden mielipidettä. Olen soveltanut lehdistöaineistoissa Pekka Suvannon yleisen historian tutkimuksessa käyttämää menetelmää, jossa on analysoitu lehdistöaineiston syntytilannetta ja pyritty sitomaan ne laajempaan kontekstiin. Suvannon tarkoittamaa ”*palstojen taakse*”³¹ pääsemistä olen tehnyt Eero Mäkisen arkistosta löytyneen asiakirja-aineiston sekä Päiviö Tommilan toimittamaa *Suomen lehdistön historia 3:n* avulla. Lehdistöaineiston kautta olen luonut ennen kaikkea kuvaa siitä, kuinka Otanmäestä uutisoitiin ja millä tavalla. Olen myös huomionut Suvannon tutkimuksissaan soveltaman ajatuksen siitä, että esimerkiksi pääkirjoitukset eivät yleensä edusta laajaa kansalaismielipidettä, mutta vaikuttavat hyvin vahvasti kansalaismielipiteen muodostumiseen. Yleisönosastokirjoitusten kohdalla olen ottanut huomioon sen, että niiden vaikutus julkisessa keskustelussa voi vaihdella sen mukaan, missä sanomalehdessä kirjoituksia julkaistaan.³² Tyypittelystä huolimatta en ole analysoinut lehdistöaineistoa kvantitatiivisesti, eli tehnyt tutkimusta eri lehtikirjoituslajien esiintymismääristä, koska lehdet ovat vain osa tutkimukseni aineistoa.

Tutkimukseni linkittyy Suomen alue- ja teollisuushistoriaan toisen maailmansodan molemmin puolin. Aluehistoriallisesti sota-aika on erityisen mielenkiintoinen ajanjakso, sillä valtion aluekehitys näyttää tulevan keskusteluun usein juuri kriisien aikaan. Nämä kriisit voivat olla sotilaspoliittisia tai taloudellisia, kuten tarkastelemallani ajanjaksolla Suomessa.

³¹ Suvanto 1977, 97.

³² Suvanto 1977, 96–99.

Olennaista kriiseille on, että ne näyttävät avaavan uudenlaisen keskustelutilan, jossa aiempia yhteiskunnallisia päätöksiä asetetaan kyseenalaiseksi. Suomessa sota-ajan kriisi ja varsinkin sitä seurannut alueellistamisen ja aluepolitiikan nousu 1950-luvulta lähtien ovat muokanneet maamme aluekehitystä. Aluepolitiikkaa ei voida kuitenkaan tarkastella vain yksittäisenä politiikan osa-alueena, vaan se liittyy aina laajempaan poliittiseen keskusteluun.³³ Tämän vuoksi myös Otanmäen tapausta on tarpeen käsitellä alueellisesta, teollis-taloudellisesta ja yleispoliittisesta näkökulmasta.

2.2 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Tutkimukseni lähdeaineisto koostuu neljästä päälähdeaineistosta: Eero Mäkisen arkistosta, Otanmäki Oy:n arkistosta, sanomalehtiaineistosta sekä valtiopäiväasiakirjoista. Eero Mäkisen arkistosta tutkimukseni kannalta keskeisimpiä lähteitä ovat hänen itsensä tekemät ja neuvottelukunnasta riippumattomat Otanmäkeä koskevat kannattavuuslaskelmat sekä yhtiöön liittyvät muistiot ja lausunnot. Lisäksi tärkeitä lähteitä ovat Mäkisen kirjeet ministeriöihin, asiantuntijoille ja toisiin kaivosyhtiöihin. Mäkinen profiloitui yhtenä Otanmäen kaivoshankkeen kiivaimmista vastustajista ja oli aikakauden johtavia kaivosasiantuntijoita Suomessa, joten hänen arkistostaan löysin vastustamisessa käytettyjä argumentteja. Mäkisen arkistomateriaalissa on laajasti myös muiden keskusteluun osallistuneiden henkilöiden, erityisesti Oy Vuoksenniska Ab:n toimitusjohtajan Bernd Grönblomin ja ruotsalaisten asiantuntijoiden Otanmäkeen liittyviä kannanottoja ja lausuntoja. Otanmäki Oy:n arkistoaineistossa on samoja kannattavuuslaskelmia ja mietintöjä, kuin Eero Mäkisen arkistossa. Yhtiön toiminta- ja tilintarkastuskertomukset avaavat yhtiön taloudellista tilannetta ja toimia 1950-luvun alussa.

Sanomalehtiaineiston avulla tuon tutkimukseeni Otanmäestä käytyä julkista keskustelua. Kandidaatintutkielmani yhteydessä kävin läpi Otanmäki Oy:n arkistosta löytynyttä lehtileikemateriaalia, jonka perusteella lehdistössä käytiin paikoin hyvinkin vilkasta keskustelua Otanmäen hankkeesta vuosina 1946–1951. Tässä tutkimuksessa hyödynnän jo kerättyä lehtileikemateriaalia, minkä lisäksi käyn läpi sanomalehtimateriaalia myös

³³ Moisio 2009, 53.

lehtileikkeissä esiintyvien päivien ympäriltä sekä muista merkittävistä sanomalehdistä. Lehtileikemateriaalin perusteella keskustelua käytiin eniten *Uudessa Suomessa*, *Helsingin Sanomissa* ja *Kainuun Sanomissa*. Sanomalehtimateriaalin avulla pyrin myös saamaan selville oliko suurimmilla puolueilla, Suomen Sosialidemokraattisella Puolueella, Suomen Kansan Demokraattisella Liitolla, Kansallisella Kokoomuksella ja Maalaisliitolla vahvoja kantoja kaivos Hankkeeseen ja kuinka ne ilmentyivät puolueiden äänenkannattajien kirjoittelussa.³⁴

Valtiopäiväasiakirjojen avulla selvitän Otanmäestä käytyä poliittista keskustelua eduskunnassa. Otanmäki Oy perustettiin valtionjohtoiseksi yhtiöksi ja sen rahoittamisesta käytiin keskustelua eduskunnassa. Valtiopäiväasiakirjojen avulla selvitän niitä Otanmäkeen liittyviä mielipiteitä, joita poliitikkojen keskuudessa vallitsi, mutta jotka eivät välttämättä tulleet julki lehdistössä. Valtiopäiväasiakirjojen avulla pyrin selventämään kokonaiskuvaa siitä, mitkä poliittiset ryhmittymät ja poliitikot kannattivat sekä vastustivat Otanmäen hanketta, ja millaisia perusteluja he mielipiteidensä pohjana käyttivät.

Suomen kaivosteollisuuden historiaa ei ole koottu yksiin kansiin. Euroopan suurimpiin kuulunut Outokummun kuparikaivos ja sen ympärille syntynyt Outokummun kaupunki ovat saaneet tutkimuksessa eniten huomiota, mutta muista kaivosyhdyskunnista on kirjoitettu suhteellisen vähän. Myös Vuolijoen kuntahistorian puuttuminen vaikeuttaa Otanmäen tapahtumien peilaamista tutkimuskirjallisuuden avulla, mutta toisaalta se antaa tutkijalle puhtaan maaperän toimia. Markku Simulan kirjoittama seurakunnan historiikki *Vuolijoen seurakunnan vuosisata* kokoaa yksiin kansiin seurakunnan kehityksen. Otanmäelle on kirjassa annettu oma lukunsa, eikä vähiten pappilan sijaintipaikasta käydyn kiistan vuoksi. Maaseudulla seurakunnan ja kunnan asiat olivat vielä 1900-luvulle tultaessakin lähellä toisiaan, joten teos antaa kuvaa yleisestä suhtautumisesta myös Otanmäkeen. Myös *Terra*-lehdessä (3/2011) julkaistu Katja Tervon artikkeli *Otanmäki – katsaus erään kaivoskylän elinkaaren vaiheisiin* toimii hyvänä pohjana Otanmäen historian kartoittamisessa. Artikkelin viitekehystenä on Otanmäen historia tehdasyhdyskuntien elinkaaritutkimuksen pohjalta, ja sen syntyvaihetta käsittelevä osuus antaa perustietoa yhteisön alkuvaiheista.

³⁴ Puolueiden äänenkannattajia olivat Suomen Sosialidemokraatti (SDP), Kansan Tahto (SKDL), Vapaa Sana (SKDL), Uusi Suomi (Kokoomus), Maakansa (Maalaisliitto) ja Kainuun Sanomat (Maalaisliitto). Lähde: Salminen 1988, 172, 189, 192, 223, 235.

Makrotason taloushistoriallinen konteksti rakentuu laajan Jorma Ahvenaisen, Erkki Pihkalan ja Viljo Rasilan toimittaman *Suomen taloushistoria 2:n* varaan, joka painottuu juuri teollistuvan Suomen historiaan toisen maailmansodan molemmin puolin. Teoksessa on esitelty laajasti eri talouden sektoreiden kehitystä ja kaivosteollisuus käsitellään osana metalliteollisuutta. Toisen maailmansodan jälkeistä talouspoliittista keskustelua ovat tutkineet väitöskirjoissaan Tapani Paavonen ja Janne Leiviskä. Paavosen *Talouspolitiikka ja työmarkkinakehitys Suomessa toisen maailmansodan jälkeisellä jälleenrakennuskaudella vuosina 1944–1950* käsittelee talouspoliittista keskustelua heti toisen maailmansodan jälkeen eli aikakaudella, jolloin Otanmäen kaivoshankkeesta käyty keskustelu oli kuumimmillaan. Paavonen tarkastelee väitöskirjassaan esimerkiksi sosialisoimiskeskustelua, jonka vaikutukset näkyivät myös poliitikkojen suhtautumisessa Otanmäen hankkeeseen. Leiviskän väitöskirjassa *Pohjois- ja Itä-Suomen elinkeinojen kehittäminen suomalaisen yhteiskunnan murroksessa – Suurimpien puolueiden elinkeinopolitiikka 1951–1970* käsittelee elinkeinopolitiikkaa erityisesti Pohjois-Suomen näkökulmasta. Vaikka Leiviskän väitöskirjan painopiste on 1950-luvun jälkeisellä ajalla, on siinä käsitelty uudenlaisen alueellisen elinkeinopolitiikan lähtöasetelmia vuosikymmenen taitteesta. Leiviskän lisäksi aluepoliittista kontekstia Otanmäki-tapaukseen tuo Anna-Kaisa Hakkaraisen maantieteen alan väitöskirja *Aika ennen aluepolitiikkaa* käsittelee alueiden kehittämisen ideaa ja pohjoisen Suomen kehittämishankkeita juuri 1950-luvulla. Väitöskirjassaan Hakkarainen on nostanut esiin erityisesti Oulun typpitehtaan ja yliopiston aluepoliittiset ulottuvuudet, mutta käsittelee myös laajemmin Pohjois-Suomen tilannetta. Hakkaraisen käsittelemät aluepolitiikan erityispiirteet auttavat Otanmäen tapauksen asettamisessa valtakunnalliseen kontekstiin.

Kaivoshistorian kokonaisuutensa puutteen vuoksi olen luonut katsauksen alan kehitykseen kahden merkittävän kaivosalueen, Outokummun ja Petsamon historioiden kautta. Merkittävät teokset ovat Markku Kuisman *Outokumpu 1910–1985: kuparikaivoksesta suuryhtiöksi*, Esko Vuorisjärven *Petsamon nikkeli kansainvälisessä politiikassa 1939–1944* sekä Annikki Littusen *Mätäsvaara selvitys*. Näiden teosten avulla saan hyvän katsauksen Suomen kaivosteollisuuden vaiheisiin toisen maailmansodan kynnykseltä 1950-luvun puoliväliin, sillä kyseiset yritykset louhivat ainoana rautamalmeja Suomessa. Kuisman yrityshistoriassa on tuotu esille Outokumpu Oy:n vahva asema suomalaisen kaivosteollisuuden suuryrityksenä ja yhteiskunnallinen konteksti on mukana yhtiön historian kuvauksessa. Vuorisjärven tutkimuksessa painopiste on ennen kaikkea Petsamon kaivoksen ulkopolitiittisessa ulottuvuudessa. Tämä osoittaa sen, kuinka kaivosteollisuus nähtiin toisen maailmansodan

molemmin puolin Suomessa strategisena toimialana, minkä vuoksi siihen liittyi paljon poliittisia ambitioita. Littusen vuonna 1984 tekemä, painamaton, mutta lähteistetty selvitys Mätäsvaaran kaivoksesta selvittää paitsi kaivoksen toimintaa myös siihen liittyviä poliittisia ulottuvuuksia. Mätäsvaaran kaivoksesta on kirjoitettu erittäin vähän, joten Littusen painamattoman selvityksen käyttäminen tässä yhteydessä on perusteltua.

Tiedot Suomen hallituksista ja hallitusohjelmista perustuvat Harto Hakovirran ja Tapio Koskiahon toimittamaan teokseen *Suomen hallitukset ja hallitusohjelmat 1945–1973* sekä valtioneuvoston Internetsivuilta löytyvään tietokantaan. Kansanedustajien tiedot on haettu Eduskunnan virallisesta kansanedustajamatrikelista ja puolueiden paikkamäärät valtiopäivillä on saatu Suomen virallisista tilastoista vuosilta 1936–1951. Muiden tutkimuksessa esiintyvien henkilöiden tiedot on saatu pääasiassa Biografiakeskuksen Kansallisbiografia-tietokannasta. Suomen hallitusten puoluejakauma ja kauppa- ja teollisuusministerien tiedot sekä puolueiden paikkajakaumat valtiopäivillä on koottuna liitteissä 3-4.

3. Otanmäki sotateollisuuden aikana

3.1 Keskustelu kaivoksen perustamisesta alkaa

Otanmäen malmilöydöstä alettiin tutkia Geologisen toimikunnan ja Suomen Malmi Oy:n (SMOY) toimesta heti vuoden 1938 jälkeen. Alueelta löytyi useita kalliopaljastumia ja magneettisia vetoalueita, joista varsinaisen Otanmäen esiintymän lisäksi merkittäviä olivat Pentinpuro ja Vuorokas. Suomen Malmi Oy oli perustettu vuonna 1935 valtion malminetsintäyhtiöksi, jonka tarkoituksena oli etsiä uusia esiintymiä ja sitä kautta laajentaa kaivosteollisuutta Suomessa. Marraskuussa 1939 syttynyt talvisota katkaisi lamasta toipuvan Suomen taloudellisen kehityksen ja maa siirtyi kokonaisuudessaan sotatalouden aikaan. Kaivosteollisuuden rooli sotatalouden raaka-aineiden tuottajana oli keskeinen, joten kiinnostus Otanmäen rautamalmiesiintymää kohtaan ei sodan vuoksi vähentynyt. Suomen

Malmi Oy:n sotavuosina suorittamien tutkimusten perusteella yhtiön johtokunta³⁵ tuli 10.2.1941 pitämässään kokouksessa siihen tulokseen, ettei Otanmäen malmia kannata sota-ajan vaikeassa taloudellisessa tilanteessa hyödyntää.³⁶

Johtokunnan päätös ei merkinnyt Otanmäen malmiesiintymän unohtamista ja keskittymistä muihin mahdollisiin esiintymiin, vaan päinvastoin aloitti pitkän ja paikoin erittäin kiivaana käyneen väittelyn esiintymän hyödyntämisestä. Keskustelun laittoi liikkeelle SMOY:n toimitusjohtajana toiminut Matti Häyrynen. Hän kirjoitti yhtiön johtokunnalle kirjeen, jossa kritisoi voimakkaasti tehtyä kielteistä päätöstä Otanmäen malmin suhteen. Häyrysen mukaan johtokunnan kielteinen kanta perustui ainoastaan Eero Mäkisen esittämiin laskelmiin kaivoksen kannattavuudesta. Häyrynen esitti, että Mäkisen laskelmat olivat muuttuneet perusteettomasti ja radikaalisti vajaan vuoden aikana. Syyskuussa 1940 Mäkinen oli esittänyt Otanmäen menoiksi 55 miljoonaa markkaa vuodessa, kun helmikuussa 1941 pidetyssä kokouksessa hänen kustannusarvionsa oli noussut jo 93,5 miljoonaan markkaan tulojen ollessa vain 51,1 miljoonaa markkaa. Häyrynen katsoi Mäkisen johtaneen tieteen tahtoen johtokuntaa harhaan ja piti omana kansallisena velvollisuutenaan oikaista tämän:

”katson velvollisuudekseni niin yhtiötä kuin isänmaata kohtaan vielä kirjallisesti osoittaa johtokunnalle, että on pidettävä harhaanjohtavana sitä vuorineuvos Mäkisen esittämiin numeroihin nojautuvaa laskelmaa, jonka perusteella tehtiin johtopäätös kaivoksen kannattamattomuudesta”³⁷

Häyrynen esitti isänmaallisen velvollisuutensa tueksi useita argumentteja Otanmäen malmin edullisuuden puolesta. Hänen mukaansa Otanmäen malmion rakenne ja malmin laatu olivat perustavalla tavalla erilaiset kuin Outokummun malmion, joten vertailun tekeminen malmioiden välillä oli täysin turhaa. Siinä missä Outokummussa jouduttiin käyttämään runsaasti konevoimaa malmin siirtämiseen ja täyttämään louhittuja tiloja rikastusjätteellä, Otanmäessä painovoima auttaisi malmin siirrossa ja rautamalmin edullisuuden vuoksi

³⁵ SMOY:n johtokuntaan kuuluivat Outokumpu Oy:n toimitusjohtaja Eero Mäkinen, kauppa- ja teollisuusministeriön kansliapäällikkö Reino R. Lehto, Outokummun kaivoksen isännöitsijä K.I. Levanto, SMOY:n toimitusjohtaja Matti Häyrynen sekä sihteeri A.Sarkio.

³⁶ Suomen Malmi Oy:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 10.2.1941. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA; Pihkala 1982a, 317–319.

³⁷ Matti Häyrysen kirje Suomen Malmi Osakeyhtiön johtokunnalle 25.2.1941. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA.

louhittujen tilojen täytön sijaan pystyttäisiin käyttämään pilarilouhintaa³⁸. Häyrynen myös muistutti, että Otanmäen malmi on huomattavasti Outokummun malmia pehmeämpää, jolloin porauskustannukset jäisivät merkittävästi alemmiksi. Häyrysen oma arvio Otanmäen kaivoksen perustamiskustannuksista oli 57,4 miljoonaa markkaa ja tulot oli varovastikin arvioitu hyviksi. Hänen mukaansa Euroopassa oli sotatilan vuoksi tavoitteena pitää hinnat hyvinä ja Suomella olisi erinomaiset mahdollisuudet kahdenvälisiin myyntisopimuksiin Saksan ja Ruotsin kanssa. Häyrynen uskoi vahvasti Otanmäen sivutuotteiden, eritoten ilmeniitin myyntimahdollisuuksiin, koska ainoa varteenotettava kilpailija oli norjalainen A/S Titan.³⁹

Otanmäki-hankkeen kovaksi vastustajaksi heti vuoden 1941 päätöksen myötä leimattu vuorineuvos Eero Mäkinen ei jäänyt saamansa arvostelun edessä toimeettomaksi. Mäkinen kirjoitti johtokunnan puheenjohtajan ominaisuudessa kauppa- ja teollisuusministeriöön 5.6.1941 laajan kirjelmän, jossa hän käsitteli Suomen rautateollisuuden kokonaistilannetta. Mäkisen mukaan Otanmäen kohdalla ei pitäisi tyytyä arvioimaan vain kaivoksen perustamisen järkevyyttä, vaan olisi selvitettävä laajasti koko tuotantoketjun rakentaminen malmin ympärille. Mäkisen mukaan ensisijainen vaihtoehto olisi yksityisen yritystoiminnan muodostaminen malmin hyödyntämiseksi ja tässä aktiivisina osapuolina tulisi olla maan johtavien metalliteollisuuden toimijoiden Fiskarsin, Wärtsilän ja Vuoksenniskan. Mäkinen vannoni vahvasti yksityisen teollisuuden nimiin, vaikka toimikin itse valtionyhtiön toimitusjohtajana. Toisaalta Mäkinen kirjoitti samassa kirjeessään, että mikäli sotavuosien vaikeuksien keskellä kyseisiltä yrityksiltä ei löydy kapasiteettia hankkeen ympärille, tulisi valtion huolehtia malmin louhinnasta ja jalostamisesta.⁴⁰ Tämä oli ensimmäinen ja viimeinen kerta Otanmäki-keskustelun aikana kun valtionyhtiön toimitusjohtajana toiminut Mäkinen suhtautui edes jossain määrin myönteisesti valtiolliseen toimintaan Otanmäen hankkeessa. Tullessaan itse Outokummun johtajaksi 1920-luvun alussa, Mäkinen oli yleisestä vastustuksesta huolimatta ajanut yhtiön valtiollistamista strategiaan syihin vedoten viimeiseen saakka siinä lopulta onnistuen.⁴¹ Sota-ajan aiheuttama poikkeustila lienee ollut

³⁸ Pilarilouhinta on menetelmä, jossa jätetään tietty määrä malmipilareita tukemaan louhittua aluetta. Täyttölouhinnassa sortumat pyritään ehkäisemään täyttämällä louhitut alueet jättekivellä. Lähde: <http://tekno.teknologiateollisuus.fi/minisites/Sanasto/termien_selitteet/p.htm>.

³⁹ Matti Häyrysen kirje Suomen Malmi Osakeyhtiön johtokunnalle 25.2.1941. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA.

⁴⁰ Eero Mäkisen kirje kauppa- ja teollisuusministeriölle 5.6.1941. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA.

⁴¹ Kuisma 1985, 56–63.

päällimmäinen syy siihen, että Mäkinen olisi ollut valmis antamaan periksi valtiolliselle toiminnalle Otanmäen malmin ympärillä.

Kauppa- ja teollisuusministeriölle lähetetyn kirjeen liitteenä olleessa muistiossa SMOY:n johtokunta ei kokonaisarvion tekemisen kannattamisesta huolimatta pitänyt Otanmäen malmia ratkaisevana Suomen raudantarpeen tyydyttämisessä. Kirjeessä oli tuotu esille, että Oy Vuoksenniska Ab:lla oli puutetta raakaraudasta, ja sitä jouduttiin tuomaan ulkomailta. Toisen maailmansodan aiheuttaman poikkeustilan vuoksi rautapulalle täytyi myös SMOY:n mukaan tehdä jotain. Yhtiön johtokunta piti ensisijaisena ratkaisuna Outokummun kuparikaivoksen pasutusjätteen ja Imatran rautatehtaan kuonan uudelleenprosessointia rautateollisuuden raaka-aineeksi. Muistiossa esitettiin laskelma, jonka mukaan jätekuonan, romuraudan ja Vuoksenniskan Haverin kaivosta koskevien uudelleenavaussuunnitelmien yhteenlaskettuna tuloksena saataisiin täytettyä jo reilut puolet 200 000 tonnin tarpeesta. Lisäksi johtokunta korosti, että Tammisaaren edustalta löydetty Jussarön rautamalmiesiintymä oli sijainniltaan ja laadultaan huomattavasti Otanmäkeä edullisempi. Kyseinen esiintymä oli Fiskarsin ja Wärtsilän hallussa, jolloin oli vain luonnollista laajentaa metalliteollisuuden raaka-ainetuotantoa yksityisin voimin.⁴²

Toimitusjohtaja Matti Häyrynen ei jäänyt ainoaksi Otanmäen puolustajaksi vuoden 1941 keskustelussa. Ruotsalainen Kungliga Tekniska Högskolannin vuoritekniikan professori Martin Wiberg esitti SMOY:lle tekemissään laskelmissa Otanmäen malmin hyödyntämisen tulevan kannattavaksi. Wibergin mukaan Otanmäen kaivos kannattaisi sota-ajan hintatasolla, koska raakaraudasta saatiin kaksinkertainen hinta verrattuna kaivoksen kannattavuusrajaan. Wibergin laskelmissa kuitenkin myönnetään, että raakaraudan hinta oli ennen vuotta 1941 liikkunut huomattavasti alle Otanmäen kannattavuusrajan.⁴³ Wibergin tekemät laskelmat saivat kriitikoilta täystyrmäyksen, samoin kuin Häyrysen hinta-arviot. Ruotsalainen vuori-insinööri Johan Kraft-Johansen oli jo Häyrysen laskelmia tarkistaessaan muistuttanut, että kaivos kannattaisi vain sota-ajan ylikorkealla hintatasolla.⁴⁴ Wibergin laskelmat perustuivat selkeästi olettamukseen, että korkeasuhdanne jatkuisi myös sodan jälkeen. Toisaalta Oy Vuoksenniska Ab:n toimitusjohtaja Bernd Grönblom väitti Häyrysen arvioiden perustuvan suoranaisiin virheisiin ja kuvitelmiin: ”*Ins. Häyrysen ilmoitus*

⁴² Muistio raudan tarpeen tyydyttämisestä Suomessa 6.6.1941. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA.

⁴³ Muistio raudan tarpeen tyydyttämisestä Suomessa 6.6.1941. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁴⁴ Otanmäkeä koskeva muistio. Johan Kraft-Johansen 4.4.1941. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

*Mätäsvaaran tuotannon suuruudesta on täysin erheellinen. Hänen esityksensä ovat pelkkää mielikuvitusta.*⁴⁵ Näin myös Grönblom lähti argumentaatioissaan Mäkisen linjalle kiistäen vahvasti Otanmäestä laskelmia laatineiden ammattitaidon.

Wiberg ja Häyrynen saivat vielä loppuvuodesta 1941 rinnalleen Otanmäen hankkeen puolustajaksi ruotsalaisen vuori-insinööri Arvid Brandbergin, joka laati syksyn aikana varsin kattavan arvion Otanmäen malmin hyödyntämisestä. Hän laati arvionsa omien sanojensa mukaan hyvin varovaiseksi, koska loppuvuoden 1941 hintatason jatkuvuudesta ei ollut takeita. Häyrysen esittämät näkökohdat malmin edullisesta asennosta, riittävästä 27 prosentin malmipitoisuudesta ja pehmeiden aiheuttamasta helposta porattavuudesta saivat tukea Brandbergin selvityksessä. Hänen mukaansa kaivostoiminta Otanmäessä tulisi kannattamaan jo hieman yli 300 000 tonnin vuosilouhinnalla, kun jo aiemmin oli suunniteltu 500 000 tonnin vuosilouhintaa.⁴⁶ Keskustelu Otanmäen hankkeesta näytti ajautuneen vuoden 1941 aikana pattitilanteeseen, jossa sekä kannattajilla että vastustajilla oli omasta mielestään oikeanlaiset kannattavaisuusarviot kaivoshankkeesta. Tämä tilanne leimasi keskustelua myös tulevina vuosina ja hankkeen arvioiminen pelkästään teknisistä lähtökohdista tuli entistä vaikeammaksi.

3.2 Valtio jatkaa tutkimuksia

Sotavuosina konkreettisia toimia Otanmäen kaivoksen perustamiseksi ei tehty, mutta SMOY:n negatiivisesta kannasta huolimatta valtioneuvosto asetti kesäkuussa 1942 erillisen Otanmäki-toimikunnan⁴⁷ selvittämään mahdollisuutta hyödyntää malmia kannattavasti. Toimikunnan jäseneksi nimitettiin suomalaisen teollisuuden merkittäviä johtohahmoja, mutta varsinaista kaivosteollisuuden osaamista toimikunnassa edustivat vain Suomen Vuolukivi Oy:n entinen toimitusjohtaja J.I. Boxström ja sihteerinä toiminut Matti Häyrynen, joka hankkään ei ollut vuoritekniikasta valmistunut diplomi-insinööri. Esimerkiksi Outokumpu

⁴⁵ Bernd Grönblomin muistio 2.4.1941. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁴⁶ Otanmäen kaivos (suomennos), Arvid Brandberg 8.12.1941. Kustannusarvioita 1941–1951, ELKA.

⁴⁷ Toimikunnan jäsenet olivat diplomi-insinööri Niilo Kanto (Kajaanin Puutavara Oy:n toimitusjohtaja), diplomi-insinööri Heikki H. Herlin (Kone Oy:n toimitusjohtaja), insinööri J.I. Boxström (Suomen Vuolukivi Oy:n entinen toimitusjohtaja), insinööri Armas T. Nikander (Oy Lokomo Ab:n toimitusjohtaja), K.K. Aalto sekä sihteerinä Matti Häyrynen (Suomen Malmi Oy:n entinen toimitusjohtaja).

Oy:n palveluksessa toimivia kaivosinsinöörejä toimitusjohtaja Mäkisestä puhumattakaan ei toimikuntaan nimetty.⁴⁸ Myöhemmin toimikunnan tuloksia arvostellessaan Mäkinen kiinnitti terävästi huomioita kokoonpanon ammattitaidon ja tietämyksen puutteeseen juuri kaivosteollisuuden alalla.⁴⁹

Mäkinen ei jäänyt toimeettomaksi SMOY:n antaman kielteisen lausunnon ja toimikunnan asettamisen välisenä aikana. Hän kävi kirjeenvaihtoa esimerkiksi saksalaisen vanadiinintuottajan Deutsche Edelstahlwerke Aktiengesellschaftin kanssa ja pyrki selvittämään Otanmäen keskeisiin sivutuotteisiin kuuluneen vanadiinin myyntimahdollisuuksia. Antamassaan vastauksessa yhtiö piti saamansa tiedon pohjalta Otanmäen vanadiinin myyntimahdollisuuksia varsin heikkoina, koska sen pitoisuus malmissa oli vähäinen.⁵⁰ Lisäksi Mäkinen oli helmikuussa 1942 kirjelmöinyt SMOY:n johtokunnan puheenjohtajan ominaisuudessa kauppa- ja teollisuusministeriölle, jotta kaikenlaiset toimet Otanmäen hankkeen hyödyntämisen suhteen lykättäisiin myöhempään tulevaisuuteen. Hän perusteli kantaansa sillä, että Suomella on kaksi huomattavasti parempaa malmiesiintymää eli Petsamo ja Puudosinmäki. Petsamon kohdalla suurin etu oli Liinahamarin satama, jota pystyttiin käyttämään ympärivuotisesti. Mäkinen oli saanut tietoonsa Itä-Karjalan sotilashallinnon salaisten asiakirjojen kautta tietoonsa, että Äänisjärven rannalla, noin sata kilometriä Poventsasta kaakkoon sijaitsisi noin kaksi kertaa Otanmäen kokoinen titaani-vanadiiniesiintymä. Molempien esiintymien kohdalla suurin este nopealle hyödyntämiselle oli sotatilanne, koska Petsamo oli jo talvisodassa joutunut sotatoimien kohteeksi ja Puudosinmäen esiintymä sijaitsi Neuvostoliiton alueella. Mäkinen myönsi sotatilanteen aiheuttamat haasteet, mutta piti esiintymiä silti huomattavasti Otanmäkeä parempina. Varsinkin Neuvostoliiton alueella sijaitsevan Puudosinmäen esiintymän käyttäminen argumentti osoitti Mäkiseltä kovaa uskoa Suomen sotamenestykseen Itä-Karjalassa.⁵¹

SMOY oli Mäkisen johdolla noussut selkeästi vastustamaan kaivoshanketta Otanmäkeen, eikä vuoden 1942 kannanotoissa enää puhuttu edes yksityisten yritysten toiminnasta malmialueella. Perusteita Otanmäki-toimikunnan jäsenten valinnalle ei ollut, mutta se oli selkeästi nähtävissä vastaryhmänä SMOY:n näkemyksille. Ainoana SMOY:ssä vaikuttaneena

⁴⁸ Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943. ELKA.

⁴⁹ Uusi Suomi 15.11.1945: ”Otanmäen merkitystä liioiteltu, todetaan kaivosmiesten taholta”.

⁵⁰ Kirje ”Titanhaltiges Eisenerz” Deutsche Edelstahlwerke Aktiengesellschaftilta Mäkiselle 11.7.1941. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA.

⁵¹ Eero Mäkisen kirje kauppa- ja teollisuusministeriölle 10.2.1942. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA.

henkilönä toimikuntaan valittiin Matti Häyrynen, joka oli jo siinä vaiheessa erotettu toimitusjohtajan tehtävästä SMOY:n taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Toimikunnan koostumus on olennainen osa koko Otanmäki-prosessia, sillä ilman kaivosteollisuuden osajia toimikunnan näkemykset oli vastustajien puolelta helppo leimata asiantuntemattomien kommentteiksi. Lisäksi on huomionarvoista, että rautateollisuuden osajia toimikunnassa edustivat Kone Oy:n ja Oy Lokomo Ab:n toimitusjohtajat, joiden yritykset valmistivat metalliteollisuuden lopputuotteita. Rikasteiden jalostajien edustajia, kuten Outokumpu Oy:n tai Oy Vuoksenniska Ab:n edustajia ei sen sijaan ollut mukana. Puheenjohtaja edusti selkeimmin ajatusta Otanmäestä alueellisena hankkeena, sillä Niilo Kannolla ei ollut kokemusta sen paremmin kaivos- kuin metalliteollisuudestaan. Kanto oli toiminut vuodesta 1934 lähtien Kajaanin Puutavara Oy:n toimitusjohtajana ja tehnyt aiemman työuransa metsäteollisuuden parissa. Kannon roolin puolesta puhui siis ennen kaikkea hänen vankka tietämyksensä Kainuun teollisuuden haasteista ja mahdollisuuksista, olihan hän työskennellyt 20 vuoden ajan eri tehtävissä Kajaanin Puutavara Oy:ssä.⁵²

Toimikunnan 24.2.1943 antamassa lausunnossa otettiin vahva myönteinen kanta Otanmäen kaivoshankkeeseen. Se ilmoitti perustavansa näkemyksensä SMOY:ltä saamaansa materiaaliin ja käyttämiensä asiantuntijoiden antamiin lausuntoihin. Näiden pohjalta tekemänsä suunnittelutyön jälkeen toimikunta tuli siihen tulokseen, että malmia tulisi alkaa hyödyntää ja he jäivät odottamaan valtioneuvoston toimia asiassa. Toimikunnan mietinnössä kyllä myönnettiin, että ainoastaan malmin koostumuksesta ja pitoisuuksista vallitsi konsensus. Sen sijaan kannattavuuslaskelmista jo yksistään toimikunnan jäsenillä oli eriäviä mielipiteitä, puhumattakaan jo aiemmin esitettyjen asiantuntijoiden näkemyksistä. Toimikunnan mukaan kannattavuusarvioita oli yhtä paljon kuin tekijöitä, koska ne perustuvat aina yksilölliseen arviointiin ja riippuvat pitkälti ”*laskelmantekijäin erilaisesta enemmän tai vähemmän stabilisesta suhtautumisesta taloudellisiin kysymyksiin*”⁵³. Mäkinen oli lausunnon omassa versiossaan alleviivannut kyseisen kohdan, missä toimikunta osittain myönsi laskelmiensa olevan todella vahvasti olettamuksiin perustuvia. Lausunnossa todettiin myös, että sota-aika oli vaikeuttanut entisestään kokonaisvaltaisen kustannusarvion tekemistä. Kaikesta tästä huolimatta toimikunta tuli siihen tulokseen, että:

⁵² Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943. ELKA; Suomen biografiakeskus. Vuorineuvos Niilo Kanto (1897–1956). <<http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=497>>.

⁵³ Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943. ELKA.

”on ajan tuhlausta enää tehdä uusia laskelmia Otanmäen kannattavuudesta, koska nämä --- kuvastaisivat ainoastaan laskelmantekijäin luonteenlaatua ja heidän yksilöllisiä varovaisuuskertoimiaan suhtautumisessa Otanmäen kysymykseen.”⁵⁴

Mäkinen on omassa lausunnon nidotussa versiossaan alleviivannut kyseisen lauseen useaan kertaan ja lisännyt perään myös huutomerkkin.⁵⁵ Toimikunnan tekemät myönnytykset eivät selvästikään saaneet Mäkistä vakuuttuneeksi, vaan pikemminkin asettivat koko lausunnon entistä kyseenalaisemmaksi.

Toimikunnan mietinnön liitteenä olevassa SMOY:n lausunnossa, jonka myös Mäkinen on allekirjoittanut, kirjoitetaan kaivoshankkeen tuottavan sota-ajan hintatasolla runsasta voittoa ja rauhanaikanakin kannattavuuden olevan taattu.⁵⁶ Mäkinen siis toisaalta omilla kommentaillaan omassa lausunnon versiossaan näytti kiinnittäneen paljon huomioita toimikunnan myönnytyksiin, mutta oli omalla allekirjoituksellaan ollut vahvistamassa SMOY:n myönteisen lausunnon. Kyseinen 19.1.1942 päivätty lausunto muodosti toimikunnan argumenttien perustan yhdessä esimerkiksi Martin Wibergiltä saadun lausunnon ohella. SMOY:n lausunto kiinnitti huomiota myös kaivoksen sivutuotteiden myynnin merkitykseen kannattavuuden suhteen ja piti vanadiinin sekä ilmeniitin myyntiä välttämättömänä tämän suhteen. Toimikunta oli tiedostanut sivutuotteiden tärkeyden. Se piti vanadiinin myynnin onnistumista täysin ongelmattomana, koska Saksaan tehdyllä vierailulla paikalliset toimijat olivat ilmaisseet halunsa ostaa 500 000 tonnia vanadiinia vuodessa. Tähän perustuen toimikunta piti *”inhimillisesti katsoen varmana”*, että vanadiini saadaan kaupaksi. Ilmeniitin kohdalla toimikunta myönsi myynnin ongelmat, koska kysyntä oli kovin kapeaa. Titaanin kohdalla edellytys menestykselle olisi ollut I.G. Farbenindustrien syrjäyttäminen markkinoilta,⁵⁷ mitä voidaan pitää 1940-luvun Euroopassa erittäin haasteellisena pienelle suomalaiselle yritykselle.

Toimikunta kytki Otanmäen hankkeen myös Suomen kansantalouden tulevaisuuteen voimakkaammin, kuin aiemmin oli tehty. Raudan lisääntynyt tarve ja saantiongelmat oli tuotu esille perusteluissa jo 1941, mutta toimikunta katsoi Otanmäen hankkeen olevan

⁵⁴ Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943. ELKA.

⁵⁵ Otanmäki-toimikunnan mietintö, Eero Mäkisen kappale, 24.2.1943. ELKA.

⁵⁶ Otanmäki-toimikunnan mietintö, liite 3, 24.2.1943. ELKA.

⁵⁷ Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943. ELKA.

keskeinen osa Suomen teollisen omavaraisuuden kehittämisessä. Toimikunta kritisoi Suomen talouselämän perustamista liaksi paperiteollisuuteen, joka joutuisi erittäin vaikeaan kilpailutilanteeseen varsinkin sodan päättyessä Venäjän tappioon.⁵⁸ Tällä argumentilla toimikunta lähti varsin voimakkaasti ennustamaan tulevaisuutta ja sodan kulkua. Toisin kuin Mäkinen, joka myönsi sotatilanteen vaikeuttavan Puudosinmäen esiintymän hyödyntämistä, toimikunta ei nähnyt mitään ongelmaa perustella kaivoshanketta toisen maailmansodan kokonaistilanteella. Sotilaspoliittisen kytkennän lisäksi toimikunta otti kantaa yrityksen perustamismuotoon. Mäkisen tavoin myös toimikunta katsoi yksityisten yritysten olevan avainasemassa kaivoksen perustamisessa, koska valtionyhtiö voisi aiheuttaa poliittisia ristiriitoja. Lisäksi Fiskarsin, Vuoksenniskan ja Wärtsilän sitominen Otanmäen hankkeeseen olisi mahdollistanut koko jalostusketjun rakentamisen malmin ympärille. Valtion roolia ei kuitenkaan unohdettu, vaan esitettiin valtion puolta omistusta perustettavasta osakeyhtiössä ja tarvittaessa, jos yksityiset eivät lähtisi toimintaan mukaan, valtio voisi myös perustaa oman yhtiön.⁵⁹

Sodan aikana käyty keskustelu Otanmäen kaivoshankkeesta tiivistyi väittelyyn malmiesiintymän hyödyntämisen kannattavuudesta ja asemasta pahenevan rautapulan ratkaisussa. Hankkeen puolustajat pyrkivät liittämään Otanmäen hyödyntämisen Suomen kansantaloudelliseen tilanteeseen, mutta painavimmat argumentit olivat kaivosteknisiä. Otanmäki-hanke ei näin ollen tullut tässä lähinnä asiantuntijapiirien ja poliitikkojen käymässä keskustelussa tärkeäksi osaksi Suomen sotataloutta. Perusteluissa kyllä myönnettiin, että Otanmäen malmia tarvitaan nimenomaan laajentuvan rautateollisuuden tarpeisiin, muttei varsinaisesti sotatarviketeollisuudelle. Tällainen yksittäisten tuotantolaitosten perustamiseen liittyvä keskustelu ilman laajempaa yhteiskunnallista koordinaatiota oli varsin tyypillistä suomalaiselle sotateollisuudelle. Toisen maailmansodan aikana Suomen kansantalouden toimintaa pyrittiin johtamaan keskushallinnon kautta, mutta lopulta ohjaus jäi yksittäisten ja varsin epäyhtenäisten ohjausjärjestelmien varaan. Talouden muutoksiin reagoitiin hyvinkin impulsiivisesti tavoitteena turvata maanpuolustus ja kansan toimeentulo.⁶⁰

Otanmäki-hankkeessa toimikunta ja myös SMOY toivat useaan otteeseen esille kokonaissuunnittelun malmin hyödyntämiseksi rikasteesta jalosteeksi. Sotatalouden ajan

⁵⁸ Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943. ELKA.

⁵⁹ Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943. ELKA.

⁶⁰ Pihkala 1982a, 317.

koordinaation puutteen ja varmasti myös rahavarojen vähyyden vuoksi nämä suunnitelmat jäivät puheiden asteelle. Toisaalta Otanmäki-hankkeen hidas eteneminen sotavuosina oli vahvasti kytköksissä Suomea vaivanneeseen energiapulaan. Sähköä säännösteltiin sotavuosina todella tiukasti ja sen riittävyys olemassa olleelle teollisuustuotannolle saatiin taattua vasta vuoden 1943 jälkeen. Otanmäki-hankkeen kohdalla nimenomaan jalostusketjun kokonaissuunnittelussa ja rautatehtaan perustamisessa voimakysymys muodostui keskeiseksi. Toimikunta piti mietinnössään Pyhäkosken voimalaitoksen tarjoamaa sähkökapasiteettia riittävänä takaamaan kaivoksen, rikastamon ja rautatehtaan voiman tarpeen. SMOY oli maltillisempi ja arveli, että Pyhäkosken voimalaitos voisi tulla kysymykseen, mutta tuotantolaitosten tarvitsemaa kapasiteettia ei vuosina 1942–43 sellaisenaan ollut vapaana. Lisäksi olisi tarvittu varsin paljon polttoainetta, koksia tai puuhiiltä, kaivokselle suunnitellun jalostusmenetelmän vuoksi. Polttoaineiden saanti oli vielä sähköntuotantoakin vaikeampaa ja sotavuosina jouduttiin turvautumaan korvikepolttoaineisiin. Sodan vaikutukset jarruttivat tältä osin Otanmäki-hankkeen pikaista toteutumista.⁶¹

Otanmäen tuotteita koskevat vientisuunnitelmat olivat myös vahvasti riippuvaisia sotatilanteesta Euroopassa. Saksan miehitettyä keväällä 1940 Tanskan ja Norjan, Suomi jäi länsivaltojen näkökulmasta Saksan valtapiirin alle ja kaupankäynti länteen tyrehtyi. Saksasta tuli pian Suomen tärkein kauppakumppani, jonne kaivannaisteollisuuden tuotteita vietiin sekä Outokumpu Oy:n että Oy Vuoksenniska Ab:n toimesta. Otanmäki-suunnitelmien vientiarviot perustuivat puhtaasti Saksan vientiin, neuvotteluita käytiin vain saksalaisten ostajien kanssa ja arvioitiin saksalaisen ostovoiman riittävän takaamaan kaivoshankkeen kannattavuus. Sekä kaivoshankkeen vastustajat että kannattajat luottivat vahvasti Saksan sotamenestykseen, kuten toimikunnan ennustuksista ja Mäkisen kirjeenvaihdosta voidaan päätellä.⁶² Sotatilanne kuitenkin muuttui vuoden 1944 aikana dramaattisesti, mikä jäädyytti myös Otanmäki-hankkeen etenemisen. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua ja Saksan joutuessa yhä tiukemmalle sekä itä- että länsirintamilla keskustelu vanadiinitoimituksista Saksaan täytyi unohtaa. Otanmäki-hanke jäi toimikunnan laatiman mietinnön jälkeen muuttuneen poliittisen tilanteen myötä taka-alalle.

⁶¹ Pihkala 198a2, 319–322; Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943; Otanmäki -toimikunnan mietintö, liite 3, 24.2.1943. ELKA.

⁶² Pihkala 1982a, 322–324; Otanmäki-toimikunnan mietintö 24.2.1943; Deutsche Edelstahlwerke Aktiengesellschaftin kirje ”Titanhaltiges Eisenerz” Eero Mäkiselle 11.7.1941. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA.

3.3 Sodanjälkeinen umpikuja Otanmäessä

Sodan päätyttyä rintamalla kesällä 1944 jatkui poikkeustilanne taloudessa oikeastaan entistä vaikeampana. Sodankäynnin tilalle tulivat siirtoväen asuttaminen, jälleenrakentaminen ja sotakorvaukset. Teollisuudelle taisteluiden päättyminen tarkoitti palaamista sotatarviketeollisuuden tukemisesta takaisin rauhan ajan tuotantoon, mutta se ei ollut paluuta aikaan ennen vuotta 1939. Paineet teollisuustuotannon laajentamiselle olivat suuret, sillä tuotantoa tarvittiin sotakorvausten ja jälleenrakennustoiminnan lisäksi myös säännöstelyn lopettamiseen. Lisäksi ulkomaankaupassa oli tehtävä uudelleenjärjestelyjä sodanaikaisen kauppakumppanimaa Saksan kärsittyä sodassa tappion keväällä 1945. Metalliteollisuudelle ja sen osana kaivannaisteollisuudelle uusi tilanne tarjosi aivan uudenlaisia laajentumisen mahdollisuuksia, joita jarrutti pula polttoaineesta, energiasta ja raaka-aineista.⁶³ Otanmäkihanke palasi toimikunnan lausunnon jälkeisen hiljaiselon jälkeen keskusteluun tässä vaikeassa taloudellisessa tilanteessa loppuvuodesta 1945 Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) ja erityisesti sen kansanedustajaksi saman vuonna valitun Penna Tervon ajamana.⁶⁴

Tervo ja 16 muuta sosialidemokraattien kansanedustajaa⁶⁵ jättivät 22.10.1945 raha-asiain aloitteen eduskunnalle koskien 800 miljoonan markan määrärahan varaamista vuoden 1946 tulo- ja menoarvioon Otanmäki Oy:n perustamiseksi ja kaivostoiminnan aloittamiseksi. Kansanedustajat perustelivat tekemäänsä varsin suuren määrärahan varaamista ennen kaikkea teollisuuspoliittisen perustein. Esityksessä tuotiin esille Suomen ja koko Euroopan raudankulutuksen jatkuva vuotuinen kasvu ja Suomen raudantuonnin tarve. Aloitteen allekirjoittaneiden kansanedustajien mukaan valtaosa Suomen tuontiraudasta oli maksettu metsäteollisuuden tuotteista saadulla ulkomaanvaluutalla. Alueluovutusten ja sotakorvausten

⁶³ Pihkala 1982b, 337–338.

⁶⁴ Helsingin Sanomat 24.10.1945: ”Eduskunta-aloite Otanmäen malmin hyväksikäytöstä”; Raha-asiain aloite n:o 15, Valtioapäiväasiakirjat 1945, Liitteet, 684.

⁶⁵ Muut raha-asiain aloitteen allekirjoittaneet SDP:n kansanedustajat olivat A.K. Paasivuori (Uudenmaan vaalipiiri), P.A. Karjalainen (Mikkeli), Eeno Pusa (Kymen itäinen), Varma K. Turunen (Kuopion itäinen), Väinö Leskinen (Uusimaa), Atos Wirtanen (Uusimaa), Yrjö Kallinen (Turun pohjoinen), Kauko Andersson (Kymen läntinen), Uuno Raatikainen (Vaasan itäinen), J.F. Tolonen (Mikkeli), Urho Kulovaara (Turku eteläinen), Otto Muikku (Kuopion itäinen), Walter Kuusela (Turun pohjoinen), H.S. Pesonen (Lappi), Juho Kuittinen (Kymen itäinen). Lähde: Raha-asian aloite n:o 15.

myötä metsäteollisuuden tuotantomäärät olivat kuitenkin romahtaneet, minkä vuoksi rautateollisuutta tulisi ehdottomasti laajentaa kansantalouden kestävyuden takaamiseksi.⁶⁶ Vuoden 1944 alueluovutukset olivat tosiasiaassa vähentäneet Suomen metsäalaa 12–13% ja lisäksi sota-ajan laajamittaiset polttopuuhakkuut olivat verottaneet edullisimmin hyödynnettäviä metsäalueita, joten kansanedustajien huolella oli sinänsä perustelut. Kuitenkin jo 1951–53 tehty kolmas koko maan metsien arviointi osoitti, että puuvaranto ja vuotuinen kasvu olivat lähes samalla tasolla kuin ennen sotia.⁶⁷ Näin ollen voidaan sanoa, että kansanedustajat hieman ylireagoivat sodan vaikutuksiin metsäteollisuuden raaka-aineiden saannille. Sosialidemokraattien eduskunta-aloitteen taustalla näkyi myös puolueen sosialisimisinnostus. SDP:n piirissä oli jo sodan aikana keskusteltu talouden valtiollistamisesta ja Otanmäki Oy:n perustamiseen tähdännyt aloite oli jatkumoa puolueen tammikuussa 1945 tekemälle aloitteelle erityisen sosialisimiskomitean perustamisesta.⁶⁸

Metsäteollisuuden uskotun kriisiytymisen ohella sosialidemokraattiset kansanedustajat perustelivat pikaisten toimien aloittamista Otanmäen malmin suhteen Suomen erittäin vähäisellä raudan tarjonnalla. Heidän mukaansa ainoat kotimaiset rautaraaka-ainevarannot, romu ja Outokummun pasutusjäte, eivät yksin riitä vastaamaan kasvavaan kysyntään. Näistä saataisiin yhteensä noin 60 000 tonnia raakarautaa, kun raudankulutus kansanedustajien arvioiden mukaan nousisi vuoteen 1952 mennessä jo 500 000 tonniin vuodessa. Otanmäen malmi olisi näin ollen ehdottomasti hyödynnettävä, koska sen laatu ja määrät oli todettu tehdyissä tutkimuksissa riittäväksi kannattavalle hyödyntämiselle. Lisäksi Otanmäestä saataisiin vanadiinia ja titaania, joiden avulla kaivoksen kannattavuutta voitaisiin edelleen vahvistaa. Kansanedustajat toivat aloitteessaan esille myös suomalaisten pienteollisuusalan yhdistysten eduskunnalle elokuussa 1945 jättämän aloitteen⁶⁹ kaivostoiminnan pikaisesta aloittamisesta Otanmäessä, mitä he pitivät selvänä osoituksena siitä, että kaivoksen perustaminen on paitsi tarpeellista myös kannattavaa.⁷⁰

Socialidemokraattien tekemässä aloitteessa kritisoitiin myös selvin sanoin Suomen Malmi Oy:n johtokunnan toimia Otanmäen malmin suhteen vuosina 1941–42. Kansanedustajien

⁶⁶ Raha-asiain aloite n:o 15, Valtiopäiväasiakirjat 1945, Liitteet, s. 684.

⁶⁷ Pihkala 1982d, 401.

⁶⁸ Paavonen 1987, 36–37, 209–212.

⁶⁹ Aloitteen olivat allekirjoittaneet Hienomekaaninen Teollisuus r.y., Metalliteollisuudenharjoittajat r.y., Rakennusinsinööriyhdistys r.y., Suomen Autokorjaamoiden- ja liikkeiden Liitto r.y., Suomen Pienteollisuuden Keskusliitto, Suomen Putkiasentajain Yhdistys r.y. ja Suomen Rakennusmestariliitto r.y.

⁷⁰ Raha-asiain aloite n:o 15, Valtiopäiväasiakirjat 1945, Liitteet, 684.

mukaan SMOY oli tullut jo tammikuussa 1941 siihen tulokseen, että malmin hyödyntäminen kannattaisi, mutta johtokunta muutti lausuntoa perustaen näkemyksensä vain puheenjohtajan eli Eero Mäkisen näkemyksiin. Kansanedustajat syyttivät suorin sanoin Mäkistä asiantuntijalausuntojen huomiotta jättämisestä ja jopa vääristelystä:

*”Johtokunta hylkäsi [Matti Häyrysen] esityksen perustaen päätöksensä puheenjohtajansa kokouksessa laatimaan laskelmaan käyttökustannuksista, jotka oli arvioitu suhteettoman korkeaksi. Kun johtokunta lisäksi 15 p:nä tammikuuta 1942 jättämässään lausunnossa oli mielivaltaisesti alentanut ruotsalaisen teräsasiantuntijan arvioiman raudansaannin ja tämän nojalla päätyneet virheelliseen johtopäätökseen malmin kannattavuudesta...”*⁷¹

Aloitteen allekirjoittaneilla oli selvä näkemys siitä, että SMOY:n toimitusjohtajana aiemmin toimineen Matti Häyrysen lausunnot olivat Mäkisen lausuntoja uskottavampia. Lisäksi he perustivat aloitteensa vahvasti näiden ristiriitaisten tulkintojen myötä perustetun Otanmäki-toimikunnan lausuntoihin, joissa niissäkin esiintyi varsin paljon tulkinnanvaraisuuksia.⁷²

Sosialidemokraattisten kansanedustajien tekemä aloite sai aikaan vilkkaan keskustelun loppuvuoden 1945 aikana. Oy Vuoksenniska Ab:n vuoriteknillisen osaston johtaja Johan Kraft-Johansen piti Otanmäen malmista annettuja arvioita liian optimistisina. Helsingin Sanomat julkaisi Kraft-Johansenin haastattelun 24.10.1945 samassa yhteydessä, kun se uutisoi SDP:n kansanedustajien tekemästä määräraha-aloitteesta. Kraft-Johansen oli jo vuonna 1941 väittänyt, että kaivos voisi toimia tappiotta vain mahdollisesti korkealla ilmeniitin myynnillä ja tämäkin tapahtuisi vain sota-ajan korkeasuhdanteessa.⁷³ Hän pysyi edelleen vuonna 1945 kannassaan, ettei Otanmäen sivutuotteilla saataisi merkittäviä myyntituloja, sillä sekä vanadiinia että ilmeniittiä oli jo liikaa markkinoilla. Lisäksi hän kritisoi kaivoshankkeen kannattajien yleistä näkemystä siitä, että Ruotsissa hyödynnettäisiin paljon Otanmäkeä heikompia malmiesiintymiä. Kraft-Johansenin mukaan nämä heikot esiintymät olivat rautapitoisuudeltaan lähes kaksi kertaa Otanmäkeä parempia.⁷⁴

⁷¹ Raha-asiain aloite n:o 15, Valtioapäiväasiakirjat 1945, Liitteet, 684.

⁷² Raha-asiain aloite n:o 15, Valtioapäiväasiakirjat 1945, Liitteet, 684.

⁷³ Otanmäkeä koskeva muistio, Johan Kraft-Johansen 4.4.1941. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁷⁴ Helsingin Sanomat 24.10.1945: ”Tiedot Otanmäen malmista liian optimistisia”.

Matti Häyrynen kommentoi Helsingin Sanomille Kraft-Johansenin näkemyksiä pian julkaistun haastattelun jälkeen ja pysyi vahvasti kannassaan, ettei Otanmäen malmista ”*ole koskaan esitetty liian optimistia tai muusakaan suhteessa paikkansapitämättömiä tai perustelemattomia väitteitä tai käsityksiä*”⁷⁵. Häyrysen mukaan myös sivutuotteiden myynti oli edelleen kannattavaa. Häyrynen sai näkemyksilleen tukea Tervon ohella Metalliteos Oy:n toimitusjohtajalta, diplomi-insinööri Aare Leikolalta ja raudanvalmistuksen asiantuntijalta diplomi-insinööri H.J. Nummiselta. He puolustivat voimakkaasti Otanmäen kaivostoiminnan aloittamista vedoten hankkeen merkittävyyteen rautapulan ratkaisijana. Numminen esitti näkemyksensä Suomalaisten Teknikkojen Seuran ylimääräisessä kokouksessa, jossa käsiteltiin Otanmäen kysymystä. Hän sai Uuden Suomen uutisoinnin mukaan kokouksessa täystyrmäyksen Eero Mäkiseltä, Bernd Grönblomilta ja Imatran rautatehtaan käyttöinsinööri P.Holmbergilta, joiden jokaisen voidaan katsoa olleen alan vahvoja asiantuntijoita. Mäkisen kritiikki kohdistui ennen kaikkea toimikunnan puutteelliseen kaivostekniseen osaamiseen, sillä mukana ei ollut ollut ainoatakaan kaivosinsinööriä. Holmbergin tavoin hän kritisoi vahvasti myös Wiberg-menetelmää keskeneräisyydestä, minkä vuoksi sen edullisuuden pohjalle tehdyt laskelmat olivat täysin virheellisiä.⁷⁶ Mäkisen ja Holmbergin näkemykset saivat tukea Martin Wibergiltä itseltään, joka myönsi 8.11.1945 kirjoittamassaan lausunnossa, että hänen raudanvalmistusmenetelmänsä oli vielä kehittelyvaiheessa. Hänen mukaansa olisi syytä odottaa Luulajan tehtaalla kesän 1946 aikana aloitettavan koevalmistuksen tuloksia ennen kuin Otanmäessä ryhdyttäisiin toimiin tuotannon käynnistämiseksi. Samaisessa lausunnossa Wiberg ja Kungliga Tekniska Högskolanin rikastustekniikan professori Sture Mörtzell suhtautuivat varsin kriittisesti Ruotsissa 1940-luvun alussa suoritettuihin koerikastuksiin. Heidän mukaansa Häyrysen toimittamat malmierät olivat keskimääräistä esiintymää rikkaampia, millä oli erittäin suuri vaikutus kokonaisarvion ohella Wiberg-menetelmän soveltuvuudella Otanmäen malmin jalostamisessa.⁷⁷

Wibergin ja Mörtsellin näkemykset ovat merkityksellisiä, sillä koerikastuksia tehtiin Kungliga Tekniska Högskolanin toimesta ja kumpainenkin työskenteli oppilaitoksen palveluksessa. Hankkeen kannattajien keskuudessa kyseiselle lausunnolle ei annettu minkäänlaista painoarvoa, mikä lisää hanketta Suomalaisten Teknikkojen Seuran

⁷⁵ Helsingin Sanomat 2.11.1945: ”Otanmäessä rautamalmia yli 100 miljoonaa tonnia!”.

⁷⁶ Uusi Suomi 15.11.1945: ”Otanmäen merkitystä liioiteltu, todetaan kaivosmiesten taholta”; H.J. Nummisen alustus Suomalaisten Teknikkojen Seuran kokouksessa 14.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁷⁷ Wibergin ja Mörtsellin lausunto 8.11.1945 Tukholmassa. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

kokouksessa vastustaneiden henkilöiden näkemysten uskottavuutta. Bernd Grönblom piti kyseisessä kokouksessa aiemmasta esiintymisestään poiketen erittäin kriittisen puheenvuoron Otanmäen hankkeesta. Grönblom kertoi vältäneensä julkista kommentointia, koska hanketta kritisoineiden toiminta oli leimattu ”pahansuopaisuudeksi ja kilpailun peloksi”⁷⁸. Grönblom suhtautui Mäkisen ja Holmbergin tavoin hyvin epäillen Wiberg-menetelmän käyttämiseen. Hän lainasi puheenvuorossaan ruotsalaista asiantuntijaa⁷⁹, jonka mukaan kaivoksen ja rautatehtaan perustaminen vain paljon puuhiiltä kuluttavan Wiberg-menetelmän pohjalle olisi ”kuolleenasyntynyt yritys ja suoranaista mielettömyyttä”⁸⁰. Grönblom otti muita asiantuntijoita vahvemmin kantaa Otanmäen kaavailtuun vanadiinintuotantoon. Hänen mukaansa Suomessa oli liioiteltu vanadiinin merkitystä, koska sitä oli maailmassa esimerkiksi 1,5-kertaa enemmän kuin kuparia ja 5000 kertaa enemmän kuin kobolttia. Lisäksi vanadiinin tuotantoa Euroopassa oli Neuvostoliitossa, Norjassa, Saksassa ja Ranskassa, minkä ohella myös Ruotsissa oltiin suunnittelemassa vanadiinintuotannon aloittamista. Hankkeen puolustajat olivat perustaneet arvionsa vanadiinintuotannon kannattavuudesta juuri sen vähäiseen tuotantoon, mikä oli Otanmäen vanadiinipitoisuuden ja Euroopan tuotannon ottaen liioittelua.⁸¹

Grönblomin mukaan koko vanadiinintuotantoon liittyvä keskustelu perustui väärälle laskentatavalle, jossa oli vertailtu ja laskettu toisiinsa liittymättömiä asioita:

”Insinööri Leikola on väittänyt, että 1000 kгаа rautaa kohti saadaan 7kg vanadiinia, minkä arvo on 7.000 markkaa. Olisi kiinnostavaa laskea insinööri Leikolan esittämän kaltaisella tilastolla, mitä kasvava kuusi keinosilkkisukkien hinnan perusteella laskettuna kuutiojalalta maksaa. Todellakin ällistyy nähdessään tällaisia laskelmia.”⁸²

Grönblom piti virheellisinä myös perustamiskustannuksia, joiden laadinnassa ei ollut suoritettu kokonaisarvioita vaan pyydetty aina yksittäisiä lausuntoja yksittäisistä

⁷⁸ Bernd Grönblomin puheenvuoro Suomalaisten Teknikkojen Seuran kokouksessa 14.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁷⁹ Jernkontoretin yli-insinööri Magnus Tigerschiöld.

⁸⁰ Bernd Grönblomin puheenvuoro Suomalaisten Teknikkojen Seuran kokouksessa 14.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁸¹ Bernd Grönblomin puheenvuoro Suomalaisten Teknikkojen Seuran kokouksessa 14.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁸² Bernd Grönblomin puheenvuoro Suomalaisten Teknikkojen Seuran kokouksessa 14.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

kustannuksista.⁸³ Samaan ongelmaan olivat kiinnittäneet huomioita myös Mörtsell ja Wiberg, joiden mukaan koko hanke tulisi vielä arvioida täysin puolueettomilla ja asiaan millään lailla kuuluvilla asiantuntijoilla.⁸⁴ Grönblom mukaan myös hankkeen kansantaloudellinen perustelu rautaomavaraisuudella oli saanut liian suuret mittasuhteet. Hän myönsi raudanjalostusyhtiön toimitusjohtajana rautapulan olevan todellisen, mutta se oli Häyrysen ja Tervon arvioita huomattavasti pienempi. Lisäksi rautaa jouduttaisiin hänen mukaansa aina tuomaan ulkomailta, sillä jopa rautateollisuudessa kehittyneempi Ruotsi toi ennen sotaa jopa 40 % raudastaan ulkomailta. Grönblom piti hankkeen puolustajia pahimpina hanketta jarruttavina voimina, koska *”tapa, millä Otanmäki-suunnitelmaa on ajettu, ja kaikki ne epäpätevät laskelmat, joita on esitetty, ovat mielestäni enemmän vahingoittaneet kuin hyödyttäneet tätä suunnitelmaa.”*⁸⁵ Hänen mukaansa Otanmäen hankkeella voisi hyvinkin olla tulevaisuutta suomalaisen raudantuotannon raaka-aineen tarjoajana, mutta kaivoksen ja tehtaan perustamista ei tule tehdä hätiköiden. Grönblomin mukaan Otanmäki-keskustelussa oli turhaan yhdistetty kaivoksen ja terästehtaan perustaminen toisiinsa, koska hänen mielestään oli selvää, ettei tehdasta voitu rakentaa keskelle kainuulaista korpea huonojen kuljetusyhteyksien päähän. Tällaisten hankkeen suunnittelua vaivaavien epätarkkuuksien vuoksi Grönblom piti hanketta tässä vaiheessa mahdottomana toteuttaa.⁸⁶

Otanmäki-keskustelu ajautui vuoden 1945 lopulla vaikeaan umpikujaan, jossa ei ollut havaittavissa minkäänlaista konsensushakuisuutta. Vuoden 1946 tulo- ja menoarvion eduskuntakäsittelyssä Penna Tervo ja kokoomuksen kansanedustajan ominaisuudessa esiintynyt Eero Mäkinen kävivät varsin kiivasta väittelyä valtioneuvoston vuoden 1945 lisätalousarvioon myöntämän 25 miljoonan markan lisämäärärahan riittävydestä. Tervo syytti Mäkistä hankkeen turhasta ja asiantuntemattomasta vastustamisesta sekä Grönblomia ja muita yksityisen rautateollisuuden palveluksessa olleita kilpailun pelosta. Tervon mukaan suurin syy vastustukselle ei suinkaan ollut kustannuslaskelmiin liittyvät epätarkkuudet, vaan pelko valtion laajentuvasta toiminnasta kaivos- ja metalliteollisuuteen. Lisäksi Tervo kyseenalaisti voimakkaasti Mäkisen aseman Outokumpu Oy:n johtajana:

⁸³ Bernd Grönblomin puheenvuoro Suomalaisten Teknikkojen Seuran kokouksessa 14.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁸⁴ Mörtsellin ja Wibergin lausunto 8.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁸⁵ Bernd Grönblomin puheenvuoro Suomalaisten Teknikkojen Seuran kokouksessa 14.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

⁸⁶ Bernd Grönblomin lausunto Suomalaisten Teknikkojen seuran kokouksessa 14.11.1945. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

”On ilmeisesti miellyttävää olla yksinvaltiaana markkinoilla, niin kuin tähän asti on oltu. Mutta se on probleemi, minkä vuoksi vuorineuvos Mäkinen, joka on valtion yrityksen johtaja, vastustaa hanketta, ja siten on erittäin huomattavalla tavalla estänyt Otanmäen asian esille tuloa.”⁸⁷

Mäkinen puolusti omaa ja myös Oy Vuoksenniska Ab:n palveluksessa olleiden asiantuntijoiden lausuntoja. Hän muistutti, että juuri näillä henkilöillä on alan uusin asiantuntemus ja tietotaito, jota Tervolla itsellään ei ole. Hän ihmetteli suuresti Tervon näkemyksiä yksityisyrittäjien epäluotettavuudesta, koska *”vihjailut yrittäjien kavaluudesta ovat sellaisia, joihin Tervo itsekään ei usko”*.⁸⁸ Mäkisen mukaan asian tutkimiselle edelleen oli olemassa perusteita, mutta sadan miljoonan markan varaaminen hankkeelle oli perusteetonta. Hän sai keskustelussa tukea valtiovarainministeri Ralf Törngreniltä⁸⁹, jonka mukaan nimenomaan asiantuntijalausuntojen ristiriitaisuuksien myötä Otanmäen tutkimisia piti jatkaa ja siihen riitti jo myönnetty rahamäärä.⁹⁰ Eduskunta ei hyväksynyt SDP:n kansanedustajien esitystä lisämäärärahasta. Tutkimuksia Otanmäen hyödyntämisen suhteen päätettiin kuitenkin jatkaa, koska niiden tarpeellisuudesta vallitsi asiantuntijoidenkin keskuudessa varsin laaja konsensus. Valtioneuvosto asetti tätä tarkoitusta varten 10.1.1946 uuden, erillisen neuvottelukunnan, jonka tuli pikaisesti selvittää Otanmäen käyttömahdollisuudet.⁹¹

4. Otanmäki jälleenrakennuksen aikana

⁸⁷ Penna Tervo vuoden 1946 tulo- ja menoarviosta käydyssä eduskuntakeskustelussa 19.12.1945.

Valtiopäiväasiakirjat 1945, pöytäkirjat II, 2021–2088.

⁸⁸ Eero Mäkinen vuoden 1946 tulo- ja menoarviosta käydyssä eduskuntakeskustelussa 19.12.1945.

Valtiopäiväasiakirjat 1945, pöytäkirjat II, 2021–2088.

⁸⁹ Ralf Törngren oli Ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustaja 1.9.1936–16.5.1961 ja valtiovarainministeri J.K.Paasikiven ja Mauno Pekkalan hallituksissa 17.7.1945–28.7.1948. Lähde: Edustajamatrikkeli.

⁹⁰ Eero Mäkinen ja Ralf Törngren vuoden 1946 tulo- ja menoarviosta käydyssä eduskuntakeskustelussa 19.12.1945. Valtiopäiväasiakirjat 1945, pöytäkirjat II, 2021–2088.

⁹¹ Vuoden 1946 tulo- ja menoarviosta käyty eduskuntakeskustelu, Valtiopäiväasiakirjat 1945, pöytäkirjat II, 2021–2088; Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, 1947.

4.1 Uusi neuvottelukunta puoltaa kaivosta

Otanmäen neuvottelukunnan puheenjohtajaksi kutsuttiin tammikuussa 1946 vuorineuvos Niilo Kanto, joka oli toiminut jo aiemman toimikunnan jäsenenä. Eero Mäkinen oli kritisoinut voimakkaasti edellisen toimikunnan kokoonpanoa, koska siinä oli hänen mukaansa laiminlyöty kaivosteknillinen osaaminen täysin. Uuteen Kannon johtamaan neuvottelukuntaan nimettiin enemmän juuri kaivostekniikkaan perehtyneitä jäseniä. Kauppa- ja teollisuusministeriön kaivostoiminnan päällikkönä toiminut Kauko Järvinen, Outokumpu Oy:n palveluksessa työskennellyt K.I. Levanto ja Teknillisen korkeakoulun rikastustekniikan professori Risto Hukki edustivat uudessa neuvottelukunnassa kaivosalaa. Toimikunta käytti työssään myös muita suomalaisia ja ulkomaisia, eritoten ruotsalaisia kaivosalan asiantuntijoita selvittäessään Otanmäen kannattavuutta.⁹² Neuvottelukunnan tehtävänä oli selvittää jo tehtyjen tutkimusten pohjalta ja niitä tarpeen vaatiessa täydentäen Otanmäen malmilöydön käyttömahdollisuudet. Neuvottelukunnalle annettiin myös tehtäväksi laatia suunnitelma malmin hyödyntämisestä, mikäli se tulisi myönteiselle kannalle.⁹³

Neuvottelukunta työskenteli vuoden 1946 ajan käyttäen hyödyksi toimikunnan laatimaa materiaalia eli vuosina 1943 ja 1944 annettuja muistioita laskelmineen. Vanhan materiaalin ja tekemiensä jatkoselvitysten pohjalta neuvottelukunta totesi, että toimikunnan antamat tiedot malmin laadusta ja määrästä sekä Suomen raudantarpeesta vastaavat edelleen sodanjälkeistä tilannetta. Toimikunta oli vuonna 1943 esittänyt, että Otanmäen malmi sisältää noin 33% magnetiittia ja 22% ilmeniittia. Heidän tekemiensä laskelmien mukaan malmista voitaisiin rikastaa magnetiittirikastetta, jonka rautapitoisuus olisi noin 67% ja vanadiinipitoisuus 0,6%. Neuvottelukunta teetti Otanmäen syväkairausnäytteillä kokeita Ruotsissa ja analyysimenetelmästä riippuen magnetiittipitoisuus oli noin 26-36% ja ilmeniittipitoisuus 8,5-23%. Koerikastuksen tuloksena saatiin magnetiittirikastetta, jonka rautapitoisuus oli 65,6% ja vanadiinipitoisuus 0,5%. Luvuista on helppo nähdä, että tulokset olivat lähes täysin yhteneväisiä aiempien analyysi- ja koerikastustulosten kanssa. Tältä pohjalta neuvottelukunta vahvisti arvion Otanmäen malmin laadusta. Neuvottelukunta laski tulosten pohjalta, että

⁹² Muut neuvottelukunnan jäsenet olivat SOTEVA:n apulaispäällikkö Ilmari Harki, diplomi-insinööri Olli Simola sekä kansanedustajat Eetu Karjalainen (SDP) ja Kustaa Eskola (ML). Lähde: Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I.

⁹³ Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, 1947, 3-4.

Otanmäestä saataisiin 250 000 tonnin louhintamäärällä 87 500 tonnia rautarikastetta ja 35 000 tonnia ilmeniitti-titaanirikastetta.⁹⁴

Saatuun selvän yhteisymmärryksen malmilöydöksen laadusta, neuvottelukunta keskittyi työssään hankkeen taloudellisten edellytysten selvittämiseen ja toisaalta kaivostoiminnan suunnitteluun sekä Otanmäen tuotteiden myynti- ja jalostusmahdollisuuksiin. Neuvottelukunta laati varsin seikkaperäiset laskelmat kaivoshankkeen perustamiskustannuksista ja otti laskelmissaan huomioon kaivosrakentamisen ohella kaiken muun infrastruktuurin ja energian, jota keskelle asumaton korkea suunniteltu kaivos vaatisi. Taloudellisen kannattavuuden pohjana neuvottelukunta käytti Oy Vuoksenniska Ab:n ostohintoja Ruotsista sekä titaanirikasteen myyntihintoja. Energiakysymys oli kaivoksen perustamisen kannalta oleellinen, sillä Oulujoen vesivarojen valjastamista sähköntuotantoon suunniteltiin ja neuvottelukunta teki laskelmat myös hypoteettisen, Oulujoen edullisemman energian pohjalta. Rikasteiden myynnin suhteen neuvottelukunta teki laskelmia tilanteista, joissa kaikki myytäisiin Suomeen tai kokonaisuudessaan ulkomaille sekä osan myynnistä Suomeen ja osan ulkomaille. Neuvottelukunta pyrki laskemissaan ottamaan huomioon mahdollisimman laajasti erilaiset muuttujat, koska tiedossa oli aiemman toimikunnan lausuntojen voimakas kyseenalaistaminen erityisesti Eero Mäkisen taholta. Neuvottelukunta tuli arvioissaan siihen tulokseen, että jo 250 000 tonnin vuosilouhinnalla kaivosyhtiö olisi vain niukasti eli 2,5 miljoonaa markkaa tappiollinen, jos rautarikaste myytäisiin kokonaisuudessaan Suomeen. Kun laskelmiin otettiin mukaan kysytyn sivutuotteen, ilmeniittirikasteen, myynti ulkomaille, olisi Otanmäen kaivos tehnyt neuvottelukunnan laskemien mukaan noin 20 miljoonaa markkaa voittoa. Mikäli vuosilouhinta olisi kaksinkertainen, voitto jo pelkällä rautarikasteen kotimarkkinoille myymisellä olisi yli 30 miljoonaa markkaa.⁹⁵

Neuvottelukunnan esittämien laskelmien pohjalta Otanmäen kaivos olisi kiistatta kannattava, koska rautarikasteen myynti sodanjälkeisessä tilanteessa kotimaan markkinoille oli taattua. Sivutuotteiden myynti ulkomaille, erityisesti Pohjois-Amerikkaan tulisi parantamaan kaivoksen kannattavuutta olennaisesti. Lausunnossa suhtauduttiin kriittittömän positiivisesti ilmeniittirikasteen kysyntään Pohjois-Amerikassa:

⁹⁴ Otanmäen neuvottelukunnan mietintö, osa I, 1947, 6–8.

⁹⁵ Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, 1947, 3–5, 12–15.

*”Jos tälle sivutuotteelle [ilmeniitti-titaanirikaste] jatkuvasti voidaan edellyttää sellainen menekki, joka sillä neuvottelukunnan hankkimien tietojen mukaan nykyään Amerikan markkinoilla on, ei yrityksen kannattavuutta tarvitse epäillä...”*⁹⁶

Neuvottelukunta ei ottanut huomioon mahdollisesta vanadiinin tuotannosta saatavia myyntituloja. Otanmäen toimikunta oli vuonna 1943 pitänyt sen myyntiä Saksaan kiistattomana menestyksenä. Sodan jälkeen Saksan markkinat olivat hyytyneet ja vanadiinin kysyntätilanne maailmalla oli epävarma. Neuvottelukunta totesi, että vanadiinin mahdollinen tuotanto ja myynti tulisivat edelleen parantamaan kaivoksen taloudellista kannattavuutta.

Neuvottelukunta otti lausunnossaan kantaa myös hankkeen kansantaloudellisiin vaikutuksiin sekä kaivosyhtiön edullisimpaan yritysmuotoon. Se myönsi lausunnossaan, että tarkoista laskelmista huolimatta hankkeen täysin absoluuttisten kannattavuusarvioiden laatiminen olisi mahdotonta, koska Suomessa ei vastaavaa kaivannaisteollisuutta vertailukohdaksi ollut. Tällaisen teollisen toiminnan puuttumisen vuoksi valtion oli otettava päättäväinen rooli Otanmäen malmin hyödyntämisessä. Neuvottelukunta esitti lausunnossaan, että kaivoshanke oli tarkoituksenmukaisinta järjestää valtion omistaman osakeyhtiön alaisuudessa, koska yksityisillä yrittäjillä ei ollut hankkeen vaatimia suuria pääomia. Valtiollisuutta neuvottelukunta perusteli juuri kaivosteollisuuden luonteenomaisella riskialttiudella, mutta myös sen ainutlaatuisuudella. Valtionyhtiö takaisi eduskunnalle mahdollisuuden valvoa yhtiön toimintaa ja tilinpitoa. Lausunto heijasti yleistä talouspoliittista keskustelua valtiollistamispyrkimyksistä ja otti varsin vasemmistolaisen kannan tähän kysymykseen.⁹⁷

Neuvottelukunta ei positiivisesta suhtautumisestaan huolimatta esittänyt kaivostoiminnan välitöntä perustamista. Se esitti, että kaivosyhtiön perustamista varten olisi varattava valtion varoista 150 miljoonan markan osakepääoma. Ennen kaivostoiminnan aloittamista tulisi tehdä vielä jatkoselvitystä rikasteen jalostamisesta. Neuvottelukunnalla oli valmis suunnitelma kaivostoiminnan aloittamisesta, mutta se halusi laajentaa hanketta jalostukseen. Neuvottelukunnan mielestä oli pian ja tarkkaan selvitettävä, voitaisiinko Otanmäen rautamalmin ympärille rakentaa metallurginen jalostustehdas. Neuvottelukunta laajensi annettua toimenkuvaansa ja käytännössä esitti, että valtion tulisi selvittää ja sen pohjalta

⁹⁶ Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, 1947, 4.

⁹⁷ Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, 1947, 5, 16; Leiviskä 2011, 28–32.

laskelmien niin osoittaessa perustaa kaivoksen jatkeeksi myös rauta- ja terästehdas. Tällä tavoin uusi valtionyhtiö olisi ollut selvä kilpailija Oy Vuoksenniska Ab:lle.⁹⁸

Neuvottelukunnan lausunto annettiin julkisuuteen 19.12.1946, mutta tietoa työskentelystä ja sen mahdollisista tuloksista oli vuotanut lehdistöön jo aiemmin. Syyskuun alussa 1946 *Kainuun Sanomat* uutisoi, että kaivostoiminta Otanmäessä alkaisi pian. Lehden saaman ”tiedon mukaan tulokset ovat olleet positiiviset, josta syystä on odotettavissa, että Otanmäen rautakaivos pannaan käyntiin kohta kun siihen muuten on edellytykset kunnossa.”⁹⁹ Lehden mukaan myönteiseen kantaan olivat tulleet Otanmäkeä tutkineet kaivosasiantuntijat, joista nimeltä mainittiin vain Matti Häyrynen. Toisaalta uutisessa kerrottiin, että hanke oli saanut jyrkkää vastarintaa vuorineuvos Eero Mäkiseltä ja koko Oy Vuoksenniska Ab:lta.¹⁰⁰ *Kainuun Sanomien* uutinen ei saanut aikaan suurta julkista keskustelua, koska neuvottelukunta ei ollut vielä lausuntoaan julkistanut. Pohjois-Suomessa mielenkiinto ja usko Otanmäkeä kohtaan virisi sodan jälkeen uudelleen. *Kainuun Sanomien* ohella myös paikallislehti *Kajaani* ja oululainen *Kaiku* uutisoivat Otanmäen alueella tehtävistä jatkotutkimuksista loppuvuoden 1946 aikana. Myös eteläpohjalainen *Ilkka* otti vahvasti kantaa kaivostoiminnan kehittämiseen ja Otanmäen hankkeeseen:

*”Aivan viimeisiä rikkaita löytöalueita on Otanmäen rautamalmialue --- löydön merkityksestä – vallankin sijaitsemispaikan syrjäisyyden vuoksi – on oltu asiantuntijapiireissä eri mieltä, mutta nyt näyttää kuitenkin siltä, että tällä malmialueella on tulevaisuutta --- tällaisiin yrityksiin täytyy aina löytyä varoja, sillä ne varat ovat sijoitus, joka tuottaa tulevaisuudessa täyden koron.”*¹⁰¹

Lehdistössä Otanmäki nousi näin uudelleen keskusteluun jo ennen neuvottelukunnan mietinnön julkistamista. Kainuulaislehdistö alkoi toisen maailmansodan jälkeen suhtautua entistä suuremmalla mielenkiinnolla Otanmäkeen, ja tukea se sai muilta maakuntalehdiltä.

Poliittiseen keskusteluun Otanmäki palasi noin vuoden tauon jälkeen, kun kansanedustaja Penna Tervo (SDP) teki loppuvuodesta 1946 aloitteen kaivoksen avaamisesta. Tervo perusteli 1.11.1946 päivättyä raha-asiainaloitettaan neuvottelukunnan saamilla tuloksilla. Nämä

⁹⁸ Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, 1947, 16.

⁹⁹ *Kainuun Sanomat* 25.9.1946 ”Otanmäen malmivarojen esille kaivaminen aloitetaan lähiaikoina”.

¹⁰⁰ *Kainuun Sanomat* 25.9.1946 ”Otanmäen malmivarojen esille kaivaminen aloitetaan lähiaikoina”.

¹⁰¹ *Ilkka* 24.9.1946 ”Maan rikkaudet”.

tulokset oli saatettu ainakin Tervon tietoon ennen mietinnön virallista päiväämistä, koska hän hyödynsi mietinnön sisältöä aloitteessaan. Tervon mukaan neuvottelukunnan laskelmat ja suunnitelmat osoittivat kaivostoiminnan kannattavuuden, minkä vuoksi kaivosyrittäjä olisi perustettava ja rakennustyöt aloitettava jo vuoden 1947 aikana. Tervo esitti, että kaivosyhtiön perustamiseen varattaisiin 305 miljoonaa markkaa, mikä olisi vajaat puolet yritykselle esitetystä osakepääomasta.¹⁰²

Tervo oli aloitteensa myötä jälleen vahvasti puolustamassa Otanmäki-hanketta, mutta jo ennen häntä oli eduskunnalle tehty Otanmäen malmiin liittyvä toivomusaloite rautatehtaan perustamisesta Ouluun. Toivomusaloitteen takana olivat maalaisliittolaiset kansanedustajat Antti A. Koukkari, M.O. Lahtela, Sulo Salo ja Martti Miettunen, sosialidemokraattien H.S. Pesonen sekä Edistyspuolueen (EP) H.A. Kannisto.¹⁰³ He esittivät, että valtio varaisi vuoden 1947 tulo- ja menoarvioon riittävän määrärahan rautatehtaan perustamiseksi Ouluun. Kansanedustajat perustelivat esitystään Pohjois-Suomen tarjoamalla raaka-ainemahdollisuuksilla, joiden jalostamisella Suomen talouden pohjaa voitaisiin laajentaa. Heidän mukaansa raudantuotannon keskittäminen Etelä-Suomeen aiheutti paitsi vajaatuotantoa myös tarvikepulaa pohjoisessa. Rautatehdas hanke kytkeytyi aloitteessa epäsuorasti Otanmäkeen:

”Olisi näin ollen mitä pikimmin --- pyrittävä tyydyttämään Pohjois-Suomen teollisuuden raudantarve maakunnan omaa rautamalmia hyväksikäyttävällä tälle teollisuusalueelle rakennetun rautatehtaan tuotannolla.”¹⁰⁴

Kansanedustajien aloite siirtyi valtiovarainvaliokunnan käsiteltäväksi. Valiokunta otti lausunnossaan kielteisen kannan esitykseen, joka hylättiin eduskunnassa ilman keskustelua 23.1.1947. Hylätyksi tulemisesta huolimatta aloite osoitti, että Otanmäen kaivoshankkeella oli Tervon lisäksi eduskunnassa myös muita kannattajia. Kaivoshanke kytkeytyi tässä aloitteessa vahvasti paitsi Pohjois-Suomen teollistamiseen, myös alueellistamisen politiikan ideaan. Kansanedustajat perustelivat Oulun rautatehdasesitystä Pohjois-Suomen kehittymättömyydellä etelään verrattuna. Heillä oli huoli rautapulan ankarammista

¹⁰² Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, 1947; Raha-asiain aloite n:o 9, Valtioapäiväasiakirjat 1946, Liitteet IV, 535–536.

¹⁰³ Koukkari, Kannisto ja Salo olivat Oulun läänin vaalipiiristä, Pesonen, Lahtela ja Miettunen Lapin läänin vaalipiiristä. Lähde: Edustajamatrikkeli.

¹⁰⁴ Toivomusaloite n:o 29, Valtioapäiväasiakirjat 1946, Liitteet IV, 89.

vaikutuksista Pohjois-Suomeen, johon kulkuyhteydet jalostuslaitoksilta olivat pitkät ja vaikeat. Ratkaisuksi he esittivät 1950-luvulla yleiseksi tullutta valtion väliintuloa Pohjois-Suomen kehitysolojen kohentamiseksi.¹⁰⁵

Penna Tervon raha-asiainaloite käsiteltiin valtion tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä tammikuussa 1947 muutama päivä ennen Koukkarin ym. toivomusaloitteen hylkäämistä. Tervo käytti eduskunnassa puheenvuoron aloitteensa puolesta, vaikka valtiovarainvaliokunta oli jo ottanut siihen kielteisen kannan. Tervon mielestä Otanmäen esiintymää oli jo tutkittu riittävästi ja eri asiantuntijoiden tekemissä arvioissa oli päädytty selvästi siihen, että malmia kannattaa hyödyntää. Tervo puolusti Otanmäkeä vahvasti kansantaloudellisin perustein:

”...tässä on kysymys kansallisesta rikkaudesta, joka säännöllisissäkin oloissa arvokkaalla tavalla leventäisi kansantaloutemme liian kapeata pohjaa --- hyväksikäyttö nykyisin sotakorvausten ja valuuttaköyhyytemme vuoksi suorastaan olisi elintärkeää”¹⁰⁶

Tervo ihmetteli eduskunnan vasemmistopuolueiden, erityisesti Suomen Kansan Demokraattiseen Liiton (SKDL) nihkeää suhtautumista Otanmäen hankkeeseen. Neuvottelukunta oli lausunnossaan ottanut selvän kannan valtiojohtoisen osakeyhtiön perustamisen puolesta. Tervo kummasteli miksi tällainen hyvin valmisteltu ja tarpeellinen ”valmiiksi kansallistettu yritys ei hallituksen vasemmistolaisenemmistöisyydestä huolimatta lähde alulle”¹⁰⁷. Kritiikki oli kohdistettu ennen kaikkea juuri SKDL:n suuntaan, mutta siinä on kaikuja arvostelusta myös oman puolueen suuntaan. SKDL muodosti yhden ministerin turvin enemmistön Mauno Pekkalan hallituksessa suhteessa sosialidemokraatteihin ja Maalaisliittoon. Hallitus oli ollut sisäisesti riitainen jo perustamisvaiheessa, kun Mauno Pekkala ajoi ministerin tehtäviin omia suosikkejaan. Tervo ei tehnyt eduskunnalle esitystä määrärahojen varaamisesta, koska katsoi sen olevan valtiovarainvaliokunnan kielteisen kannan vuoksi turhaa. Otanmäen kysymys ei edennyt eduskunnassa Pekkalan hallituksen sisäisten ristiriitojen ja vasemmistopuolueiden kiistojen vuoksi, vaikka hankkeella oli

¹⁰⁵ Hakkarainen 2008, 8–9; Toivomusaloitteen n:o 29 käsittely eduskunnassa 24.1.1947, Valtiopäiväasiakirjat 1946, Pöytäkirjat III, 3097.

¹⁰⁶ Penna Tervon puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1947 käsittelyssä 16.1.1947, Valtiopäiväasiakirjat 1946, Pöytäkirjat III, 2925.

¹⁰⁷ Penna Tervon puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1947 käsittelyssä 16.1.1947, Valtiopäiväasiakirjat 1946, Pöytäkirjat III, 2926.

vasemmistopiirien intressit yhdistäviä elementtejä koskien Pohjois-Suomen teollistamista ja yritystoiminnan valtiollistamista.¹⁰⁸

Eduskunnan kielteisestä kannasta huolimatta keskustelu Otanmäen ympärillä jatkui vuoden 1947 aikana lehdistössä. *Kainuun Sanomat* vaati heti maaliskuun alussa kaivosyhtiön perustamista Otanmäen hyödyntämiseksi. Lehti uutisoi neuvottelukunnan mietinnöstä ja otti uutisen yhteydessä vahvasti kantaa kaivoksen puolesta. Lehden mukaan Otanmäen malmi olisi tärkeässä roolissa Suomen metalli- ja konepajateollisuuden kehittämisessä. *Talouselämä*-lehti puolestaan suhtautui maltillisesti hankkeen toteutumiseen. Lehti käsitteli asiaa muun muassa pääkirjoituksessaan 14.3.1947 ja toi siinä esille hankkeen mielenkiintoisuuden. *Talouselämän* mukaan Otanmäen hankkeen toteuttamismahdollisuudet vallinneessa vaikeassa taloudellisessa tilanteessa eivät olleet hyvät, vaan hanketta tuli lykätä myöhempään tulevaisuuteen.¹⁰⁹ *Uuden Suomen* yleisönosastolla nimimerkki *Anterus* kritisoi voimakkaasti hanketta varsin teknillisillä ja asiantuntevilla perusteilla. Hänen mukaansa kaivoshanke veisi miljardeja markkoja veronmaksajien rahoja:

*”Surullista vain on, että tämän rautakaivoksen tuotanto vain peräti vaatimattomalla tavalla parantaisi metallisten raaka-aineiden saantia. Jatkuvasti nimittäin romu on edullisin meille soveltuva raaka-aine. --- Se mietintö, jossa suositellaan töiden alkamista --- on alistettava erittäin tarkan kritiikin tutkittavaksi.”*¹¹⁰

Anteruksen kirjoituksessa oli viittauksia vuorineuvosten Eero Mäkisen ja Bernd Grönblomin jo aiemmin esittämiin näkemyksiin Suomen raudantuotannon perustamisesta ensisijaisesti romun jalostamisen varaan. Tämä herättää mielenkiintoisia kysymyksiä siitä, kirjoittiko jompikumpi herroista ja todennäköisemmin juuri kokoomuslainen poliitikko Mäkinen puolueen äänenkannattajalehdessä myös nimimerkin suojista Otanmäkeä vastustavia kirjoituksia.

4.2 Poliitikkojen ja asiantuntijoiden näkemuserot jarruttavat hanketta

¹⁰⁸ Valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1947 käsittely eduskunnassa 16.1.1947, Valtiopäiväasiakirjat 1946, 2925–2952; Paavonen 1987, 85–87.

¹⁰⁹ *Kainuun Sanomat* 11.3.1947 ”Kaivostoiminta Otanmäessä ehdotetaan perustettavaksi”; *Talouselämä* 14.3.1947 ”Otanmäki ja valtion typpitehdas”.

¹¹⁰ *Uusi Suomi* 29.3.1947 ”Otanmäen kummitus”.

Kauppa- ja teollisuusministeriön teollisuusosastolla otettiin Otanmäen hankkeeseen positiivinen kanta alkuvuodesta 1947. Tämä ilmenee ministeriön ylijohtaja Uolevi Raaden ja teollisuusneuvos Herman Stigzeliuksen¹¹¹ laatimasta luottamuksellisesta muistiosta. Muistio rakentui neuvottelukunnan mietinnön varaan ja sisälsi samoja argumentteja kaivoksen kannattavuudesta. Muistion mukaan Otanmäen kaivostoiminta voitaisiin aloittaa ilman tappionvaaraa ja myöhemmin vanadiinirikasteesta olisi saatavilla hyvinkin korkeaa tuottoa. Otanmäen malmin jalostaminen laajentaisi konepaja- ja metalliteollisuuden tuotantomahdollisuuksia huomattavan paljon. Raade ja Stigzelius vahvistivat neuvottelukunnan näkemyksen yhtiömuodosta ja esittivät puhtaan valtionyhtiön perustamista.¹¹²

Hankkeen vastustajat reagoivat neuvottelukunnan mietintöön ja pyrkivät vaikuttamaan päätökseen sekä lehdistössä että suoraan ministeriöön. Bernd Grönblomin 3.6.1947 päiväämässä pitkässä ja seikkaperäisessä muistiossa kauppa- ja teollisuusministeriölle vuorineuvos eritteli näkökulmia, joiden perusteella hän suhtautui hyvin kriittisesti Otanmäen hankkeeseen. Grönblomin mukaan Otanmäki-hankkeen saama julkinen huomio aiheutti sen, että asiaa seuraavat kansalaiset eivät kyenneet seuraamaan hyvin teknillisluontoista keskustelua. Puheet Suomen raudantuotannon raaka-ainepulasta ja Otanmäen malmista ratkaisuna olivat liioiteltuja. Hän muistutti, että raudantuotanto ei ollut yksi kokonaisuus, vaan se jakautui harkkoraudan ja valssituotteiden kysyntään. Otanmäen rauta ei toisi harkkorautupulaan olennaista helpotusta tai ratkaisua, sillä arvioitu noin 50 000 tonnin vuosituotanto pystyttäisiin hoitamaan myös jalostamalla Outokummun pasutusjätettä. Hän kyseenalaisti vahvasti myös neuvottelukunnan laskelmat malmin myyntihinnoista kotimaan markkinoille. Oy Vuoksenniska Ab osti ruotsalaista rautamalmia laivattuna Turkuun noin 1140 markan tonnihinnalla. Tämä tarkoitti Grönblomin laskelmissaan sitä, että laadultaan heikompaa Otanmäen malmia olisi pitänyt saada noin 830 markan tonnihinnalla, jotta se olisi taloudellisesti kannattavaa. Neuvottelukunnan laskelmat perustuivat 1200 markan tonnihintaan, joten ero Grönblomin arvioon oli huomattava.¹¹³

¹¹¹ Herman Stigzelius oli kaivostekniikkaan erikoistunut diplomi-insinööri ja tekniikan tohtori. Hän työskenteli muun muassa Oy Vuoksenniska Ab:n Haverin kaivoksella 1940–1945 sekä kauppa- ja teollisuusministeriön kaivososaston vt. päällikkönä ja päällikkönä vuodesta 1946. Hänet valittiin Otanmäen neuvottelukunnan varapuheenjohtajaksi vuonna 1949. Lähde: <http://runeberg.org/kuka/1954/0836.html>. Luettu 10.1.2014.

¹¹² ”Otanmäen kaivostoiminnan alullepaneminen”, luottamuksellinen muistio, U.Raade ja H.Stigzelius, 25.2.1947, Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

¹¹³ Bernd Grönblomin vastine kauppa- ja teollisuusministeriön muistioon ”Otanmäen kaivoksen alullepaneminen”, 3.6.1947, Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

Grönblom kritisoi muistiossaan myös muita neuvottelukunnan laskelmia. Otanmäen malmin laatua kotimaisen terästeollisuuden raaka-aineena oli liioiteltu. Malmin sisältämä myytävänä arvokas titaani aiheuttaisi ongelmia Oy Vuoksenniska Ab:n käyttämässä masuuniprosessissa, joten sen ostaminen ei olisi yhtiölle edullista. Grönblom piti lisähuolena malmin mahdollisesti hyvin korkeaa fosforipitoisuutta, joka tekisi siitä entistä vaikeammin jalostettavan ja näin yhtiö ei voisi ostaa malmia kovin korkeaan hintaan. Kaivostuotteiden lisäksi hän piti ongelmana arvioita kaivoksen energiantarpeesta ja hinnoittelusta, johon neuvottelukunta on laskelmansa perustanut. Grönblomin mukaan jo ennalta vaikeassa energiatilanteessa Otanmäen sähkönsaanti tulisi olemaan suuri ongelma. Hän ihmetteli neuvottelukunnan arvioita sähkön alhaisesta hinnasta, sillä vuoden 1947 tilanteessa Imatran Voiman toimittama sähkö maksaisi myös Otanmäkeen 3,00 mk/kWh. Neuvottelukunta oli perustanut laskelmansa 2,20 mk/kWh hintaan, mutta Grönblomin mukaan kyseistä sähköä olisi saatavissa vasta tulevaisuudessa, kunhan Kajaani-Iisalmi-voimalinja oli valmistunut. Vaihtoehtoisessa laskelmassaan neuvottelukunta oli laskenut kustannukset myös 1 mk/kWh sähköhinnalla. Grönblomin hinta-arviota vasten nämä neuvottelukunnan arviot edullisesta Oulujoen sähköstä tuntuvat kovin optimisilta. Neuvottelukunnan laskelmat olivat valmistuneet vuoden 1946 aikana, jolloin Oulujoen voimalaitoksista rakenteilla oli vasta Pyhäkoski ja töitä aloiteltiin Jylhämässä.¹¹⁴

Grönblom otti muistiossaan kantaa myös kansantaloudellisiin perusteluihin, joita poliittisessa keskustelussa oli väläytelty. Hänen mukaansa valtiovalta voisi toki erilaisilla lainsäädäntömuutoksilla ja tullitariffeilla huolehtia siitä, että Otanmäen raudasta olisi saatavilla juuri se hinta kuin valtio halusi. Tätä hän piti huonona keinona, koska se vaikuttaisi lopputuotteiden hintaan ja niiden kilpailukykyyn markkinoilla. Lisäksi Grönblom ihmetteli suuresti puheita Otanmäestä Suomen rautapulan ratkaisijana. Grönblomin arvion mukaan valtion ei tulisi vallitsevassa taloustilanteessa perustaa kaivosta, joka vaatisi suuria pääomia. Grönblom piti valtion toimenpiteitä yritystoiminnassa hyväksyttävänä, mutta vain jos ne tukisivat olemassa olevien yksityisten yritysten toimintaa. Grönblomin näkemykset

¹¹⁴ Bernd Grönblomin vastine kauppa- ja teollisuusministeriön muistioon ”Otanmäen kaivoksen alullepaneminen”, 3.6.1947, Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA; Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, 1947; Oulujoen voimalaitosrakentaminen, <<http://www.kirjastovirma.net/oulujoki/voimalaitosrakentaminen/>>. Luettu 27.1.2014; Paavonen 1987, 33.

heijastelivat aikakauden yleisiä johtavien teollisuuspiirien ja elinkeinoelämän näkemyksiä valtiollistamisesta.¹¹⁵

Julkinen keskustelu Otanmäen ympärillä kiihtyi uudelleen alkusyksyn 1947 aikana. Taustalla vaikuttivat Otanmäki-asian ja valtion typpitehdas-hankkeen käsittely talousneuvostossa sekä lähestyvä valtion tulo- ja menoarvion käsittely. *Uusi Suomi* uutisoi 8.8.1947 Otanmäen kysymyksen käsittelystä valtioneuvostossa. Lehden mukaan Otanmäki ”on ollut maamme teollisuuspiirien tärkeimpiä keskustelun kohteita”¹¹⁶ viimeisten vuosien aikana ja lehti odotteli asian suhteen ratkaisuja. Seuraavana päivänä lehti uutisoi talousneuvoston päätyneen molempien valtiollisten hankkeiden osalta siirtämään niitä tulevaisuuteen. Talousneuvosto perusteli asioiden lykkäämistä vallitsevalla vaikealla taloustilanteella ja halusi saada molemmista hankkeista myös entistä parempia kannattavuus- ja rahoitus selvityksiä.¹¹⁷

Yleisönosastokirjoittelu Otanmäestä alkoi pian talousneuvoston kokouksen jälkeen. Asialla oli Ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustaja Nils Meinander.¹¹⁸ Hän kirjoitti *Hufvudstadsbladetin* yleisönosastolla 17.8.1947 kriittisesti Otanmäen kysymyksestä. Meinanderin kirjoitus käsitteli Otanmäkeä osana Suomen kansantaloudellista tilannetta. Suomen täytyi luonnollisesti kehittää vientiteollisuuttaan ja metalliteollisuus oli siinä yhtenä merkittävänä sektorina. Meinander katsoi, ettei Otanmäen kysymys valtiollisena kaivos hankkeena ratkaisisi mitään kansantaloudellisia ongelmia. Valtiolla ei ollut miljardeja markkoja kaivos hankkeeseen, jonka asiantuntijalausunnot olivat pahasti ristiriitaisia. Toteutuessaan valtiollinen kaivos hanke kiihdyttäisi inflaatiota, koska työvoimapulana vuoksi kaivosyhtiön tulisi maksaa entistä kovempia palkkoja työntekijöille. Valtion tuli pikemminkin supistaa toimintojaan ja säästää, eikä tehdä laajoja kuormittavia teollisuusinvestointeja. Bernd Grönblomin tavoin myös Meinander piti Otanmäen sähkönsaantia yhtenä suurimmista hanketta koskevista ongelmista. Hänen mukaansa yksityiset yritykset voisivat halutessaan ottaa kantaakseen ne riskit, joita Otanmäen

¹¹⁵ Bernd Grönblomin vastine kauppa- ja teollisuusministeriön muistioon ”Otanmäen kaivoksen alullepaneminen”, 3.6.1947, Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

¹¹⁶ *Uusi Suomi* 8.8.1947 ”Otanmäen rautamalmin korkealaatuinen raaka-aine”.

¹¹⁷ *Uusi Suomi* 9.8.1947 ”Otanmäki ja typpitehdas talousneuvoston käsiteltävinä”; *Kainuun Sanomat* 9.8.1947 ”Talousneuvosto ollut koolla – ei päätöksiä”.

¹¹⁸ Nils Meinander toimi Ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustajana 1945–1962, ministerinä valtiovarainministeriössä Urho Kekkosen I (17.3.1950–16.1.1951) ja IV (8.7.1953–16.11.1953) hallituksissa sekä valtiovarainministerinä Sukselaisen hallituksessa (27.5.–1.7.1957). Meinander oli koulutukseltaan filosofian tohtori ja kansantaloustieteilijä. Hän toimi 1940–50-luvuilla opetustehtävissä Ruotsalaisessa kauppakorkeakoulussa. Lähde: Edustajamatrikkeli.

hankkeeseen kuuluu. Tällä tavoin yksityinen yritystoiminta lisääntyisi ja laajentuisi edelleen uusille teollisuuden aloille.¹¹⁹

Kauppa- ja teollisuusministeriön kaivososaston päällikkö Herman Stigzelius kyseenalaisti Meinanderin näkemykset. Stigzeliuksen mukaan neuvottelukunnan laskelmat osoittivat riittävällä varmuudella kaivostoiminnan kannattavuuden, eikä hankkeeseen tarvittaisi Meinanderin väittämiä miljardeja. Hän piti huolta kansantaloudellisista vaikutuksista liioiteltuna, sillä kaivos tuottaisi pian voittoa ja hyödyttäisi näin koko Suomen taloutta. Stigzelius arvioi Otanmäen työvoiman tarpeeksi noin 200 henkeä, mikä Outokummun kaivoksen noin 800 työntekijään verrattuna oli vähän. Näin Stigzelius kyseenalaisti Meinanderin esitykset työvoimapulasta. Hän vaati kirjoituksessaan myös pikaisia toimia, jotta aivan liian kauan paikallaan seisonut kaivoshanke saataisiin vihdoin käyntiin. Meinander vastasi Stigzeliukselle jo samassa *Hufvudstadsbladetin* numerossa kritisoiden erityisesti kannattavuuslaskelmia, jotka olivat ristiriitaisia. Hän toi edelleen esille huolensa kansantaloudellisista vaikutuksista, joita neuvottelukunta ei ollut huomionnut lainkaan. Valtiollista hanketta ei missään nimessä tullut kiirehtiä, koska esimerkiksi Ruotsissa oli virinnyt kriittistä keskustelua Norrlannin valtiollisten kaivosten tulevaisuudesta.¹²⁰

Tovin Otanmäki-keskustelusta sivussa pysytellyt vuorineuvos Eero Mäkinen palasi julkisuuteen ja kirjoitti laajan vastineen Herman Stigzeliukselle. Hän kirjoitti *Hufvudstadsbladetissa*, että Stigzeliuksen arviot Otanmäen työvoimantarpeesta olivat pahasti alimitoitettuja. Mäkisen mukaan kaivos, jonka vuosilouhinnaksi suunniteltiin 250 000-500 000 tonnia, ei voisi toimia 200 työntekijän voimin. Hänen laskelmiensa perusteella jo alhaisempi tuotanto vaatisi kaksin-kolminkertaisen määrän työntekijöitä. Jo olemassa olevalla kaivosteollisuudella oli suuria ongelmia työvoiman kanssa, sillä esimerkiksi Outokummussa vaihtuvuus oli hyvin suurta. Vaihtuvuudesta aiheutuva työtalon laskeminen ja jatkuva koulutustarve koskisivat epäilyksettä myös Otanmäen kaivosta.¹²¹ *Kainuun Sanomat* palasi lehtikirjoittelun innostamana jälleen lehdelle tärkeän asian pariin ja haki tukea hankkeelle neuvottelukunnan puheenjohtaja Kauko Järviseltä. Lehti haastatteli Järvistä, jonka mukaan kaivostoiminta tulisi aloittaa mitä pikimmiten, vaikka se vaatisi suuria taloudellisia

¹¹⁹ Hufvudstadsbladet 17.8.1947 ”Drömmen om Otanmäki”.

¹²⁰ Hufvudstadsbladet 20.8.1947 ”Drömmen om Otanmäki”, Herman Stigzeliuksen ja Nils Meinanderin kirjoitukset.

¹²¹ Hufvudstadsbladet 28.8.1947 ”Drömmen om Otanmäki”.

panoksia.¹²² *Kainuun Sanomat* kirjoitti voimakkaasti myös kaivokseen liittyvän ratahankkeen puolesta. Lehti myönsi, että ratahanke vaatisi valtiolta isoja investointeja, mutta sen tekeminen palvelisi paitsi kaivosta myös muuta kainuulaista elinkeinoelämää. *Kainuun Sanomissa* uskottiin, että ”*eduskunnan enemmistö ymmärtää suhtautua myönteisesti hankkeeseen, joka helpottaisi taloudellisia vaikeuksia Suomessa*”¹²³. Lehden mukaan rautatie tuli ehdottomasti rakentaa suoraan Kajaanin-radalle, ei toisena vaihtoehtona Murtomäkeen Savon radalle, koska myöhemmin rataa voitaisiin jatkaa Kajaanista suoraan rannikolle Raaheen ja Ouluun.¹²⁴

Kainuun Sanomat pyrki aktiivisesti pitämään esillä kaivoshankkeen alueellisia talousvaikeuksia. Pohjois-Suomen ja erityisesti Kainuun maakunnan kehittämisen kannalta Otanmäki oli lehden mielestä avainasemassa. Vuolijoen kunnan suunnalta asiasta pysyttiin myös vuonna 1947 hyvin vaitonaisina, vaikka Otanmäen koetyömaalla ja kirkonkylällä vierailut *Hufvudstadsbladetin* toimittaja näki kuntalaisissa positiivista jännitystä:

*”Vuolijokelaiset odottavat eduskunnan myönteistä päätöstä. --- Köyhän erämaapitäjän yksityiselle verotaakalle kaivosyhteiskunnan rakentaminen merkitsisi suurta helpotusta.”*¹²⁵

Kunnan päätöksenteossa Otanmäkeen ei vuonna 1947 juurikaan huomiota kiinnitetty. Kunnan asiakirjoissa ei ole mainintoja keskustelusta tai päätöksistä Otanmäen alueen suhteen. Tässä suhteessa Otanmäki oli tyypillinen 1940–50-lukujen valtiojohtoinen teollistamishanke, jossa poliittiset eturyhmät pyrkivät oman poliittisen kannatuksensa nostamiseksi ja toisaalta kansantalouden pohjan laajentamiseksi ajamaan teollisuutta Pohjois-Suomen kehitysalueelle. Paikalliset päättäjät tulivat mukaan prosessiin vasta, kun päätökset valtion taholla oli jo tehty.¹²⁶

¹²² *Kainuun Sanomat* 30.8.1947 ”Otanmäen kaivoksen kannattavuus lienee taattu yksistään rautamalmivaroilla”.

¹²³ *Kainuun Sanomat* 3.9.1947 ”Otanmäki”.

¹²⁴ *Kainuun Sanomat* 3.9.1947 ”Otanmäki”.

¹²⁵ Kajaani 4.11.1947 ”Otanmäen rautamalmivarastot sisältävät 100 miljoonaa tonnia arvokasta malmia”, *Hufvudstadsbladet* edustajan vierailuraportti julkaistiin Kajaani-lehdessä.

¹²⁶ *Kainuun Sanomat* 3.9.1947 ”Otanmäki”; Kajaani 4.11.1947 ”Otanmäen rautamalmivarastot sisältävät 100 miljoonaa tonnia arvokasta malmia”; Vuolijoen kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1947, Vuolijoen kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1946–1957, KaKa; Vuolijoen kunnanhallituksen pöytäkirjat 1947–1952, Vuolijoen kunnanhallituksen pöytäkirjat 1946–1957, KaKa; Hakkarainen 2008, 4–7; Leiviskä 2011, 33–34.

Eero Mäkinen jatkoi hankkeen tiukkaa vastustamista marraskuussa 1947 *Uuden Suomen* yleisönosastolla. Hän tuomitsi jälleen kerran neuvottelukunnan laskelmat ylioptimistisiksi sekä kustannusten että kaivostuotteista saatavien hintojen osalta. Neuvottelukunnan arvioimat kustannukset olivat vain noin puolet siitä tasosta, jolle tosiasialliset kustannukset Outokumpu Oy:ssä olivat jo vuonna 1946 nousseet. Mäkisen mukaan Otanmäki olisi tuottanut tappiota myyntihinnoista riippuen 40–140 miljoonaa markkaan vuodessa. Mäkiselle arviot kaivoksen työntekijämäärästä olivat ilmeisin osoitus neuvottelukunnan ja hankkeen puolustajien ylioptimismista. Kirjoituksensa pohjana käyttämässään muistiossa hän vertasi työntekijämääriä johtamansa yhtiön kaivoksiin Outokummussa ja Ylöjärvellä vuoden 1944 tasolla. Mäkisen mukaan vertailu osoitti, että Otanmäki tarvitsi 500 000 tonnin vuosituotannolla jopa 1000 työntekijää, kun julkisuudessa esitetyt arviot liikkuivat 200-300 työntekijässä. Hän esitti sekä yleisönosastokirjoituksessaan että muistiossaan ihmettelevän kysymyksen, miksi Otanmäki toimisi alle puolella työntekijämäärällä muihin kaivoksiin verrattuna? Hänen mukaansa tätä tukevia argumentteja ei ollut, koska väen vaihtuvuus kaivoksilla oli aina suurta. Mäkinen ei uskonut näkemyksiin, joiden mukaan Otanmäessä saavutettaisiin merkittäviä säästöjä kuluissa tai henkilötarpeessa louhinta- tai porausmenetelmien avulla.¹²⁷

Eero Mäkinen oli aiempina vuosina saanut kiivaalle arvostelulle vastineita niin asiantuntijoilta kuin poliitikoilta. Nyt Mäkisen asiantuntemuksen ja arviot kyseenalaisti erittäin voimakkaasti neuvottelukunnan puheenjohtaja Niilo Kanto, joka oli aiemmin pysytellyt julkisen keskustelun ulkopuolella. Hän perusteli aiempaa hiljaiseloaan sillä, että keskustelua oli käyty ilman häntä jo riittävästi eikä julkisuudessa voida ”*esittää enää mitään repäisevän uutta muuten kun runoilemalla*”¹²⁸. Kanto oli kirjoituksessaan erittäin kärkevä ja hyökkäsi voimakkaasti Mäkistä vastaan. Hän puolusti luonnollisesti johtamansa neuvottelukunnan tekemiä laskelmia objektiivisiksi ja realistisiksi. Kanto ihmetteli suuresti Mäkisen tekemien laskelmien perusteita:

”Nämä laajat tutkimukset lienevät vuorineuvos Mäkisen itsensä tekemiä ja teettämiä, joten niitä ei voitane yleistää, vaan ne on yksinkertaisesti todettava hänen omaksi kannakseen. Voidaan asiallisesti vielä kysyä, minkä tähden

¹²⁷ Uusi Suomi 2.11.1947 ”Otanmäen kysymys”; ”Kaivostoiminnan kannattavuus Otanmäen malmiesiintymän pohjalla”, Eero Mäkisen 27.10.1947 päiväämä muistio, Kaivostoiminnan kannattavuus 1947–1952, ELKA.

¹²⁸ Uusi Suomi 9.11.1947 ”Otanmäen kysymys kokonaisuutena”.

vuorineuvos Mäkinen ei ole antanut näitä laajoja tutkimuksiaan Otanmäen neuvottelukunnan käytettäväksi?”¹²⁹

Kanto jatkoi Mäkisen arvostelua ja piti erikoisena vuorineuvoksen väitteitä neuvottelukunnan työn ammattitaidon aliarvioimisesta, koska mukana oli ollut kolme Outokumpu Oy:n palveluksessa työskennellyttä tai työskentelevää asiantuntijaa. Mäkisen väitteet tarkoittivat sitä, että nämä Outokumpu Oy:ssa kokemuksensa hankkineet kaivosasiantuntijat olisivat tehneet virheellisiä arvioita. Kannon mukaan tämä tarkoitti vain sitä, ”*että jälkipolvien kasvatus Outokumpu Oy:ssä on ollut anteeksiantamattoman heikkoa*”¹³⁰. Mäkisen kustannuslaskelmilla ei ollut perusteita, sillä Otanmäessä malmin asento ja rakenne poikkesivat Outokummun malmista niin paljon, ettei vertailua voinut tehdä. Kanto otti hyvin rohkeasti kantaa kaivosteknillisiin kysymyksiin, vaikkei hänellä metsäteollisuuden parissa toimineena voinut olla Mäkiseen verrattavaa laajaa tietopohjaa teknillisistä kysymyksistä. Kannon perusteet kumpusivat tulkinnoista, joita hän oli asiantuntijoiden arvioiden pohjalta tehnyt.

Kanto puolusti pitkässä ja seikkaperäisessä kirjoituksessaan Otanmäen kaivostoiminnan harjoittamista valtiollisena yrityksenä. Hänen mielestään Otanmäen kaivoshanke tarjosi valtiolle aidon mahdollisuuden kannattavaan ja Suomen teollisuuden pohjaa laajentavaan yritystoimintaan. Samalla hän kritisoi poliitikkoja vitkastelusta ja haluttomuudesta tarttua Otanmäen hankkeeseen:

”Kokemukseni nimittäin on, että --- valtiovalta vastuun pelosta turvautuu mieluummin jatkuvaan pohtimiseen kuin tulokselliseen aivotoimintaan. --- valtion yrittävä liiketoiminta näyttää keskittyvän aivotoimintaa lepuuttavaan täysin riskivapaaseen jo valmiin liiketoiminnan sosialisointiin!”¹³¹

Kannon kirjoitus ei tuonut keskusteluun uusia argumentteja, vaan se oli pitkälti puolustuspuheenvuoro Eero Mäkisen ja Nils Meinanderin esittämille väitteille. Kannon ja Herman Stigzeliuksen julkiset ulostulot asiassa olivat merkityksellisiä. Lehtikirjoittelua lukeneen suuren yleisön tietoisuuteen erilaiset neuvottelukunnan muistiot ja mietinnöt tuskin

¹²⁹ Uusi Suomi 9.11.1947 ”Otanmäen kysymys kokonaisuutena”.

¹³⁰ Uusi Suomi 9.11.1947 ”Otanmäen kysymys kokonaisuutena”.

¹³¹ Uusi Suomi 9.11.1947 ”Otanmäen kysymys kokonaisuutena”.

olivat tulleet, joten Otanmäen hankkeen puolustajina heille oli näyttäytynyt ennen kaikkea kansanedustaja Penna Tervo, joka tunnettiin sosialisoinnin innokkaana kannattajana. Kun vastapuolella oli asiantuntemuksellaan argumentaatiotaan vahvistaneet teollisuusmiehet Mäkinen ja Bernd Grönblom, saattoi Otanmäki-hanke näyttää lukijoiden silmissä vahvasti vasemmistolaiselta sosialisointipolitiikalta.

Kanto esitti kirjoituksensa lopussa huolta siitä, että Otanmäki-keskustelua ei lainkaan tulisi käydä päivälehdissä sen teknillis-taloudellisen luonteen vuoksi. Eero Mäkinen yhtyi mielipiteeseen vastineessaan Kannolle. Mäkinen kuitenkin syytti Kantoa ja muita hankkeen puolustajia tarkoitushakuisuudesta tuodessaan asioita esille päivälehdissä. Hänen mukaansa puolustajat harjoittivat ”*propagandaa erinäisten ei-ammattipiirien tilaisuuksissa*”¹³² ja välttivät Otanmäestä käytävää keskustelua asiantuntijapiireissä eli erityisesti Vuorimiesyhdistyksessä. Mäkisen vastine noudatteli samaa hyvin kriittistä ja kipakkaa, jopa henkilökohtaisuuksiin menevää linjaa, johon Kanto oli jo sortunut. Mäkinen ihmetteli, miksei hän vuosikymmenten kaivosalan kokemuksellaan saisi tehdä omia laskelmiaan aiheesta. Väitteisiin entisten ja nykyisten alaistensa ammattitaidottomuudesta Mäkinen suhtautui rauhallisesti. Hän muistutti Kantoa, että heidän toimiessaan neuvottelukunnan jäsenenä vastuu tuloksista ei ollut Mäkisellä vaan Kannolla itsellään.¹³³

Kannon ja Mäkisen kiistelyä jatkoivat omalta osaltaan neuvottelukunnassa toiminut Kauko Järvinen ja sosialisoinniskomitean kaivosasiantuntijana toiminut diplomi-insinööri Tuulo Malmia. Järvinen luonnollisesti puolusti neuvottelukunnan tuloksia ja asiantuntemusta. Hän tarttui myös Mäkisen vertailuun työvoiman määrästä, koska se oli hänen mukaansa perusteeton. Järvisen mukaan Otanmäkeä koskevia työvoima-arvioita ei voinut verrata vanhojen tietojen pohjalta. Järvinen tuki kirjoituksessaan Kannon esittämiä arvioita malmin asennon ja rakenteen edullisuudesta verrattuna Outokummun malmiin. Järvisellä voi vuoritekniikan diplomi-insinöörinä katsoa olleen myös ammattitaitoa asian luotettavaan arviointiin. Järvisen mukaan Mäkisen laskelmat oli tehty ilman kunnollista tutkimus- ja pohjatyötä:

”Tällaisilla ylimalkkaisilla numeroilla voidaan suurta yleisöä helposti hämätä, varsinkin kun numeroita esittää henkilö, joka on totuttu pitämään maamme

¹³² Uusi Suomi 16.11.1947 ”Otanmäen kysymys”.

¹³³ Uusi Suomi 16.11.1947 ”Otanmäen kysymys”.

melkein ainoana kaivosasiantuntijana. --- Alan ammattimiehet eivät kuitenkaan voi antaa tällaisille numeroille mitään arvoa ennen kuin niiden esittäjä yksityiskohtaisesti selvittää --- miten koottuna ne on saatu --- Tämän vuoksi onkin nyt käyty keskustelu täysin hedelmätöntä.”¹³⁴

Järvinen työskenteli syksyllä 1947 Teknillisen korkeakoulun kaivostekniikan professorina. Hän oli siirtynyt tehtävään kauppa- ja teollisuusministeriön kaivostoiminnan päällikön tehtävistä. Uudessa roolissaan Järvisellä oli varmasti julkista keskustelua ajatellen vapaammat kädet tuoda esille näkemyksiään Otanmäen tulevaisuudesta, koska hanke ei valtionhallinnossa ja poliittisessa päätöksenteossa ollut saanut suurta kannatusta. Toisaalta Järvisen seuraaja Herman Stigzelius oli jo aiemmin syksyllä kannattanut selväsanaisesti Otanmäkeä.¹³⁵

Mäkinen ei jäänyt sanattomaksi Järvisen kritiikin edessä, vaan puolusti omia laskelmiaan ja perusteluitaan *Uudessa Suomessa*. Hänen mukaansa kysymys asiassa oli ennen kaikkea siitä, ”mihin numeroihin voidaan enempi luottaa: prof. Järvisen laskelmiin, vaiko edellä mainittuihin [Eero Mäkisen tekemiin] vertailulukuihin.”¹³⁶ Mäkisen mukaan Järvisen ja neuvottelukunnan laskelmat perustuivat toki tarkkoihin laskelmiin, mutta ne sisälsivät liian rohkeita oletuksia kaivoksen työtehosta ja olosuhteista. Vastaavasti hän korosti omien laskelmiensa perustuvan tosiasiallisiin kustannuksiin, jotka on saatu toiminnassa olevien kaivosten kirjanpidosta. Mäkisen mukaan nämä tosiasialliset luvut osoittavat, ettei ”kaivostoiminta Otanmäellä suinkaan tulisi tuottamaan voittoa, vaan tappiota sen vuoksi, että malmi on liian köyhää.”¹³⁷ Muutamaa päivää aiemmin kommunistisessa *Vapaassa Sanassa* oli julkaistu kirjoitus, jossa Mäkistä ja muita oikeistolaisia vaikuttajia oli syytetty Otanmäen hankkeen vastustamisesta sen valtiojohtoisuuden vuoksi.¹³⁸ Lehdessä pidettiin ainoana syynä hankkeen vastustamiseen sen valtiollistamista, koska oikeistolaiset piirit eivät halunneet kansallisomaisuudeksi katsottujen malmivarojen hyödyntämistä valtiota parhaiten hyödyttävällä tavalla. Lehdessä ihmeteltiin myös Mäkisen asemaa ja toimintaa Outokumpu Oy:n johdossa, koska hän vastusti valtiojohtoista toimintaa edustaen samalla valtionyhtiötä.

¹³⁴ Uusi Suomi 23.11.1947 ”Otanmäen kysymys”.

¹³⁵ Uusi Suomi 23.11.1947 ”Otanmäen kysymys”; Hufvudstadsbladet 20.8.1947 ”Drömmen om Otanmäki”.

¹³⁶ Uusi Suomi 30.11.1947 ”Otanmäen kysymys”.

¹³⁷ Uusi Suomi 30.11.1947 ”Otanmäen kysymys”.

¹³⁸ Kyseinen lehtileike löytyy Eero Mäkisen kokoelmasta ja siihen on kirjoitettu lyijykynällä ”Tuulo Malmia?”.

Lehti epäili jopa salaliittoa ihmetellen Outokumpu Oy:n louhintatehojen heikkoutta kansainvälisessä vertailussa:

*”monella taholla kyselläänkin, miksi Outokummun kaivoksen louhintatehot kuuluvat maailman heikoimpiin --- Kuuluuko porvarillis-kapitalististen piirien suunnitelmiin nimenomaan se, että valtion yritysten kannattavuus on pidettävä mahdollisimman heikkona --- ja saada uudet tuottavat yritykset kapitalisteille, sitä tuskin sopii epäillä.”*¹³⁹

Otanmäen kysymys sai *Vapaassa Sanassa* vahvasti poliittisen luonteen, jota se osin oli saanut aiemmin sosialidemokraattien taholta. SKDL ei tukenut varauksettomasti Otanmäen hanketta, vaan oli ollut pitkälti myötävaikuttamassa yhtiön perustamiseen esitettyjen määrärahojen myöntämättä jättämiseen hallituksen äänestyksessä. Taustalla vaikutti SKDL:n vuonna 1947 hyväksymä kansallistamissuunnitelma, jonka myötä puolue pyrki ottamaan haltuunsa SDP:n aloittaman sosialisointikeskustelun. Puolue pyrki irrottautumaan SDP:n sosialisointipolitiikasta ja kansallistamissuunnitelma oli sille ensimmäinen askel kohti sosialistista yhteiskuntaa. Puolueen piirissä oli silti poliitikkoja, jotka suhtautuivat suopeasti Otanmäkeen osana yritystoiminnan sosialisointia.¹⁴⁰

Tuulo Malmia, joka Eero Mäkisen mukaan saattoi olla *Vapaan Sanan* kirjoituksen taustalla, arvosteli vuorineuvoksen laskelmia *Uudessa Suomessa* joulukuun alussa 1947. Malmia esiintyi kirjoituksessaan asiantuntijana, jota neuvottelukunta hyödyntänyt ja ihmetteli Mäkisen toimintaa asiassa. Hänen mukaansa Mäkinen itse olisi Vuorimiesyhdistyksen puheenjohtajana voinut alistaa milloin tahansa Otanmäen keskusteluun yhdistyksessä. Malmian mukaan Mäkinen oli vastuussa keskustelun päättämisestä päivälehtiin. Kauko Järvinen kommentoi vielä vuoden lopulla Mäkisen kustannusvertailuita tukeutuen Malmian kirjoitukseen.¹⁴¹ Neuvottelukunnan mietintö oli edelleen asetettu laskelmiensa osalta kyseenalaisiksi. Valtiolla ei ollut sodan jälkeisen jälleenrakentamisen ja sotakorvausten suurten pääomatarpeiden vuoksi mahdollisuutta rahoittaa riskialttiiksi katsottua hanketta. Eduskunta ja valtioneuvosto olivat ottaneet tämän kannan tulo- ja menoarvion yhteyden käsittelyssä jo tammikuussa. Suomen Pankki vahvisti poliittisen kannan syksyllä toteamalla,

¹³⁹ Vapaa Sana 26.11.1947 ”Vuoriteollisuutta kehittämään”.

¹⁴⁰ Penna Tervon puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1947 käsittelyssä 16.1.1947, Valtiopäiväasiakirjat 1946, Pöytäkirjat III, 2926; Hakovirta&Koskiahho 1973, 251; Paavonen 1987, 218–220.

¹⁴¹ Uusi Suomi 4.12.1947 ”Otanmäen kysymys”; Uusi Suomi 16.12.1947 ”Otanmäen kysymys”.

ettei valtion tullut lähteä mukaan hankkeeseen ennen kuin menoja oli saatu muilta osin kuriin ja inflaation oli saatu taltutettua.¹⁴²

4.3 Otanmäki-kysymys palaa eduskuntaan

Otanmäki-kysymys palasi eduskuntaan vielä loppuvuodesta 1947, kun kaivoshankkeelle esitettiin lisämäärärahan myöntämistä kahden eduskunta-aloitteen voimin. Neuvottelukunnassa mukana olleen SDP:n Eetu Karjalaisen johtama kansanedustajien joukko¹⁴³ esitti, että vuoden 1948 tulo- ja menoarvioon varattua Otanmäen tutkimusten jatkamiseen tarkoitettua määrärahaa nostettaisiin 50 miljoonalla markalla. Kansanedustajat perustelivat aloitettaan Otanmäen neuvottelukunnan saamalla tuloksilla, jotka heidän mukaansa kiistatta osoittivat, että kaivos voitaisiin ilman oleellista tappion vaaraa perustaa. He korostivat aloitteessaan, että Otanmäkeen oli jo uhrattu kymmeniä miljoonia markkoja tutkimusrahaa, ja näiden tutkimusten pohjalta kaivostoiminta tulisi aloittaa. Kansanedustajat eivät pitäneet talousarvioon esitettyä 35 miljoonan markan tutkimusmäärärahaa riittävänä, vaan esittivät 50 miljoonaa markkaa lisää. Tällä rahalla perustettaisiin valtiollinen kaivososakeyhtiö, joka voisi jatkaa neuvottelukunnan tutkimusten pohjalta töitä ja aloittaa toden teolla kaivoksen suunnittelun. Vaikka he esittivät yhtiön perustamista, ei aloite vielä pitänyt sisällään varsinaista ehdotusta kaivostoiminnan käynnistämisestä vuoden 1948 aikana. Kaivostuotteiden kuljettamisen kannalta välttämättömän rautatiehankkeen kansanedustajat olivat valmiita siirtämään toteutettavaksi vuonna 1949.¹⁴⁴

Toisesta eduskunta-aloitteesta vastasi jälleen Penna Tervo (SDP), yhdessä puoluetovereidensa Valto Käkelän ja Juho Pyn kanssa. Sosialidemokraattisen kolmikron aloitteessa esitettiin yhteensä 100 miljoonan markan määrärahan myöntämistä kaivostoiminnan aloittamiseksi. Myös he perustelivat aloitettaan Otanmäen pitkällä

¹⁴² Talouselämä 12.9.1947; Pihkala 1982b, 341–342, 350–351.

¹⁴³ Karjalaisen lisäksi aloitteen allekirjoittivat Kusti Eskola (ML), Matti Lepistö (SDP), Eino Palovesi (ML), Matti Meriläinen (SKDL), Yrjö Hautala (ML), Erkki Koivisto (Kokoomus), Arvi Ahmavaara (Kokoomus), Lauri Järvi (Kokoomus), Tatu Malmivaara (Kokoomus), Eemil Pääkkönen (ML), Markus Niskala (ML), Urho Kulovaara (SDP), Sulo Salo (ML), Juho Pyörälä (ML), Walter Kuusela (SDP), Heikki Simonen (SDP), Jussi Raatikainen (SDP), Otto Muikku (SDP), Uuno Raatikainen (SDP), Toivo Ikonen (ML), Jere Juutilainen (SD), Varma K. Turunen (SDP), Jussi Lappi-Seppälä (Kokoomus), Heikki Pesonen (SDP), Olli Hirvensalo (ML).

¹⁴⁴ Raha-asiaien aloite n:o 29, Valtiopäivät 1947, Liitteet IV, 805–806.

tutkimushistorialla ja neuvottelukunnan saamalla tuloksilla. Kolmikko tiedosti aloitteessaan Suomen vaikean taloustilanteen, mutta he katsoivat, että kannattavaksi arvioituun kaivoshankkeeseen tuli siitä huolimatta saada rahoitusta. Eetu Karjalaisen ym. aloitteen tavoin kolmikko kannatti valtiollisen osakeyhtiön perustamista.¹⁴⁵ Huomionarvoista on, että Eetu Karjalaisen ym. aloitteen allekirjoittajien joukossa oli sosialidemokraattien ja maalaisliittolaisten lisäksi neljä Kokoomuksen kansanedustajaa. Oulun rautatehdasaloitteessa vuonna 1946 allekirjoittajana olleen Tatu Malmivaara (kok) lisäksi kokoomuslaisista ehdotuksen takana olivat Oulun läänin vaalipiiristä valitut Lauri Järvi ja Arvi Ahmavaara sekä Uudenmaan läänin vaalipiiristä valittu arkkitehti Jussi Lappi-Seppälä¹⁴⁶. Otanmäellä oli tämän perusteella yksittäisiä, ensisijaisesti Pohjois-Suomesta tulevia kannattajia myös SDP:n ja Maalaisliiton ulkopuolella. SKDL:n edustajista ainoana Karjalaisen aloitteen allekirjoitti kainuulainen Matti Meriläinen. SDP:n ja SKDL:n tulehtuneet välit ja SKDL:n kielteinen suhtautuminen sosialisointitoimintaa kohtaan näkyivät myös Otanmäki-kysymyksessä.¹⁴⁷

Eduskuntakeskustelua asiasta käytiin tammikuussa 1948 ja Otanmäen puolustajat olivat liikkeellä jo ennen käsittelyä. Kansanedustajille jaettiin Ilmari Harkin laatima artikkeli *Totuus Otanmäestä*, jossa neuvottelukunnassa mukana ollut Harki perusteli laajasti Otanmäen hankkeen kannattavuutta. Artikkelin ei tuonut esille mitään täysin uusia perusteluja, vaan se oli lähinnä katsaus Otanmäen vaiherikkaaseen löytö- ja tutkimushistoriaan sekä tehdyissä tutkimuksissa saatuihin tuloksiin ja kustannuslaskelmiin. Harki kritisoi tekstissä nimeltä mainitsematta Eero Mäkisen laskelmia kohtaan esittämiä näkemyksiä toteamalla, että ”*hiljattain erään päivälehdessä palstoilla väitti eräs varsin tunnettu kaivosteollisuusmies, että lasketut kustannukset ovat vain puolet todellisista.*”¹⁴⁸ Neuvottelukunnan laskelmat olivat laatineet kaivosalan johtavat asiantuntijat, joten niihin tuli luottaa. Hän luonnehti Otanmäkeä uudeksi Petsamoksi, joka toisi Pohjois-Suomeen kaivattua teollisuutta ja palvelisi samalla myös pohjoisen siirtoväen asuttamisessa. Toisaalta kaivoshanke vaatisi isoja pääomia ja absoluuttinen varmuus sen kannattavuudesta saataisiin vasta toiminnan päätyttyä. Otanmäki

¹⁴⁵ Raha-asiain aloite n:o 30, Valtiopäivät 1947, Liitteet IV, 807–808.

¹⁴⁶ Jussi Lappi-Seppälä oli arkkitehtitoimisto Lappi-Seppälä ja Martaksen perustaja. Yhtiö suunnitteli myöhemmin Otanmäki Oy:n tilauksesta teollisuus- ja asuinrakennuksia. Vuosina 1945–1949 Lappi-Seppälä toimi maatalousministeriön rakennustoimiston päällikkönä. Lähteet: Edustajamatrikkeli; Museovirasto, Otanmäen kaivosyhdykskunta <http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1455/>. Luettu 10.1.2014.

¹⁴⁷ Raha-asiain aloite n:o 29, Valtiopäivät 1947, Liitteet IV, 805–806; Paavonen 1987, 85–87.

¹⁴⁸ Suomen Sosialidemokraatti 22.1.1948 ”Totuus Otanmäestä”. Harkin kirjoitus julkaistiin Suomen Sosialidemokraatissa ja esimerkiksi Kainuun Sanomat uutisoi siitä 24.1.1948.

maksaisi sijoitetut markat takaisin hyvin nopeasti, esimerkiksi konehankinnat olisi kuoletettu jo neljän kuukauden tuotannolla.

”Yrityksen kansantaloudellinen merkitys on niin ilmeinen --- On mielenkiintoista seurata, halutaanko jatkuvaa päättämättömyyttä osoittamalla edelleen siirtää vastuu ja lopullinen ratkaisu epämääräiseen tulevaisuuteen vai halutaanko vihdoin kymmenentenä vuonna esiintymän löytymisen jälkeen ottaa ratkaiseva askel paljon puhutussa Otanmäen kysymyksessä.”¹⁴⁹

Valtiollinen osakeyhtiö oli suurten pääomatarpeiden ja hankkeen kansantaloudellisen merkityksen vuoksi itsestään selvä tapa järjestää toiminta. Harkin mukaan väittelemisen ja jopa poliittisen vastuunpakoilun tuli päättyä Otanmäen suhteen.

Eduskunnassa Otanmäki-kysymys ei saanut Harkin seikkaperäisestä artikkelista huolimatta enemmistön kannatusta. SKDL:n Mauno Pekkalan johtama hallitus ei ollut vuodessa muuttanut kantaansa Otanmäkeen. Hallitus esitti tutkimusmäärärahoiksi 50 miljoonaa markkaa, eli puolta Tervon esittämästä määrärahasta.¹⁵⁰ Tämä ei riittänyt Eetu Karjalaiselle (SDP), joka vaati tulo- ja menoarviokeskustelussa edelleen varattavaksi raha-asiainaloitteessa esittämänsä 85 miljoonaa markkaa. Karjalainen piti eduskunnassa pitkän puheenvuoron, jossa hän kävi Harkin laatiman artikkelin pohjalta läpi Otanmäen tilannetta. Karjalainen piti yhtenä keskeisenä syynä vastustukseen hankkeen valtiollisuutta viitaten aiempien vuosikymmenten tiukkaan poliittiseen keskusteluun esimerkiksi Outokummun suhteen:

”Meidän oloissamme ei ole tosin siinä mitään uutta --- että vastustetaan valtion varojen sijoitusta uuteen yritykseen. Ellen minä nyt aivan väärin muista, niin samantapaista vastustusta on aikanaan esiintynyt valtion varojen Outokumpuun sijoitukseen nähden ja Imatran rakentamista valtion varoilla vastustettiin vallan vimmatusti. Molemmissa tapauksissa tuo vastustus on tullut n.s. talousmiesten taholta.”¹⁵¹

¹⁴⁹ Suomen Sosialidemokraatti 22.1.1948 ”Totuus Otanmäestä”.

¹⁵⁰ Hallituksen esitys valtion tulo- ja menoarvioksi vuodelle 1948, Valtiopäivät 1947, Asiakirjat II.

¹⁵¹ Kansanedustaja Eetu Karjalaisen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1948 käsittelyn yhteydessä 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3166.

Karjalaisen mukaan Otanmäkeä koskevan aineiston pohjalta pystyi tulemaan vain yhteen lopputulokseen, jonka mukaan Otanmäen malmi oli Suomen arvokkainta ja sitä tuli alkaa hyödyntää välittömästi. Hän ei ollut tyytyväinen hallituksen 15 miljoonan markan lisäykseen Otanmäen rahoitukseen, koska sillä ei saataisi alulle neuvottelukunnan suunnitelmien toteuttamista.¹⁵²

Karjalainen sai eduskuntakeskustelussa tukea Maalaisliiton Kusti Eskolalta ja SKDL:n Toivo Långilta. Eskola oli myös neuvottelukunnan jäsen ja puolusti hanketta eduskuntakäsittelyssä. Eskola korosti puheenvuorossaan Otanmäen hankkeen kansantaloudellista asemaa ja sen merkitystä Pohjois-Suomelle. Hän ihmetteli Pohjois-Suomeen liittyvien suunnitelmien yhteydessä esitettyjä suuria vaatimuksia teollisuuslaitosten sijaintipaikoille, koska sellaisia ei hänen mukaansa voitaisi toteuttaa missään päin Suomea:

”Eräs kansanmies arvelikin, että jos herrat Helsingissä kykenisivät, niin ne siirtäisivät Otanmäenkin Etelä-Suomeen, eikä sen kannattavuudesta enää oltaisi sitten eri mieltä. --- Otanmäen kaivosyrityksen toteuttaminen on kansantaloudellisesti täysin perusteltavissa ja kun se lisäksi monessa mielessä kohottaa tämän syrjäisen seudun --- elämää, niin --- näin käytetyt pääomat palvelevat jo lähimmässä tulevaisuudessa --- koko kansakunnan tarpeita.”¹⁵³

Eskola piti myös arvostelua Otanmäkeen liittyvän ratahankkeen kalleudesta turhana. Hänen mukaansa rata tarvittiin, tulipa kaivosta tai ei. Eskolan mielestä rata toimisi jatkossa osana laajempaa uutta rataverkostoa, joka kulkisi läpi Kainuun Pohjanmaan radalle ja sieltä aina Lappiin saakka. Eskola korosti liikenneolojen parantamisen vaikuttavan positiivisesti koko maakuntaan ja erityisesti Oulujärven ympäristön maaseutuväestöön.¹⁵⁴

Eskolan puheenvuoro oli vahvasti alueellisen kehittämisen politiikan ideaa puolustava ja tässä mielessä hyvin maalaisliittolainen kannanotto Otanmäen puolesta. Toivo Lång keskittyi omassa puheenvuorossaan tarkastelemaan Otanmäkeä ennen kaikkea Eero Mäkisen lausuntojen valossa. Långin puheenvuoro oli paitsi puolustus Otanmäen hankkeelle ja

¹⁵² Kansanedustaja Eetu Karjalaisen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1948 käsittelyn yhteydessä 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3165–3167.

¹⁵³ Kansanedustaja Kustaa Eskolan puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1948 käsittelyn yhteydessä 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3170.

¹⁵⁴ Kansanedustaja Kustaa Eskolan puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1948 käsittelyn yhteydessä 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3169–3170.

neuvottelukunnalle, myös poliittinen kannanotto Mäkistä ja hänen johtamaansa Outokumpu Oy:ta kohtaan. Lång ihmetteli suuresti, miksi Outokummun tuotanto on jäänyt noin puoleen sota-ajan tasosta ja tuottaa valtiolle tappioita. Hän arvosteli kovasanaisesti yhtiön toimia ja eriarvoista kohtelua työntekijöiden ja toimihenkilöiden suhteen. Långin mukaan neuvottelukunnan laskelmat osoittivat Otanmäen kannattavan ja Mäkisen lausunnot asettivat kyseenalaiseksi Outokummun tuotannon ja toiminnan, eivät neuvottelukuntaa.¹⁵⁵

Eero Mäkinen ei jäänyt hiljaiseksi syytöspuheenvuorojen edessä. Mäkinen piti valtiovarainvaliokunnan esityksestä tehtyä 15 miljoonan markan määrärahanlisäystä käsittämättömänä, koska perusteluna käytettiin 35 miljoonan markan riittämättömyyttä. Mäkisen mukaan eduskunnassa keskustellut muutaman kymmenen miljoonan määrärahat olivat vasta alku investoinneille, jotka tulisivat paisumaan kannattamattoman kaivosyhtiön perustamisen vuoksi miljardeihin.

”Otanmäen kysymystä ajavat hankkeen kannattajat saadakseen lumipallon vierimään ja voidakseen saada siihen sijoitetuksi määrärahoja niin, että voitaisiin vaatia lisää --- koska yrityksen mittakaava muka on liian pieni, koska sitä on laajennettava, lisättävä ja kehitettävä --- Otanmäen malmiesiintymä on siksi köyhä, ettei --- Otanmäen kaivoksen käyntiin saaminen olisi elinehto kotimaisen raudan tuotannon lisäämiseksi.”¹⁵⁶

Mäkinen vertasi hänen mukaansa vahvasti politisoitunutta Otanmäen hanketta Ruotsin Norrbottens Jernverkiin, joka oli perustettu valtiollisena rautatehtaana vuonna 1939. Yritykselle oli myönnetty 10 miljoonan Ruotsin kruunun eli 120 miljoonan markan pääoma, mutta menot olivat kasvaneet vuosi vuodelta ja vuoteen 1947 mennessä valtio oli sijoittanut yritykseen 187 miljoonaa Ruotsin kruunua eli noin 7 miljardia markkaa. Lisäksi tehdas oli tuottanut jatkuvaa tappiota, vaikka se sai raaka-aineensa helposti valtiolliselta kaivosyhtiöltä alle markkinahinnan. Mäkisen mukaan oli selvää, että Otanmäen kohdalla rahaa kuluisi miljardeja markkoja ja tuloksena olisi vain tappiollinen kaivos sekä rautatehdas.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Kansanedustaja Toivo Långin puheenvuoro eduskunnassa valtio tulo- ja menoarvion vuodelle 1948 käsittelyn yhteydessä 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3177–3178; Leiviskä 2011, 31, 34.

¹⁵⁶ Kansanedustaja Eero Mäkisen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1948 käsittelyn yhteydessä 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3182.

¹⁵⁷ Kansanedustaja Eero Mäkisen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1948 käsittelyn yhteydessä 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3179–3182.

Mäkisen lisäksi kriittisen puheenvuoron Otanmäestä käytti vielä hänen puoluetoverinsa, Kokoomuksen Matti Heikkilä. Pälkäneläinen maanviljelijä tunnustautui asiassa täydelliseksi maallikoksi, mutta piti myös Harkin ammattitaitoa kaivosasioissa kyseenalaisena, koska hänellä ei ollut alan koulutusta. Heikkilä ihmetteli puheenvuorossaan sitä, miksi Harki neuvottelukunnan jäsenenä allekirjoitti väitteen, että Otanmäki varmasti tulisi olemaan kannattava kaivos kun hän ei sitä eduskunnalle toimitetussa artikkelissa tehnyt. Heikkilän huomio kiinnittyi Harkin lausumaan siitä, ettei kaivostoiminnan lopullista kannattavuutta voi arvioida täysin oikein ennen kuin toiminta on päättynyt. Heikkilän mukaan eduskunnan ei pitäisi sijoittaa yhtään markkaa rahaa hankkeeseen, ”joka perustuu pelkkään uskoon eikä tietämiseen”.¹⁵⁸ Keskustelun jälkeen Eero Mäkinen esitti hallituksen esityksen mukaista 35 miljoonan markan määrärahan ja Eetu Karjalainen kaksinkertaisen määrärahan myöntämistä Otanmäelle.¹⁵⁹ Asiasta äänestettiin koneäänestyksellä ja Mäkisen esitys voitti äänin 90-64. Vahvimman tuen hävinnyt Karjalaisen esitys sai SDP:ltä. Oikeistopuolueiden kansanedustajista Karjalaisen esitystä kannattivat vain Edistyspuolueen Sulo Heiniö ja Heikki Kannisto sekä Kokoomuksen Tatu Malmivaara. Äänestyksestä olivat poissa muun muassa Penna Tervo ja Nils Meinander.¹⁶⁰

Vuoden 1947 aikana käyty keskustelu ei johtanut Otanmäen tilanteen osalta mihinkään lopputulemaan, vaan kaivoksen perustamiskysymys jäi edelleen avoimeksi. Sosialidemokraattiset poliitikot eivät saaneet eduskunnassa riittävää tukea taakseen, sillä SKDL:n ja Maalaisliiton rivit äänestyksessä rakoilivat. Kokoomus vastusti kaivoshankkeen valtiollistamissuunnitelmia. Kainuun maakunnan paikallispoliitikot pysyttelivät sanomalehtien palstoilla hiljaa kaivosasiasta ja keskustelu oli leimallisesti teknillistaloudellista. Penna Tervo puhui eduskunnassa kaivoksen alueellisten vaikutusten puolesta ja *Kainuun Sanomat* tarttui innokkaasti hanketta puoltaviin lausuntoihin. Lehdessä Otanmäen kaivoshanke nähtiin koko maakunnan taloutta piristävänä tekijänä. Keskustelussa ei tuotu vuoden aikana esille oleellisesti uusia argumentteja, vaan kannattajat ja vastustajat pikemminkin syvensivät kannanottojaan ja pyrkivät entistä aukottomampaan argumentaatioon.

¹⁵⁸ Kansanedustaja Matti Heikkilän puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1948 käsittelyn yhteydessä 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3186.

¹⁵⁹ Mäkisen esitystä kannatti Eero Kivelä (Kokoomus), Karjalaisen esitystä kannattivat Kustaa Eskola (ML) ja Jussi Tolonen (SDP).

¹⁶⁰ Äänestys kansanedustaja Eero Mäkisen ja Eetu Karjalaisen ehdotusten välillä, Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 1948, 19 PL, 27 mom, 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3193.

4.4 Vierailuja, lobbausta ja jatkoselvityksiä

Eduskunnan päätettyä Otanmäen määrärahasta vuodelle 1948 tutkimustoiminta kaivostyömaalla jatkui. Työt etenivät vuoden aikana hitaasti, sillä myönnetty 50 miljoonan markan määräraha ei riittänyt koekaivostoiminnan laajentamiseen. *Suomen Sosialidemokraatissa* paheksuttiin 22.2.1948 tilannetta, jossa tutkimusrahaa oli annettu niukasti. Lehden mukaan Otanmäen kaivoksen perustaminen olisi osaltaan auttanut Pohjois-Suomen koko ajan vaikeutuvaan työttömyystilanteeseen. Lehden mukaan valtio joutui vallitsevassa tilanteessa toteuttamaan työttömyystöinä hankkeita, joiden kansantaloudellinen merkitys oli Otanmäen kaivosta huomattavasti pienempi.¹⁶¹ Niilo Kanto ja Kauko Järvinen esittivät saman uutisen yhteydessä vastineensa Eero Mäkisen eduskunnassa tammikuussa esittämiin väitteisiin. Kannon ja Järvisen kirjoitus julkaistiin myös *Uudessa Suomessa* ja *Helsingin Sanomissa*. Vastineessa he kritisoivat Mäkisen esittämiä tuotantokustannus- ja hinta-arvioita, jotka eivät kirjoittajien mielestä perustuneet mihinkään. Heidän mukaansa Mäkisen laskelmat perustuivat rikastetun malmin hintaan, kun taas Otanmäen laskelmissa hinta-arvio oli tehty rikastamattoman malmin pohjalta. Kannon ja Järvisen mukaan Mäkisen laskentatavalla myös Outokumpu Oy:n toiminta näyttäisi tappiolliselta, koska kuparin hinta Suomen markkinoilla oli korkeampi kuin ulkomaankaupassa.¹⁶²

Vuoden 1948 aikana Pohjois-Suomen teollistaminen ei juurikaan edennyt. Valtiontaloutta rasitti sotakorvausten maksaminen Neuvostoliitolle ja toisaalta yleinen talouden laskusuhdanne. Pohjois-Suomen vesivarantojen valjastamisen oli toivottu tuovan uusia teollisuusinvestointeja Oulun ja Lapin lääneihin, mutta valtaosa sähköstä vietiin Etelä-Suomen teollisuuden tarpeisiin. Esimerkiksi vuonna 1944 tehty päätös Typpi Oy:n typpilannoitetehtaan sijoittamisesta vesivoiman lähettyville kumottiin vuonna 1947.¹⁶³ Tämä aiheutti vuosien kiistelyn tehtaan sijainnista Etelä- ja Pohjois-Suomen välillä. Otanmäen koekuilu saavutti toukokuun alussa 45 metrin syvyyden ja kaivostyömaalle rakennettiin korjauspajaa ja asuinrakennuksia sekä vedettiin lisää sähköjohtoja. Kaivostyömaan ympärille oli rakentunut jo pieni kaivoskylä, jossa oli työmaarakenteiden lisäksi kolme asuinrakennusta. Vuoden 1948 aikana asuinrakennuksia rakennettiin edelleen lisää ja koekuilua syvennettiin.

¹⁶¹ Suomen Sosialidemokraatti 22.2.1948 ”Otanmäen kaivosalueen työt edelleen hiljaisessa tahdissa”.

¹⁶² Suomen Sosialidemokraatti 22.2.1948 ”Otanmäen kaivosalueen työt edelleen hiljaisessa tahdissa”; Helsingin Sanomat 22.2.1948 ”Otanmäen kysymys. Huomautuksia eduskunnassa esitettyjen väitteiden johdosta”; Uusi Suomi 23.2.1948 ”Lähetettyjä kirjoituksia: Otanmäen kysymys. Huomautuksia eduskunnassa esitettyjen väitteiden johdosta”.

¹⁶³ Hakkarainen 2008, 38; Hjerpppe 1982, 408–409; Kauppa- ja teollisuusministeriö 75 vuotta, 1963, 304–305.

Kauko Järvinen paheksui helmikuussa *Uudessa Suomessa*, että tutkimusmäärärahat menivät kokonaisuudessaan tämän infrastruktuurin rakentamiseen. Lehden mukaan kaivostoiminnan käynnistäminen olisi vaatinut 700 miljoonan markan lisämäärärahat ja rautatien rakentaminen yli 400 miljoonaa markkaa.¹⁶⁴

Julkisessa keskustelussa vuosi 1948 oli Otanmäen osalta suvantovaihe, jonka aikana kaivostyömaasta uutisoitiin, mutta laajempaa yleisönosastokirjoittelua ei ollut. Vasemmistolaiset sanomalehdet *Vapaa Sana* ja *Työkansan Sanomat* jatkoivat Eero Mäkisen kritisoimista ja pitivät kansanedustaja-vuorineuvosta Otanmäen suurimpana jarruttajana. Lehtien palstoilla esitettiin kriittisiä huomioita myös sosialidemokraattien ja Maalaisliiton toiminnasta. Puolueita syytettiin siitä, että ne olivat rikkoneet kolmen puolueen kesken tehdyn sopimuksen maaseudun sähköistämisen ja teollistamisen edistämisestä:

*”SKDL:n eri vaiheissa tekemät esitykset tämän kaivoksen [Otanmäki] käytäntöön ottamiseksi eivät ole vielääkään johtaneet tulokseen. --- Jos kolmen suuren sopimusta olisi täydellä teholla toteutettu, olisivat metalliteollisuutemme näköalat jo nyt aivan toisenlaiset.”*¹⁶⁵

Kesäkuussa 1948 molemmissa vasemmistosanomalehdissä julkaistun jutun perusteella Otanmäen kaivoshanketta eduskunnassa olisivat vieneet eteenpäin juuri SKDL:n edustajat. Kirjoitus on täysin ristiriidassa eduskunnassa käytyjen keskustelujen ja vuoden 1948 tulo- ja menoarvion yhteydessä käydyn äänestyksen kanssa. Esityksiä Otanmäen puolesta olivat tehneet sosialidemokraattiset kansanedustajat, ja tammikuun 1948 äänestyksessä lisämäärärahan puolesta äänesti 36 SDP:n ja vain 14 SKDL:n kansanedustajaa. Julkisuudessa SKDL pyrki taktisesti loppukesän 1948 eduskuntavaalien alla antamaan täysin päinvastaisen kuvan hankkeen kannattamisesta.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Suomen Sosialidemokraatti 22.2.1948 ”Otanmäen kaivosalueen työt edelleen hiljaisessa tahdissa”; Uusi Suomi 26.2.1948 ”Otanmäessä menty 45 metrin syvyyteen”; Uusi Suomi 11.5.1948 ”Otanmäessä menty 60 metrin syvyyteen”.

¹⁶⁵ *Vapaa Sana* 3.6.1948 ”Otanmäen aarteet saatava käyttöön”.

¹⁶⁶ *Vapaa Sana* 29.2.1948 ”Otanmäki – Eikö vuorineuvos Mäkinen tunne Elon laskuoppia?”; *Vapaa Sana* 3.6.1948 ”Otanmäen aarteet saatava käyttöön”; *Työkansan Sanomat* 3.6.1948 ”Otanmäen malmirikkaudet vuorineuvos Mäkisen y. mielestä liian hyviä käytettäväksi”; Äänestys kansanedustaja Eero Mäkisen ja Eetu Karjalaisen ehdotusten välillä, Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 1948, 19 PL, 27 mom, 28.1.1948, Valtiopäivät 1947, Pöytäkirjat IV, 3193.

Kainuun Sanomat jatkoi myös kaivoshankkeen puolustamista ja laittoi paljon toiveita heinäkuun 1948 eduskuntavaaleihin. Lehden mukaan hanke oli seisonut aivan liian pitkään, sillä sodanaikainen talouden poikkeustila oli jo ohi. Lehti piti tehtyjä tutkimuksia riittävinä ja vaati toimenpiteitä, jotta alueen työllisyys saataisiin nousuun ja Suomen rautapula helpottuisi. Eduskuntavaaleissa Maalaisliitto ja SDP saavuttivat vaalivoiton SKDL:n hävitessä 11 paikkaa. SDP muodosti vaalien jälkeen K.A. Fagerholmin johtaman vähemmistöhallituksen, jonka kaupp- ja teollisuusministerinä jatkoi Uuno Takki. Hallitusohjelmassa SDP linjasi talouspolitiikan tavoitteiksi muun muassa talouden vakauttamisen ja inflaation pysäyttämisen. Otanmäen kaivoshankkeen kannalta olennaisempaa oli linjaus valtiojohtoisen yritystoiminnan edistämisestä ja erityisesti sen laajentamisesta uusille toimialoille, mikäli se olisi kannattavaa. Työväenasiainvaliokunta vieraili Kainuussa marraskuussa ja tutustui myös Otanmäen kaivostyömaahan. *Kainuun Sanomille* vierailu tarjosi mahdollisuuden puolustaa maakunnan kehittämistä. Lehti otti valiokunnan vierailun alla jälleen vahvasti kantaa Otanmäen hankkeen puolesta:

*”Erikoisesti haluamme kiinnittää valiokunnan jäsenten huomiota Otanmäen malmialueeseen. --- Odotammekin, että kun k.o. valiokunta tutustuu Otanmäkeen, sen jäsenet saavat kuulla asiantuntijain selostukset, niin he yhtyvät kannattamaan sitä oikeaa suunnitelmaa, että --- [on] myönnettävä valtion varoja sikäli runsaasti, että kaivostyö ei jää vain näpertelyksi, vaan että siitä kehittyy todella tuottava suuryritys.”*¹⁶⁷

Valiokunnan vierailulla mukana olivat myös Otanmäen puolestapuhujat Kauko Järvinen ja Niilo Kanto, jotka omissa puheenvuoroissaan kritisoivat jälleen Eero Mäkisen kantoja asiaan. *Kainuun Sanomien* suurista odotuksista huolimatta vierailu ei tuonut Otanmäki-keskusteluun uusia avauksia, eikä se edistänyt hankkeen etenemistä eduskunnassa.¹⁶⁸

Otanmäki-asia oli esillä eduskunnassa jälleen valtion tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä joulukuussa 1948. Tyypilannoitetehtaan perustamisesta käyty keskustelu vei eduskunnassa suurimman huomion, mutta myös Otanmäen hankkeeseen puututtiin.

¹⁶⁷ *Kainuun Sanomat* 17.11.1948 ”Kainuun tarjoamat mahdollisuudet”.

¹⁶⁸ *Kainuun Sanomat* 17.11.1948 ”Kainuun tarjoamat mahdollisuudet”; *Kainuun Sanomat* 19.11.1948 ”Kaivostoiminta Otanmäessä tulee kannattavaksi ja aloitettava mahdollisimman pian”.

Kokoomuksen kansanedustajat kritisoivat yleiskeskustelussa hallituksen esitystä jälleen uuden 50 miljoonan markan tutkimusmäärärahan myöntämisestä Otanmäen hankkeelle. Kokoomuksen Arvi Oksalan mukaan valtio oli käyttänyt hankkeeseen riittävästi rahaa, eikä kaivoksen kannattavuutta ollut silti pystytty varmasti selvittämään. Hänen mukaansa Otanmäkeen tuli perustaa osakeyhtiö ja aloittaa kaivostoiminta, mutta ei valtion määrärahoilla. Oksalan mielestä uuden tutkimusmäärärahan myöntäminen olisi vain vastuunpakoilua ja toisaalta valtion varojen tuhlaamisena perin pohjin tutkittuun hankkeeseen.¹⁶⁹

Eero Mäkinen kritisoi samoin perustein määrärahan myöntämistä ja esitti eduskunnalle lukuja Otanmäkeen jo käytetyistä rahamääristä. Mäkisen mukaan yleinen taloustilanne oli kehittynyt jatkuvasti Otanmäen kannalta epäedulliseen suuntaan ja kaivoshanke tuottaisi vuoden 1948 hinta- ja kustannustasolla tappiota 100-200 miljoonaan markkaan. Mäkinen ihmetteli edelleen sitä, miksei Outokummun tuotannosta ylijäävälle pasutusjätteelle annettu arvoa raudantuotannossa. Hänen mukaansa kyseinen jäte oli rinnastettavissa rautamalmiin ja olisi saatavilla ilman uuden kaivoksen perustamisen vaatimia kustannuksia. Mäkinen toi esille myös Oy Vuoksenniska Ab:n tilanteen. Mäkisen mukaan yhtiö toi kaiken tarvitsemansa raudan Ruotsista, minkä vuoksi Outokummun pasutusjäte piti myydä ulkomaille.¹⁷⁰

Aiemmin Otanmäen määrärahan puolesta äänestänyt ja Pohjois-Suomen teollistamista puolustanut Edistyspuolueen Heikki Kannisto ei enää joulukuussa 1948 kannattanut lisätutkimusmäärärahan myöntämistä. Kannisto perusteli muuttunutta kantaansa eri tavoin kuin kokoomuslaiset Oksala ja Mäkinen. Hänen mukaansa Otanmäen malmiesiintymä oli jo niin perinpohjaisesti tutkittu, ettei jatkotutkimuksilla saataisi enää irti mitään uusia tuloksia. Kannisto syytti Pekkalan ja Fagerholmin hallituksia saamattomuudesta asian suhteen. Hän esitti, ettei hallitusten päättämättömyyden vuoksi myöskään eduskunta ollut voinut tehdä ratkaisuja kaivostoiminnan aloittamisesta. Otanmäen kohdalla oli enää tarpeellista päättää siitä, avataanko kaivos vai ei. Myös aikaisemmin hanketta kritisoanut Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) Nils Meinander ihmetteli eduskunnassa Otanmäelle edelleen esitettyä uutta määrärahaa. Meinanderin mielestä aiemmat tutkimusmäärärahat oli tuhlatu, koska Otanmäessä oli toimittu epäammattimaisesti ja ajettu esimerkiksi tutkimuskuilua malmion

¹⁶⁹ Edustaja Arvi Oksalan puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 13.12.1948 ja 18.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1086, 1571.

¹⁷⁰ Edustaja Eero Mäkisen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 18.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1539–1540.

kannalta väärään kohtaan. Meinander vertasi Otanmäen koetyömaata Outokumpu Oy:n kaivostyömaahan Aijalassa. Hän laski, että Otanmäessä oli päästy reilussa kahdessa vuodessa vain alle 95 metrin syvyyteen, kun Aijalassa oli reilussa puolessa vuodessa saavutettu jo 150 metrin syvyys. Aiempien määrärahojen tuhlaamisen vuoksi Meinander ei voinut kannattaa enää lisärahoitusta hankkeelle, joka oli kaikin puolin epäilyttävä.¹⁷¹

Yleiskeskustelussa hanketta puolustivat SKDL:n kajaanilainen Janne Mustonen ja sosialidemokraattinen kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Onni Peltonen. Mustosen mielestä niin Otanmäen kaivoshanke kuin muutkin Kainuun elinoloja parantavat hankkeet olivat seisoneet vuosikausia, koska resursseja oli tarvittu muualla. Mustonen näki Otanmäen laajasti alueellisena hankkeena ja piti kaivoksen perustamisen lisäksi tärkeänä myös siihen liittyvän rautatien rakentamista Kainuun liikenneinfrastruktuurin kehittämisessä. Ministeri Peltonen vastaavasti ihmetteli, miksi Mäkinen esitti Otanmäen esiintymän rahoituksen lopettamista. Hänen mielestä määrärahan evääminen tarkoittaisi Otanmäen kaivoshankkeen hautaamista, sillä toimintaa ei voitaisi jatkaa ilman rahoitusta. Peltonen kritisoi myös suoraan Outokumpu Oy:n toimintaa pasutusjätteen myynnin ja toisaalta kuparin hinnoittelun suhteen:

”minkä vuoksi näitä pasutusjätteitä ei ole voitu tässä maassa sitten käyttää hyväksi, vaan niitä täytyy käyttää täytemaana. Onko siinä tehty kaikkensa, mitä voidaan tehdä tämän kauppaan saattamiseksi j.n.e.? --- Outokummun kupari tällä hetkellä ylittää noin 30 %:lla kansainväliset hinnat --- Olisikohan tämä liiketoiminta lopetettava?”¹⁷²

Peltosen mielestä Mäkisen argumentaatio Otanmäki-asiassa oli ristiriitaista, eikä sen vuoksi vakuuttanut häntä. Peltonen otti myös laajemmin kantaa valtion yritystoimintaan teollisuudessa ja puolusti valtiollisia hankkeita. Hänen mukaansa oikeistopuolueet pyrkivät ideologisista syistä vastustamaan kaikkea valtiojohtoista teollisuustoimintaa, vaikka se olisikin osoittautunut kilpailukykyiseksi. Peltonen oli jo vuonna 1945 tehnyt eduskunnassa aloitteita esimerkiksi vesivoimalaitosten valtiollistamisesta ja valtion ohjausvallan

¹⁷¹ Edustaja Heikki Kanniston puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 18.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1545–1555; Edustaja Nils Meinanderin puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 18.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1565–1567.

¹⁷² Ministeri Onni Peltosen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 18.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1557–1558.

lisäämisestä yritystoiminnassa, joten hänen kantansa Otanmäkeen noudattivat poliittisen ajattelun jatkumoa.¹⁷³

Ministeri Peltonen ja Mäkinen kävivät vielä yleiskeskustelun lopuksi väittelyä argumenteistaan. Mäkisen mukaan Otanmäki oli niitä harvoja eduskunnassa käsiteltäviä asioita, joissa hänellä oli ammattitaitonsa puolesta sanottavaa. Mäkinen avasi lisää pasutusjätteen myynnin muuttunutta markkinatilannetta. Pasutusjätteen myynti Vuoksenniskalle oli loppunut, koska yhtiö ei enää halunnut ostaa sitä Outokummulta. Mäkisen puheenvuoron perusteella Outokummun ja Vuoksenniskan väliset sopimukset ja suunnitelmat pasutusjätteen hyödyntämisestä olivat syystä tai toisesta päättyneet. Tämä asettaa Vuoksenniskan toimitusjohtaja Bernd Grönblomin aiemmin esittämät argumentit uuteen valoon. Grönblom oli vuonna 1947 vastustanut Otanmäen kaivos Hanketta juuri sen vuoksi, että hänen yhtiönsä sai edullisempaa raaka-ainetta Outokummun jätteestä kuin Otanmäen mahdollisesta malmista.¹⁷⁴

Eduskuntakeskustelun päätteeksi Eero Mäkinen teki esityksen Otanmäen 50 miljoonan markan määrärahan poistamisesta ja sai kannatusta Arvi Oksalalalta (kok.) ja Heikki Kannistolta (EP). Mäkisen esitys kaatui ensimmäisessä äänestyksessä äänin 103-58, mutta hänen vaatimuksestaan järjestettiin vielä avoin äänestys. Mäkinen ei silti saanut taakseen riittävästi kannatusta, vaan äänin 119-60 hallituksen esitys määrärahan myöntämisestä voitti. Otanmäen puolesta äänestivät jälleen SDP:n, Maalaisliiton ja SKDL:n edustajat. Kokoomuksen kansanedustajista määrärahan myöntämistä kannatti viisi ja Edistyspuolueesta yksi edustaja. Äänestys todisti jälleen vääräksi vasemmistolaislehdistön väitteet siitä, että Otanmäen Hanketta olisivat edistäneet vain SKDL:n kansanedustajat.¹⁷⁵

¹⁷³ Edustaja Janne Mustosen, puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 13.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1144–1145; Ministeri Onni Peltosen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 18.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1557–1559; Paavonen 1987, 213–214.

¹⁷⁴ Edustaja Eero Mäkisen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 18.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1574–1575; Ministeri Onni Peltosen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1949 käsittelyn yhteydessä 18.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1575.

¹⁷⁵ Hallituksen esitystä määrärahan myöntämisestä kannatti 50 SDP:n, 33 SKDL:n, 30 SDP:n, 5 Kokoomuksen ja 1 Edistyspuolueen kansanedustajaa. Äänestys kansanedustaja Eero Mäkisen ja hallituksen esityksen välillä, Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 1949, 19 PL, 30 mom, 20.12.1948, Valtiopäivät 1948, Pöytäkirjat II, 1596.

5. Koetyömaasta kaivosyhtiöksi

5.1 Lisämietinnöstä ensi askeleet kaivosyhtiöksi

Vuodelle 1949 myönnetystä lisämäärärahasta huolimatta Otanmäen hanke ei edelleenkään jo vuosikymmenen tutkimisen ja keskustelun jälkeen ottanut ratkaisevaa askelta kohti varsinaisen kaivostoiminnan aloittamista. Uuden määrärahan turvin töitä Otanmäessä pystyttiin vuonna 1949 jatkamaan. Työmaalle oli haettu vuosien ajan työntekijöitä koekairaukseen ja osa rahoituksesta oli käytetty heille tarkoitettujen asuntojen rakentamiseen. Koekuilu saavutti sadan metrin rajapyykin helmikuun alussa ja alkeelliset parakkiasunnot oli saatu korvattua keskuslämmityksellä ja vesijohdoilla varustetulla asuinrakennuksella. Kaikkiaan Otanmäessä työskenteli vuoden 1949 alussa 50 työntekijää. Kaivoksen tulevaisuus oli silti auki. Lisämääräraha riitti vain koetoimintojen jatkamiseen, mutta varsinaisen kaivostoiminnan aloittamisen edellytyksenä oli kaivosyhtiön perustaminen. Koetyömaalla ei ollut laajamittaisen kaivostoiminnan vaatimukset täyttävää koneistusta, eikä sitä pienellä määrärahalta pystytty hankkimaan.¹⁷⁶

Keskustelu Otanmäestä jatkoi vanhoilla tutuilla urillaan vuoden 1949 aikana. Hanke sai lisää kannattajia kaivosalan asiantuntijoiden joukosta, kun tutkimustöissä mukana ollut insinööri Waldemar Zeidler puolusti avoimesti *Helsingin Sanomissa* kaivoshankkeen kannattavuutta. Zeidlerin mukaan Mäkisen laskelmia ja arvioita Otanmäen kannattavuudesta ei allekirjoitettu tutkimustöissä käytännössä mukana olleiden asiantuntijoiden toimesta. Zeidlerin mukaan Mäkinen oli omalla toiminnallaan aiheuttanut sen tilanteen, jota hän eduskunnassa kritisoi eli, että Otanmäkeen oli uponnut jo yli sata miljoonaa markkaa tutkimusrahoja:

”Vuorineuvos Mäkinen vastusti valtioneuvoston kaivosasiantuntijan ominaisuudessa kuitenkin tätä hanketta niin itsepintaisesti --- rahamäärien kuluttamisesta ja huomattavasta viivytyksestä ei voida syyttää valtioneuvostoa eikä eri toimikuntiakaan, vaan niitä henkilöitä, jotka --- ovat vastustaneet

¹⁷⁶ Kainuun Sanomat 3.2.1948 ”100 m:n syvyys saavutettu Otanmäen kaivoksessa”; Kainuun Sanomat 5.2.1949 ”Teräsmiehiä tapaamassa yli 100 metrin syvyydessä Otanmäen malmivuoressa”.

louhintatöiden --- aloittamista antaen sen sijaan suorittaa turhia syväkairauksia”¹⁷⁷

Zeidlerin mielestä Mäkisen toiminta oli käsittämätöntä ja perusteetonta, koska Otanmäen esiintymä oli laskelmien mukaan kannattava. Esimerkiksi Ruotsissa, Norjassa ja Yhdysvalloissa oli hyödynnetty paljon köyhempiä esiintymiä. Zeidler piti myös Mäkisen arviota pasutusjätteen hyödyntämisestä epärealistisena, koska Oy Vuoksenniska Ab:n luopuminen hankkeesta riitti jo osoittamaan jätteen sopimattomuuden laajamittaiseen raudantuotantoon.¹⁷⁸

Lokakuussa 1949 Oulussa järjestetyillä Taloudellisilla neuvottelupäivillä Yhdysvalloissa vaikuttanut insinööri Eero Erkko puolusti selväsanaisesti Otanmäen kaivoshanketta. Erkko käsitteli puheenvuorossaan kaivoksen louhintatuotteiden myyntimahdollisuuksia Pohjois-Amerikan markkinoille. Hänen mukaansa hankkeen vastustajien esittämät näkemykset Otanmäen sivutuotteen eli ilmeniittirikasteen myynnin epävarmuudesta olivat täysin virheellisiä. Pohjois-Amerikassa oli suuri kysyntä ilmeniittirikasteelle, koska toinen maailmansota oli aiheuttanut erityisesti Yhdysvalloissa pulan ilmeniittistä jalostettavasta titaanista. Titaanin tuotannon ympärille olisi mahdollista rakentaa laajempi jalostusketju, joka kehittäisi Suomen teollisuutta uuteen suuntaan. Taloudellisten neuvottelupäivien yhteydessä Pohjois-Suomen vaikuttajat heräsivät toden teolla ajamaan kaivoksen perustamista Otanmäkeen. Aikaisemmin alueelliseen kehittämiseen liittyviä puheenvuoroja olivat käyttäneet lähinnä yksittäiset kansanedustajat ja tutkimuksissa mukana olleet asiantuntijat. Laajamittaisempaa valtuuskuntaa Pohjois-Suomesta ei ollut Otanmäkeä varten perustettu. Aloitteellisena asiassa oli Oulun läänin maaherra Kalle Määttä, joka esitti lähetystön perustamista ja lähettämistä Helsinkiin vaatimaan toimia Pohjois-Suomen teollistamiseksi. Otanmäen kaivoshanke hyötyi osaltaan Typpi Oy:n tehtaan sijoituspaikkaan liittyvästä keskustelusta. Maaherra Määttä oli erityisen huolissaan siitä, että typpilannoitetehdasta oltiin vastoin aiempia suunnitelmia rakentamassa Poriin eikä pohjoisen vesivoiman lähettyville.¹⁷⁹

Otanmäen neuvottelukunta teki vuoden 1949 aikana edelleen tutkimustöitä hankkeen eteenpäinviemiseksi. Puheenjohtaja Niilo Kanto jätti tehtävänsä 19.5.1949 ja uudeksi

¹⁷⁷ Helsingin Sanomat 27.2.1949 ”Otanmäen kysymys”.

¹⁷⁸ Helsingin Sanomat 27.2.1949 ”Otanmäen kysymys”.

¹⁷⁹ Kainuun Sanomat 11.10.1949 ”Valtiovalta esiintyy nurjasti Pohjois-Suomea kohtaan typpitehdas- ja Otanmäen kaivoskysymyksessä”.

puheenjohtajaksi valittiin neuvottelukunnan jäsen Ilmari Harki.¹⁸⁰ Neuvottelukunta antoi aivan vuoden lopussa, 20. joulukuuta uuden lisämietinnön Otanmäki-asiasta. Lisämietinnössä neuvottelukunta oli päivittänyt perustamis- ja tuotantokustannusarviot vastaamaan muuttunutta kustannustasoa. Neuvottelukunta toi lausunnossa ilmi sen tosiseikan, että yleinen taloustilanne oli kiihtyneen inflaation vuoksi muuttunut kaivoshankkeen kannalta epäedulliseen suuntaan. Korkeammista kustannuksista huolimatta neuvottelukunta esitti edelleen kaivostoiminnan aloittamista, tosin nyt se piti 500 000 tonnin vuosilouhintaa kannattavuuden näkökulmasta riittävänä. Puolta pienemmällä tuotannolla kaivosta ei kannattaisi perustaa. Neuvottelukunta arvioi Otanmäen malmin myyntihintoja Ruotsista louhittavan rautamalmin ja Norjasta louhittavan titaanimalmin myyntihintojen perusteella. Neuvottelukunnan mielestä ilmeni titaanirikasteen myynnillä saavutettaisiin voittoa, joka tekisi kaivostoiminnasta kannattavaa vaikka raudan myyntihinnat laskisivat. Mietintö oli epävarmempi kuin kaksi vuotta aiemmin annettu mietintö. Nyt neuvottelukunta myönsi selvemmin, etteivät kaivostoiminnan kannattavuuslaskelmat koskaan voineet olla täysin pitäviä, koska myyntihinnat vaihtelivat ja malmin koostumuksesta ei voitu saada lopullista varmuutta pelkällä koelouhinnalla ja -rikastuksella.¹⁸¹

Laskelmien ja arvioiden epävarmuutta neuvottelukunta kompensoi lisämietinnössään kansantaloudellisilla ja alueellisilla näkökulmilla. Neuvottelukunnan mukaan kaivostoiminnan aloittamista arvioidessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota kaivoksen työllisyysvaikutuksiin. Neuvottelukunnan mielestä Otanmäen kaivos olisi tilaisuus luoda pysyviä työpaikkoja Pohjois-Suomeen, jossa toimeentulomahdollisuudet olivat heikkoja. Neuvottelukunnan arvion mukaan Pohjois-Suomen talous ei voi perustua yksin puunjalostusteollisuuteen, vaan sitä tulee laajentaa. Otanmäen raaka-aine ja Oulujoen voimalaitosten tarjoama vesivoima yhdessä muodostavat kokonaisuuden, joka edistäisi alueen kehittymistä. Neuvottelukunta piti Otanmäkeä edelleen tärkeänä koko Suomen taloudelle, koska raudantuotanto oli edelleen tuontiraaka-aineen varassa eikä alaa voitaisi ilman kunnollista kotimaista raaka-ainetuotantoa kehittää. Neuvottelukunta vahvisti aiemman kannanottonsa valtiollisesta kaivososakeyhtiöstä ja rautatien rakentamisesta Murtomäkeen ja edelleen Oulun-radalle. Neuvottelukunta esitti myös vaihtoehtoisia malleja Otanmäestä

¹⁸⁰ Muita muutoksia oli Kauko Järvisen siirtyminen varapuheenjohtajan paikalta jäseneksi ja Herman Stigzeliuksen siirtyminen varapuheenjohtajaksi.

¹⁸¹ Otanmäen neuvottelukunnan mietintö. Lisämietintö. Komiteamietintö n:o 4, 1950.

saatavien raaka-aineiden myymisestä ja jalostamisesta, muttei ottanut kantaa sen paremmin jalostustehtaan kuin vanadiinitehtaan rakentamiseen.¹⁸²

Neuvottelukunnan mietinnössä oli mukana asiassa konsulttina toimineen diplomi-insinööri Jorma Honkasalon¹⁸³ lausunto raudan valmistuksesta sekä kansanedustaja Eetu Karjalaisen ja diplomi-insinööri K.I. Levannon jättämät henkilökohtaiset lausunnot. Honkasalo oli lausunnossaan käsitellyt raudan valmistusmahdollisuuksia Otanmäestä louhittavasta malmista. Hänen mukaansa kaivoshanketta ja rautatehdashanketta tulisi tarkastella täysin toisistaan riippumattomina asioina, koska kaivoksesta saatavan rautarikasteen hinnan tuli myös omalle jalostuslaitokselle olla markkinahintojen mukaista. Muutoin yritys tuhlaisi myyntihinnaltaan arvokkaammista sivutuotteista eli vanadiinista ja ilmeniitistä saatavia myyntituloja puskuroimaan raudan hintaa. Honkasalo kumosi näkemykset romuraudan uudelleenjalostamisesta raudantuotannon perustana. Hänen mukaansa Suomen romuraudan tarve olisi kaksinkertainen syntyvään romuun nähden. Euroopassa tilanne oli se, että romua haluttiin ostaa enemmän kuin sitä oli tarjolla. Tämän vuoksi Honkasalo näki parempana perustaa raudantuotantoa malmin jalostamiseen, ja se tapahtuisi kuljetus- ja energiakustannusten tason vuoksi edullisemmin Otanmäessä tai Oulussa kuin Etelä-Suomessa.¹⁸⁴ Eetu Karjalaisen lausunto koski ratahanketta, jossa hänen mielestään pitäisi poiketa neuvottelukunnan esityksestä ja rakentaa rautatie suoraan Kajaaniin Murtomäen sijaan. Ratahanketta lukuun ottamatta Karjalainen kannatti neuvottelukunnan näkemyksiä kaivostoiminnan pikaisesta aloittamisesta.¹⁸⁵

Diplomi-insinööri K.I. Levanto asettui ainoana neuvottelukunnan jäsenenä vastustamaan esitystä kaivostoiminnan aloittamisesta. Outokumpu Oy:n palveluksessa työskennelleen. Levannon mukaan yhtiö oli kehitellyt uutta menetelmää, jonka avulla pasutusjätteestä voitaisiin muut aineet erottelemalla valmistaa noin 100 000 tonnia rautarikastetta vuodessa. Näitä olemassa olevan yhtiön kehittämiä menetelmiä tuli soveltaa ensisijaisesti raudantuotannon raaka-ainepulan ratkaisuun. Otanmäen malmi oli hyvä reservi, mutta sen laajamittaiseen hyödyntämiseen ei ollut syytä ryhtyä ennen kuin kannattavuus olisi

¹⁸² Otanmäen neuvottelukunnan mietintö. Lisämietintö. Komiteamietintö n:o 4, 1950.

¹⁸³ Jorma Honkasalo (1916-2009) toimi myöhemmin Outokumpu Oy:n palveluksessa metallurgian kehittäjänä ja yhtiön toimitusjohtajana. Lähde: Kansallisbiografia.

¹⁸⁴ ”Raudan valmistus Otanmäen malmista”, J.Honkasalon selvitys, Otanmäen neuvottelukunnan mietintö. Lisämietintö. Komiteamietintö n:o 4, 1950.

¹⁸⁵ Eetu Karjalaisen henkilökohtainen lausunto, Otanmäen neuvottelukunnan mietintö. Lisämietintö. Komiteamietintö n:o 4, 1950.

kiistattomasti osoitettu. Levanto ei edellisessä mietinnössä ollut jättänyt eriävää mielipidettä, mutta parin vuoden aikana hänen mielensä oli muuttunut. Lisäksi hän oli arkistosta löytyvän kirjeenvaihdon perusteella lähettänyt lausuntonsa tarkastettavaksi ja kommentoitavaksi Eero Mäkiselle 19.10.1949. Arkistosta löytyvä kirje ei kerro, mitä Mäkinen Levannolle vastasi, mutta hänen jättämänsä henkilökohtainen lausunto on vastaava Mäkiselle aiemmin lähetetyn lausunnon kanssa. Tästä voi päätellä, että Levannon näkemykset saivat yhtiön toimitusjohtajan hyväksynnän. Tämän kirjeenvaihdon perusteella Outokumpu Oy:n johdossa oli selvä pyrkimys edelleen lykätä päätöksiä Otanmäen kaivoksen avaamisesta ja kiinnittää huomio yhtiön oman pasutusjätteen jalostamiseen.¹⁸⁶

Otanmäki-kysymys palasi lisämietintöjen ja lausuntojen jälkeen eduskunnan käsiteltäväksi joulukuussa 1949 valtion tulo- ja menoarviokeskustelun yhteydessä. Fagerholmin hallitus esitti eduskunnalle, että valtion budjettiin varattaisiin 49,5 miljoonaa markkaa osakeyhtiön perustamista varten. Hallitus oli esityksestään huolimatta epävarma kaivostoiminnan aloittamisen suhteen, sillä heidän mukaansa kannattavuustilanne näytti nyt hyvin heikolta. Arvion pohjana voidaan pitää neuvottelukunnan lisämietinnön arvioita kustannustason noususta, koska nämä tiedot ovat olleet SDP:n käytössä kansanedustaja Eetu Karjalaisen kautta. Toisaalta hallituksen intresseissä oli teollisuusinvestointien tukeminen, sillä tätä varten hallitus oli asettanut erillisen teollistamiskomitean. Toisaalta Fagerholmin hallitus pyrki myös leikkaamaan valtion paisuneita menoja, joten suuret investoinnit Otanmäkeen eivät onnistuneet.¹⁸⁷ Valtiovarainvaliokunta suhtautui esitykseen hallitusta myönteisemmin ja piti kaivoksen kannattavuutta taattuna, joten tutkimustyön sijaan nyt oli ryhdyttävä varsinaiseen kaivostoimintaan. Eero Mäkiselle kumpikin esitys oli liikaa. Mäkinen toi eduskunnalle tietoon tutut mielipiteensä rahan tuhlaamisesta Otanmäkeen ja hankkeen kannattavuuden arveluttavuudesta. Mäkisen mukaan kustannusarviot perustuivat ylioptimistisiin arvioihin myyntihinnoista ja toisaalta alimitoitettuihin laskelmiin henkilöstö- ja louhintakustannuksista. Lisäksi neuvottelukunnan arvioimat henkilöstökulut olivat noin kolmasosan todellisista kustannuksista toimivilla kaivoksilla. Mäkinen vertaa eduskuntakeskustelua varten laatimassa muistiossaan Otanmäen kustannuksia Outokumpu Oy:n Aijalan kaivokseen, jonka rakentamiskustannukset olivat olleet Otanmäen arvioita

¹⁸⁶ K.I. Levannon henkilökohtainen lausunto, Otanmäen neuvottelukunnan mietintö. Lisämietintö. Komiteamietintö n:o 4, 1950; K.I. Levannon kirje ”henkilökohtainen lisäys Otanmäen neuvottelukunnan lisämietintöön” Eero Mäkiselle lausuntoyhteyttä varten, 19.10.1949, Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

¹⁸⁷ Valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1950 käsittely eduskunnassa, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV; Leiviskä 2011, 31–34.

korkeammat, vaikka koneet hankittiin edullisesti Mätäsvaaran suljetulta kaivokselta ja asuntoja piti rakentaa alle puolet Otanmäen tarpeesta.¹⁸⁸

Eduskunnassa Eero Mäkinen tyytyi toteamaan, että hankkeeseen myönnetyt tutkimusmäärärahat oli tuhlatu turhaan työhön. Hän ihmetteli miksi Otanmäkeen oli rakennettu oma koerikastamo, kun koerikastukset oli aiemmin pystytty hoitamaan Ruotsissa. Mäkisen mielestä yksikään toiminnassa olleista kaivoksista ei ollut vaatinut yhtä laajamittaisia rakennustöitä kuin Otanmäki. Hänen mukaansa oli järjetöntä perustaa kaivosyhtiö hoitamaan koerikastamo, jota ei edes tarvittu. Kansanhuoltoministeri Onni Toivonen puolusti hallituksen kantaa ja ihmetteli Mäkisen näkemyksiä rahojen tuhlaamisesta Otanmäessä. Toivosen mukaan Otanmäelle aiemmin myönnetyt tutkimusrahat loppuvat vuoden 1950 alussa ja edelleen oli selvitettävä olisiko kaivostoiminnan aloittaminen kannattavaa. Toivosen mielestä määrärahojen myöntämättä jättäminen tarkoittaisi töiden päättymistä ja silloin aiemmin myönnetyt 150 miljoonaa markkaa olisivat menneet hukkaan.¹⁸⁹

Penna Tervo asettui myös vastustamaan Mäkistä. Hän syytti aiempaan tapansa Mäkistä hankkeen perusteettomasta jarruttamisesta. Tervo ihmetteli Mäkisen motiiveja ja perusteluita kielteiselle kannalle. Tervon mukaan Mäkisen argumentit olivat vuosien aikana muuttuneet, sillä hän oli perustellut kielteistä kantaansa milloin malmiesiintymän heikkolaatuisuudella ja malmin alhaisella määrällä, milloin tuotantokustannusten suuruudella ja myyntihintojen alhaisuudella:

*”hän nyt lausunnossaan jo myönsi, että Otanmäen malmivarat ovat täysin riittävät kaivostoiminnan harjoittamiseen. Senkin seikan hän on aikaisemmin kiistänyt, jopa täällä eduskunnassakin. Nyt hänen väitteensä kuuluivat, että tuotantokustannukset on laskettu liian optimistisiksi”*¹⁹⁰

¹⁸⁸ Edustaja Eero Mäkisen puheenvuoro valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1950 käsittelyn yhteydessä, 19.12.1949, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV, 3079–3080; Eero Mäkisen muistio Otanmäen neuvottelukunnan lisämietintöön, 19.12.1949, Kaivostoiminnan kannattavuus 1947–1952, ELKA.

¹⁸⁹ Edustaja Eero Mäkisen puheenvuoro, 19.12.1949, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV, 3079–3080; Ministeri Onni Toivosen puheenvuoro, 19.12.1949, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV, 3099.

¹⁹⁰ Edustaja Penna Tervon puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1950 käsittelyn yhteydessä 19.12.1949, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV, 3107.

Tervon tulkinta Mäkisen argumentaatiosta ei kaikilta osin pidä paikkaansa, sillä Mäkinen oli koko Otanmäki-keskustelun ajan esittänyt ensisijaisen huolensa kaivoksen korkeaksi nousevista rakennus- ja tuotantokustannuksista. Otanmäen neuvottelukunta oli mietinnöissään keskittynyt arvioimaan juuri näitä kustannuksia, koska malmin riittävydestä ja laadusta vallitsi konsensus. Mäkinen oli kritisoinut malmin laatua lähinnä toisen maailmansodan aikana käydyssä keskustelussa, eikä tuolloin Otanmäki-toimikunnan teettämät tutkimukset olleet vielä antaneet riittävän varmaa kuvaa malmion laadusta. Kun tästä oli Ruotsissa vuonna 1946 tehdyissä koerikastuksissa saatu varmuus, ei Mäkisellä ollut syytä puuttua asiaan. Toisaalta Mäkinen oli jo vuonna 1941 Suomen Malmi Oy:n johtokunnan puheenjohtajana ollut allekirjoittamassa lausuntoa, jonka mukaan Otanmäessä oli riittävästi malmia kaivostoiminnan aloittamiseksi. Tämän Mäkinen toi esiin vastauspuheenvuorossaan Tervolle.¹⁹¹ Tervo kritisoi Mäkisen toimintaa Outokumpu Oy:n johdossa, koska vuorineuvoksen usein esiin nostama pasutusjätteen myynti ja jalostus eivät olleet edenneet. Tervon mukaan Outokumpu Oy oli tehnyt valtiontaloudelle haitallisen sopimuksen Vuoksenniskan kanssa pasutusjätteen myymisestä, minkä vuoksi toiminta oli lopetettu. Tervon mielestä Mäkisen argumentaatio oli tältäkin osalta ristiriitaista.¹⁹²

Tervo ja Mäkinen väittelivät Otanmäki-asiasta eduskuntakeskustelussa, mutta varsinaisia uusia argumentteja kumpikaan ei asiaan tuonut. Tervo syytti Mäkistä huonosta johtamistavasta Outokumpu Oy:ssa ja ihmetteli, miksi hän oli 1920-luvulla ollut vaatimassa Outokummun malmiesiintymän valtiollistamista, kun kaivostoiminta oli norjalaisomistuksessa jo todettu varsin kannattamattomaksi. Mäkinen ei näitä väitteitä yleiskeskustelussa kommentoinut, vaan totesi ainoastaan kannattaneensa kaivostoiminnan valtiollistamista Outokummussa.¹⁹³ Mäkinen esitti keskustelun pohjalta, että Otanmäen kaivosyhtiön perustamiseen varattu määräraha poistettaisiin valtion tulo- ja menoarviosta. RKP:n kansanedustaja Arne Öhman esitti, että mikäli Mäkisen esitystä poistosta ei hyväksytä, poistettaisiin esityksestä valtiovarainvaliokunnan puoltavat perustelut kaivosyhtiön perustamiseksi. Mäkinen ja Öhman saivat kannatusta Maalaisliiton Lauri Riikoselta ja RKP:n John Österholmilta. Äänestyksessä Mäkisen esitys kaatui, eikä siitä

¹⁹¹ Edustaja Eero Mäkisen puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1950 käsittelyn yhteydessä 19.12.1949, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV, 3117; Suomen Malmi Oy:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 10.2.1941. Kirjeenvaihtoa 1941–1951, ELKA.

¹⁹² Edustaja Penna Tervon puheenvuoro eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1950 käsittelyn yhteydessä 19.12.1949, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV, 3106–3108.

¹⁹³ Edustaja Penna Tervon ja Eero Mäkisen puheenvuorot eduskunnassa valtion tulo- ja menoarvion vuodelle 1950 käsittelyn yhteydessä 19.12.1949, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV, 3107–3108, 3117–3118, 3121–3122.

järjestetty enää avointa äänestystä. Samoin kävi Öhmanin esitykselle, joten eduskunta hyväksyi vuosikymmenen keskustelun jälkeen määrärahan myöntämisen kaivosyhtiön perustamiseksi.¹⁹⁴

5.2 Otanmäki Oy perustetaan

Eduskunnan joulukuussa 1949 tekemällä päätöksellä valtiollisen Otanmäki Oy:n perustaminen mahdollistui. Päätös ei vielä tarkoittanut kaivostoiminnan aloittamista, sillä Fagerholmin hallitus piti yhtiön tärkeimpänä tehtävänä jatkotutkimusten tekemistä. Hanketta puolustanut *Kainuun Sanomat* kiitteli eduskuntaa myönteisestä päätöksestä, mutta ihmetteli Eero Mäkisen vastustusta:

*”Ja kuitenkin on totuus se, että vain rautatien rakentaminen avaa kaivostoiminnalle riittävät mahdollisuudet ja tekee sen kannattavaksi. --- Me kainuulaiset – samoin kuin koko maamme väestö – voimme tyytyväisenä kuitenkin todeta, ettei vuorineuvos Mäkinen ole kyennyt ehkäisemään Otanmäessä aloitettua kaivostoimintaa”*¹⁹⁵

Lehden mukaan Mäkisen toiminta haittasi koko Suomen teollisuuden kehittämistä. Samalla *Kainuun Sanomat* esitti huolensa varsinaisen kaivostoiminnan aloittamisesta, sillä rautatien rakentamisesta ei ollut tehty päätöstä. Kaivoshankkeen etenemisen kannalta tärkeä päätös tehtiin tammikuussa 1950, kun hallitus myönsi työttömyysmäärärahoista 55 miljoonaa markkaa rautatien rakentamiseen Otanmäestä Murtomäkeen. Rautatien rakentamisesta oli käytä sivukeskustelua Otanmäen yhteydessä vuosien ajan ja kainuulaiset ajoivat rataa ensisijaisesti Murtomäkeen tai Kajaaniin, pohjoispohjanmaalaiset toivoivat ratayhteyttä Raahen ja Oulun suuntaan. Kulkulaitosvaliokunta käsitteli ratasuuntaa maaliskuussa 1950, mutta käytännössä päätös oli jo tehty. Työttömyysmäärärahat eivät olisi riittäneet pidempään pistorataan, joka olisi yhdistänyt Otanmäen Oulun-Vaalan rataan. Kulkulaitosvaliokunta päätyi tältä pohjalta esittämään kustannuksiltaan edullisempaa ja lyhyempää pistoraidetta

¹⁹⁴ Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 1950, 19 pääluvun käsittely eduskunnassa 19.12.1949, Valtiopäivät 1949, Pöytäkirjat IV, 3128–3130, 3137.

¹⁹⁵ *Kainuun Sanomat* 28.12.1949 ”Otanmäki”.

Murtomäen asemalle Kajaani-Iisalmi-radalle. Päätöksien myötä keskustelu ratahankkeesta päättyi. Rahoituksen ja suunnan varmistumisesta huolimatta varsinaisiin rakennustöihin ei vielä vuoden 1950 aikana päästy.¹⁹⁶

Otanmäen hankkeen kannalta positiivista päätöksistä huolimatta keskustelu asiasta jatkui, ja kriittisiä mielipiteitä esitettiin. Helmikuun alussa 1950 neuvottelukunnassa mukana ollut professori Risto T. Hukki puhui Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa Otanmäestä. Hukki kävi puheenvuorossaan läpi Otanmäki-keskustelua ja erityisesti Eero Mäkisen arvioita pasutusjätteen tarjoamista mahdollisuuksista suhteessa Otanmäen malmiin. Hukki toisti, että malmi on olemassa ja sitä riittää louhintaan. Kysymys oli siitä, onko kaivostoiminta kannattavaa vai ei. Hukin mukaan varmuus saadaan vasta, kun kaivos on toiminut kymmenen vuotta. Tämän epävarmuuden vuoksi oli syytä hyödyntää ensin olemassa oleva ja ilman merkittäviä investointeja käyttöön saatava Outokummun pasutusjäte. Hukin mielestä valtio tuhlassi resursseja rahoittaessaan Otanmäen tutkimustöitä, kun samat varat olisi voitu käyttää pasutusjätteen jalostamisen kehittämiseen. Kokouksessa käytiin lehtitietojen mukaan vilkasta keskustelua aiheesta, mutta *Helsingin Sanomat* ja *Uusi Suomi* eivät eritelleet tätä tarkemmin. Huomionarvoista on, että Eero Mäkinen vähätteli uutisoinnin mukaan pasutusjätteen raudan osuutta, kun taas Hukki piti sitä selvänä vaihtoehtona Otanmäen malmille. Mäkisen lausunto on erikoinen, koska vielä joulukuussa 1949 hän oli eduskunnassa esittänyt pasutusjätettä selvänä vaihtoehtona Otanmäen malmille. Toisaalta neuvottelukunnan jäsenenä Hukki ei ollut esittänyt eriävää mielipidettä kaivoksen perustamisesta, mutta kokouksessa pitämässä esitelmässään hän selväsanaisesti vastusti kaivostoiminnan aloittamista Otanmäessä.¹⁹⁷

Vastalauseista ja kriittisistä arvioista huolimatta Otanmäki Oy:n perustava yhtiökokous pidettiin 11.3.1950, yli kymmenen vuotta malmiesiintymän löytymisen jälkeen. Yhtiön osakkaiksi tulivat Suomen valtion lisäksi valtiollinen energiayhtiö Imatran Voima sekä Suomen Pankki. Yhtiön johtokunnan puheenjohtajaksi valittiin Petsamon Nikkeli Oy:n toimitusjohtajana ja Sotakorvausteollisuuden valtuuskunnan (SOTEVA) jäsenenä toiminut vapaaherra G.W. Wrede. Toimitusjohtajaksi palkattiin Otanmäen puolustajana tunnettu

¹⁹⁶ Kulkulaitosvaliokunnan mietinnöt n:o 5 ja n:o 6, 16.3.1950, Valtiopäivät 1950, Asiakirjat V, Osa II A; Kainuun Sanomat 28.12.1949 ”Otanmäki”; Kainuun Sanomat 20.1.1950 ”Murtomäen-Otanmäen rautatierakennustyötä varten myönnetty 55 miljoonaa”; Kainuun Sanomat 21.1.1950 ”Otanmäen rataa ryhdytään puuhaamaan”; Kainuun Sanomat 18.2.1950 ”Murtomäen-Otanmäen ratasuunnan maa-alueiden lunastamista koskeva neuvottelukokous Otanmäessä eilen”.

¹⁹⁷ *Helsingin Sanomat* 8.2.1950 ”Maan rautakysymys olisi ratkaistava kokonaisuutena”; *Uusi Suomi* 10.2.1950 ”Rautakysymyksemme ratkaistava”.

Ilmari Harki. Otanmäki Oy:n perustaminen ajoittui keskelle hallituskriisiä, sillä K.A. Fagerholmin sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus oli jättänyt maaliskuun alussa 1950 eronpyyntönsä ja Urho Kekkosen johtama Maalaisliiton, Edistyspuolueen ja RKP:n muodostama vähemmistöhallitus aloitti työskentelynsä 17.3.1950. *Kainuun Sanomien* pakinoitsijan mielestä Otanmäen kaivoshankkeen eteneminen oli uuden maalaisliittolaisen hallituksen valtaannousun myötä taattu:

*”Ja onpa eduskunta hyväksynyt --- että kiireenvilkkaan on ryhdyttävä rakentamaan rautatietä Murtomäestä Otanmäkeen. Totta kai sekin toivomus toteutuu, kun Kekkosen hallitus puolestaan pistää töpinäksi”*¹⁹⁸

Pakinoitsijan kirjoituksessa näkyy helpotus, että *Kainuun Sanomien* pitkäaikainen taistelu Kainuun teollistamisen edistämisestä alkaisi Urho Kekkosen johdolla edetä. Maalaisliittolaisen sanomalehden pakinoitsija ei tuo esille sitä tosiseikkaa, että eduskunnassa Otanmäen kaivoshanketta olivat puolustaneet sosialidemokraatit. Lisäksi päätökset Otanmäki Oy:n perustamisesta ja rautatien rahoittamisesta oli tehty Fagerholmin hallituksen aikana.¹⁹⁹

Urho Kekkosen hallitus ei hallitusohjelmassaan linjannut politiikkaansa alueellisen kehittämisen ja Pohjois-Suomen teollistamisen suhteen. Linjauksia ei ollut myöskään valtiollisen yritystoiminnan kehittämistä, kuten Fagerholmin hallituksen ohjelmassa oli ollut. *Kainuun Sanomissa* esitetty toiveisuus ei saanut Kekkosen hallitusohjelmasta vastakaikua, vaan painopiste talouspolitiikassa tuli sen perusteella olemaan valtiontalouden tasapainottamisessa ja valtion omistamien laitosten tehokkuuden parantamisessa. Työt Otanmäessä eivät ottaneet vuoden 1950 aikana merkittävää askelta eteenpäin. Otanmäki Oy jatkoi tutkimustoimintaa alueella ja työn luonteen vuoksi valtioyhtiön ensimmäinen toimintavuosi oli tappiollinen. Yhtiöllä oli menoja tutkimustoiminnasta ja rakennustöistä, mutta kaivostuotteita ei saatu myyntiin asti. Kiinnostus Otanmäkeä kohtaan laski myös lehdistössä ja kaikkialla tunnuttiin olevan odottavalla kannalla sen suhteen, aloitetaanko Otanmäessä varsinainen kaivostoiminta vai ei.²⁰⁰

¹⁹⁸ Kainuun Sanomat 25.3.1950 ”Asiasta toiseen”.

¹⁹⁹ Kainuun Sanomat 11.3.1950 ”Otanmäki Oy:n perustava yhtiökokous eilen”; Kainuun Sanomat 25.3.1950 ”Asiasta toiseen”; Otanmäki Oy:n vuosi- ja tilintarkastuskertomus 1950, Toiminta- ja tilintarkastuskertomuksia 1950-1968, ELKA; Hakovirta&Koskiahho 1973, 251–252; Leiviskä 2011, 33–35.

²⁰⁰ Hakovirta&Koskiahho 1973, 281; Kainuun Sanomat 13.6.1950 ”Otanmäen rata”; Kansan Tahto 29.3.1950 ”Otanmäen tuhatvuotiset aarteet esille”; Otanmäki Oy:n vuosi- ja tilintarkastuskertomus 1950, Toiminta- ja tilintarkastuskertomuksia 1950-1968, ELKA.

Otanmäen asia pysyi esillä poliittisessa keskustelussa, sillä kesän 1950 aikana valmisteltiin hallituksen esitystä valtion tulo- ja menoarvioksi. Eero Mäkinen kirjelmöi kauppaja teollisuusministeri Sakari Tuomiojalle (EP) ja pyysi tätä tutustumaan lähettämäänsä Otanmäkeä koskevaan muistioon. Mäkisellä oli selvä toive, että Kekkonen hallituksen oikeistolaiset ministerit ymmärtäisivät hankkeen toivottomuuden:

*”Tätä Otanmäen kysymystä on nähdäkseni sekä komiteoissa että aikaisemmissa hallituksissa ja eduskunnassa ajettu intohimoisesti maakunnallisena ja poliittisena yrityksenä, välittämättä esitetyistä näkökohdista.”*²⁰¹

Mäkisen muistio oli laaja, 17 sivuinen ja se käsitteli Otanmäkeä tuttuun tapaan hyvin kriittiseen sävyyn. Hän kävi perusteellisesti läpi Otanmäen tutkimushistorian ja asiasta laaditut mietinnöt. Mäkinen ei tuonut keskusteluun uusia argumentteja, vaan toisti ja vahvisti aikaisempina vuosina esittämänsä näkökohdat kaivoshankkeen kannattamattomuudesta.²⁰²

Mäkisen kirjeestä huolimatta hallitus esitti eduskunnalle, että tulo- ja menoarvioon 1951 varattaisiin Otanmäki Oy:n osakepääoman korottamiseksi noin 25 miljoonaa markkaa. Hallituksen perustelujen mukaan Otanmäki Oy:lle vuonna 1949 myönnetty osakepääoma ei riittänyt laajamittaisten tutkimusten jatkamiseen, vaan ainoastaan tuotteiden myyntiin ja jalostukseen liittyvien selvitysten tekemiseen. Eduskuntakeskusteluun tulo- ja menoarvio tuli joulukuussa 1950. Valtiovarainvaliokunta ei ollut esittänyt muutoksia Otanmäkeä koskevaan määrärahaan, joten Kekkonen hallituksen esitys tuotiin eduskunnalle sellaisenaan. Eduskunnassa ei virinnyt keskustelua lisämäärärahasta, joten Otanmäki Oy:n toiminta jatkui myönnetyn määrärahan turvin.²⁰³

Korean sodan syttyminen kesällä 1950 muutti taloustilannetta myös Suomessa. Sodan aiheuttama kysynnän kasvu loi maailmanlaajuisen korkeasuhdanteen, joka alkoi näkyä jo vuoden vaihteessa 1950–1951 teollisuustuotteiden lisääntyvänä kysyntänä. Otanmäen

²⁰¹ Eero Mäkisen kirje kauppaja teollisuusministeri Sakari Tuomiojalle 13.7.1950, Kaivostoiminnan kannattavuus 1947–1952, ELKA.

²⁰² Eero Mäkisen kirje kauppaja teollisuusministeri Sakari Tuomiojalle 13.7.1950 ja liitteenä oleva muistio ”Kaivostoiminnan kannattavuus Otanmäellä” 8.7.1950, Kaivostoiminnan kannattavuus 1947–1952, ELKA.

²⁰³ Hallituksen esitys valtion tulo- ja menoarvioksi vuodelle 1951, 19 PL. 34 mom., 28.8.1950, Valtiopäivät 1950, Asiakirjat II, 306; Keskustelu valtion tulo- ja menoarviosta vuodelle 1951, 11.–12.12.1950, 16.12.1950, 18.12.1950, Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat III, 2329–2366, 2390–2444, 2706–2727, 2729–2743.

kaivoshankkeen osalta Korean suhdanne lisäsi oleellisesti rikasteiden myyntimahdollisuuksia, sillä sivutuotteiksi kaavailut ilmeniitti-titaanirikaste ja vanadiini olivat kysyttävä sotatarviketeollisuudessa. Myös raudan osalta kysyntä kansainvälisillä markkinoilla kasvoi Korean suhdanteen myötä olennaisesti.²⁰⁴ *Kainuun Sanomissa* noteerattiin Korean suhdanteen tarjoamat mahdollisuudet saada Otanmäen kaivos vihdoin käyntiin. Lehdessä kirjoitettiin vuonna 1950 lisääntyneen raudan kysynnän aiheuttamasta maailmanlaajuisesta rautapulasta ja viitattiin myös konepaja- ja laivanrakennusteollisuuden laajentumiseen. *Kainuun Sanomat* vaati kaivostoiminnan pikaista aloittamista, jotta Suomen raudantuotanto saataisiin vakaalle pohjalle. Myös *Suomen Sosialidemokraatissa* vaadittiin samoilla perusteilla toiminnan pikaista aloittamista. Lehdessä haastateltiin Ilmari Harkia ja esitettiin, että Otanmäen kaivostoiminta oli aloitettava, vaikka valtion pääomapula, valuuttakurssien aiheuttama haitta ja kasvaneet kuljetuskustannukset heikensivät arvioita kaivoksen kannattavuudesta. Lehti perusteli kantaansa kaivoksen kansantaloudellisella merkityksellä:

*”on kuitenkin muistettava, että yrityksen kansantaloudellinen merkitys on erittäin suuri --- suuren teollisuuslaitoksen syntyminen Pohjois-Suomeen huomattavasti elvyttäisi tämän vaikeissa oloissa elävän väestön toimeentuloa”*²⁰⁵

Lehdessä SDP:n myönteinen kanta perusteltiin Otanmäki Oy:n Ilmari Harkin haastattelulla ja toimitusjohtajan vaatimuksilla kaivostoiminnan aloittamisesta. Vaikka perustelut tulivat pitkälti Harkilta, on niitä pidettävä myös SDP:n pää-äänenkannattajan näkemyksinä, sillä vastaavassa haastattelussa *Helsingin Sanomissa* ei tuotu lainkaan esiin Otanmäen kaivoksen alueellisia vaikutuksia. *Helsingin Sanomissa* tyydyttiin uutisoimaan Ilmari Harkin näkemyksistä, joiden mukaan Otanmäen kaivos kannattaisi avata ja tuotteille olisi Korean suhdanteen myötä avautunut paljon myyntimahdollisuuksia. Harkin väitteitä kritisoitiin *Uudessa Suomessa* 2.4.1951 nimimerkin suojista. ”Veronmaksaja” kritisoi Harkin väitteitä hyvin samankaltaisesti kuin Eero Mäkinen.²⁰⁶

²⁰⁴ Pihkala 1982c, 385–386; Suomen Sosialidemokraatti 18.3.1951 ”Kansantaloudelliset syyt puoltavat Otanmäen kaivostoiminnan pikaista aloittamista”.

²⁰⁵ Suomen Sosialidemokraatti 18.3.1951 ”Kansantaloudelliset syyt puoltavat Otanmäen kaivostoiminnan pikaista aloittamista”.

²⁰⁶ Suomen Sosialidemokraatti 18.3.1951 ”Kansantaloudelliset syyt puoltavat Otanmäen kaivostoiminnan pikaista aloittamista”; *Helsingin Sanomat* 18.3.1951 ”Otanmäen malmirikasteista 2 miljoonaa dollaria vuodessa – Kaivostoiminta täydessä mitassa saatava käyntiin”; *Uusi Suomi* 2.4.1951 ”Otanmäestä 2 miljoonaa dollaria vuodessa”.

Sosialidemokraateille tarjoutui vuonna 1951 mahdollisuus ajaa Otanmäen asiaa hallituksessa, kun Urho Kekkosen I hallitus vaihtui 17.1.1951 Kekkosen II hallitukseen, jonka rungon muodostivat Maalaisliitto ja SDP. Hallituksen kauppaja- ja teollisuusministeriksi nousi Penna Tervo, kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriksi niin ikään Otanmäkeä aiemmin puolustanut SDP:n Onni Peltonen.²⁰⁷ Kymmenisen vuotta käydyin ja lähes loppumattomalta vaikuttaneen keskustelun jälkeen asiat etenivät alkuvuodesta 1951 todella nopeasti. Hallitus päätti 4.4.1951, että Otanmäessä oli aloitettava kaivostoiminta mahdollisimman nopealla aikataululla.²⁰⁸ Päätöksen lopulliset perusteet jäävät asianosaisten tietoon, mutta kansainvälinen taloustilanne ja Korean suhdanteen aiheuttama metalliteollisuuden raaka-aineiden kysynnän kasvu varmasti helpottivat hallitusta päätöksenteossa. Maalaisliitolle ja erityisesti Urho Kekkoselle Pohjois-Suomen teollistaminen oli muodostunut tärkeäksi poliittiseksi päämääräksi ja kaivostoiminnan aloittaminen Otanmäessä tarjosi tähän yhden vaihtoehdon. Penna Tervolle Korean suhdanne ja SDP:n paluu hallitustyöskentelyyn tarjosivat mahdollisuuden saattaa pitkään keskusteltu Otanmäki-kysymys päätökseen. Tervo oli lisäksi Otanmäki-keskustelun ajalta ainoa kauppaja- ja teollisuusministeri, joka selvästi tuki kaivoksen perustamista Otanmäkeen. Edeltäjistä SDP:n Uuno Takki ja Onni Toivonen olivat suhtautuneet sotatalouden ja ankarimpien sotakorvausvuosien aikana Otanmäkeen varsin laimeasti eikä Sakari Tuomiojaa hänen hallituskautensa positiivisesta lisämäärärahapäätöksestä huolimatta voida pitää Otanmäki-hankkeen kannattajana. Tervon oli helppo saada ministeriön johto hallituksen taakse, sillä ministeriön johtotehtävissä vaikuttivat Otanmäelle jo aiemmin tukensa osoittaneet teollisuusosaston ylijohtaja Uolevi Raade ja kaivostoimiston päällikkö Herman Stigzelius. Raade itse luonnehtii Penna Tervon muistokirjoituksen yhteydessä ministeriön historiategoksessa kauppaja- ja teollisuusministerin tehtävää sellaiseksi, jossa ”*yhden miehen panoksen on täytynyt olla voimakkaampi niillä toimintasektoreilla, joihin asianomainen tuntee erityistä mielenkiintoa*”²⁰⁹. Tervon kohdalla näitä asioita olivat erityisesti Pohjois-Suomen teollistaminen ja valtiollisen yritystoiminnan laajentaminen. Otanmäki Oy:n ja Typpi Oy:n Pohjois-Suomen kannalta suotuisat päätökset tapahtuivat juuri Tervon toimiessa ministerinä, mitä ei voi pitää pelkkänä sattumana.²¹⁰ Otanmäen osalta asioiden nopeaa etenemistä tuki epäilemättä ”Otanmäen miesten” sijoittuminen samaan aikaan johtaville paikoille kauppaja- ja teollisuusministeriössä.

²⁰⁷ Hakovirta&Koskiahho 1973, 187–188, 251–252; Leiviskä 2011, 38–39.

²⁰⁸ Kauppaja- ja teollisuusministeriö 75 vuotta 1963, 296.

²⁰⁹ Kauppaja- ja teollisuusministeriö 75 vuotta 1963, 333.

²¹⁰ Kauppaja- ja teollisuusministeriö 75 vuotta 1963, 333–334; Leiviskä 2011, 38–40.

5.3 Tuotanto alkaa, keskustelu jatkuu

Hallituksen myönteinen päätös Otanmäen tuotannon aloittamiseksi otettiin Kainuussa vastaan positiivisesti. *Kainuun Sanomat* uutisoi asiasta laajasti 12.4.1951 ja luonnehti tapahtunutta historialliseksi. Uutisessa kerrottiin, että työt Otanmäessä aloitetaan entistä suuremmassa mittakaavassa nopeasti ja tavoitteena saavuttaa 300 metrin syvyys. Uutisessa haastateltiin Otanmäki Oy:n toimitusjohtaja Ilmari Harkia, joka kävi vielä läpi Otanmäen historiaa ja moitti vastustajia hankkeen turhasta jarruttamisesta. Harki uskalsi vihdoinkin olla positiivinen ja todeta, että kaivostoiminta Otanmäessä todella alkaisi ja konehankintojen jälkeen suunnitelmissa oli 500 000 tonnin vuosilouhinta. Harkin mukaan päätöksestä oli kiittäminen Urho Kekkosen II hallitusta. Penna Tervo myönsi myös itse helpotuksensa päätöksen vihdoinkin synnyttyä ja *Kainuun Sanomat* löysi Etelä-Suomessa vaikuttaneen Tervon innokkuuden taustalta kainuulaiset sukujuuret. Virallista päätöstä 300 miljoonan markan määrärahasta kaivoskoneiden hankintaan ei ollut eduskunnassa tehty, mutta kauppa- ja teollisuusministeriö valtuutettiin aloittamaan konehankintojen suunnittelu jo ennen päätöstä.²¹¹

Eero Mäkinen pyrki vielä vaikuttamaan eduskuntaan, ettei konehankintoja rahoitettaisi valtion lisätalousarviosta. Hän lähetti valtiovarainkunnan jäsenelle, Kokoomuksen Toivo Wiherheimolle kirjeen, jossa esitti että Otanmäen hanke pitäisi pikaisesti laittaa jäihin. Mäkisen mukaan Otanmäen yhtiökokous olisi Penna Tervon johdolla väärentänyt vuosikertomuksensa, koska yhtiön vuosikertomuksessa olisi todettu yhtiön toiminnan olevan tappiollista ja pyydetty ohjeita hankkeen lopettamisesta. Mäkinen kirjoitti saaneensa asiat tietoon johtokunnan eronneelta puheenjohtaja G.W. Wredeltä:

*”vapaaherra G.W. Wrede on kertonut asiasta seuraavaa --- Otanmäki Oy:n vuoden 1950 toimintakertomuksessaan ilmoittanut, että kaivosyritys ei tulisi kannattamaan --- Vuosikertomus on esitelty yhtiökokouksessa. Kokouksen pj Penna Tervo kertomuksen kuultuaan --- keskeytti kokouksen ja vaati kokouksessa läsnäolevia johtokunnan jäseniä pitämään uuden kokouksen sekä --- korjaamaan vuosikertomustaan”*²¹²

²¹¹ *Kainuun Sanomat* 12.4.1951 ”Historiallinen hetki Otanmäessä tiistaina”; Kauppa- ja teollisuusministeriö 296.

²¹² Eero Mäkisen kirje ”Otanmäen määräraha”, 15.5.1951, kirjeessä teksti ”Annettu Wiherheimolle 15.5.51”, Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

Mäkinen myönsi, ettei hänellä ollut tietoa kokouksen todellisista tapahtumista ja hän perusti väitteensä kokouksesta poissaolleen G.W. Wreden kertomuksiin. Mäkisen mukaan Wredellä oli jäljennökset pöytäkirjoista liitteineen, mutta hän ei ollut voinut niitä Mäkiselle luovuttaa. Syytökset Tervon toimintaa kohtaan olivat rajuja, mutta kirje Toivo Wihenheimolle ei tarkoita, että ne olisivat päätyneet sen laajempaan poliittiseen keskusteluun kesän 1951 aikana. Kirje on osoitus siitä, että Mäkinen pyrki tekemään edelleen kaikkensa saadakseen hallituksen nyt ajamana Otanmäen kaivoshankkeen kaatumaan. Perusteluina eivät enää olleet suoraan tuottavuuteen ja tulokseen liittyvät tekijät, vaan väitetty Penna Tervon petos yhtiötä ja sitä kautta eduskuntaa kohtaan.²¹³

Mäkisen toimet eivät johtaneet hänen kannaltaan toivottuun lopputulokseen. Hallitus esitti, että lisäyksenä vuoden 1951 tulo- ja menoarvioon, että Otanmäki Oy:n osakepääomaa korotettaisiin edelleen 300 miljoonalla markalla ja Murtomäki-Otanmäki-rautatien rakentamiseen varattaisiin 10 miljoonaa markkaa lisää. Hallitus perusteli lisäyksiään tekemällään päätöksellä käynnistää kaivostoiminta Otanmäessä. Hallituksen laskelmien mukaan Otanmäen kaivoksen koneiden hankinta maksaisi noin 200 miljoonaa markkaa ja osakepääoman korotuksen avulla yhtiö saisi kaivoksen tuottavaan toimintakuntoon viimeistään kahden vuoden kuluessa. Ratahankkeen osalta lisärahoitusta perusteltiin kaivoshankkeella. Radan täytyi hallituksen mukaan olla valmis viimeistään vuonna 1953, ja vallinneessa kustannustilanteessa lisämäärärahaa tarvittiin.²¹⁴ Valtiovarainvaliokunta käsitteli esityksiä ja hyväksyi osakepääoman korotuksen sellaisenaan. Rautatiehankkeeseen valiokunta päätti esittää vielä 15 miljoonaa markkaa lisää, koska se katsoi, ettei pienemmällä panostuksella rataa saada rakennettua. Asiaa käsiteltiin eduskunnassa 13.6.1951. Aikaisemmista Otanmäkeä koskevista asioista poiketen eduskunnassa ei käyty lainkaan keskustelua osakepääomasta, eikä rautatiehankkeesta. Näin eduskunta päätti valtiovarainvaliokunnan esityksen mukaan.²¹⁵

²¹³ Eero Mäkisen kirje ”Otanmäen määräraha”, 15.5.1951, kirjeessä teksti ”Annettu Wihenheimolle 15.5.51”, Muistioita ja lausuntoja 1940–1952, ELKA.

²¹⁴ Hallituksen esitys n:o 195 eduskunnalle lisäyksistä ja muutoksista vuoden 1951 tulo- ja menoarvioon, Valtiopäivät 1950, Asiakirjat III, 59, 63.

²¹⁵ Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 176 hallituksen esityksen johdosta lisäyksistä ja muutoksista vuoden 1951 tulo- ja menoarvioon, Valtiopäivät 1950, Asiakirjat III, 1-2; Keskustelu eduskunnassa lisätulo- ja menoarviosta vuodelle 1951, 13.6.1951, Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat IV, 4104–4147; Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen lisäyksistä ja muutoksista vuoden 1951 tulo- ja menoarvioon, 13.6.1951, Valtiopäivät 1950, Asiakirjat III, 1–2.

Eduskunnan tekemien päätösten myötä Otanmäen kaivoksen rakennustyöt pääsivät loppukesästä 1951 täyteen vauhtiin. Oulu Oy:n kanssa tehtiin pikaisesti sopimus sataman käyttämisestä malmin laivaamiseen ja rautatietä Murtomäestä Otanmäkeen alettiin rakentaa. Rakennustöiden aloittaminen ja Otanmäki Oy:n täyteen toimintakuntoon saattaminen eivät saaneet kaikkialta kiitosta. *Uusi Suomi* suhtautui hienovaraisesti epäillen hankkeen tulevaisuuteen. Lehti uutisoi rakennustöiden aloittamisesta, mutta ilmaisi samalla huolensa yhtiön tulevaisuuden näkymistä:

*”Otanmäki Oy:n kohdalla syntyy helposti kysymys tulevaisuudennäkymistä, mutta haluan nämä toistaiseksi jättää kypsyään, sillä työtä on tässäkin vaiheessa yllin kyllin pyrkiessämme luomaan uudenaikaisen tuotantolaitoksen yhtenä renkaana vuoriteollisuutemme ketjuun”*²¹⁶

Uutisessa ei tarkemmin eritelty niitä seikkoja, joiden *Uuden Suomen* toimittaja katsoi aiheuttavan Otanmäelle kannattavuusuhkaa. Yleisesti taloudessa vallitsi tulevaisuudenusko, kun Korean sodan sotilaalliset vaikutukset näyttivät jäävän alueellisesti pieniksi, mutta taloudellisesti sillä oli heijastuksia myös Suomeen. Toisaalta tiedossa oli sotakorvausten maksamisen päättyminen syksyllä 1952. Laajentuneen konepaja- ja metalliteollisuuden tulevaisuudennäkymät olivat osin epäselvät vielä kesällä 1951.²¹⁷

Kainuulaislehdistä kokoomuslainen *Kajaani* puolestaan kritisoi Otanmäki Oy:n hallintoneuvoston kokoonpanoa. Lehdelle oli liikaa, että valtioyhtiön johtokunnan kärkipaikat olivat menneet vasemmistolaisille ja maalaisliittolaisille poliitikoille. Erityisesti *Kajaani* arvosteli Penna Tervon nimitystä hallintoneuvoston puheenjohtajaksi, mutta myös Urho Kekkosen, Eetu Karjalaisen ja Janne Mustosen nimitykset hallintoneuvostoon saivat lehdessä murska-arvion:

”Jos sanotaan asiat halki niin kuin ne ovat eikä käytellä mitään viikunanlehtiä, niin on Janne Mustonen nimitetty Otanmäki Oy:n hallintoneuvoston jäseneksi

²¹⁶ Uusi Suomi 4.7.1951 ”Rauta- ja teräsmarkkinoilla ei huojennusta näköpiirissä”.

²¹⁷ Kauppa- ja teollisuusministeriö, 9; Uusi Suomi 4.7.1951 ”Rauta- ja teräsmarkkinoilla ei huojennusta näköpiirissä”.

*siitä syystä, että hän on kainuulainen kommunisti --- [toimitusjohtaja Adolf]
Karhu siksi, etä hän on kainuulainen maalaisliittolainen”²¹⁸*

Kokoomuslaisten pettymys valtiollistamistoimintaan ja vasemmistolais-maalaisliittolaiseen yliedustukseen valtioyhtiöiden, tässä tapauksessa Otanmäki Oy:n johdossa näkyi *Kajaanin* kirjoituksessa vahvasti. Lehti olisi nähnyt mieluummin hallintoneuvoston johdossa varapuheenjohtajaksi nimetyn Niilo Kannon, joka tiedettiin vahvaksi kainuulaiseksi teollisuusmieheksi.²¹⁹

Rakennustyöt Otanmäessä jatkuivat vuosien 1951–1952 aikana. Kaivoksen tuotantorakennusten lisäksi Otanmäkeen rakennettiin myös muuta infrastruktuuria. Alueelle rakennettiin ajalle tyypilliseen tapaan täysimittainen kaivosyhdyskunta asuintaloiineen, liikerakennuksineen ja muine tarvittavine palveluineen. Otanmäki Oy kävi Vuolijoen kunnan kanssa neuvotteluja kunnallisten palveluiden turvaamisesta Otanmäen kylälle ja tiukasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta kunta osallistui esimerkiksi kansakoulun rakennuttamiseen. Rakentamispäätökset kansakoulusta tehtiin jo vuonna 1951, mutta kunnan taloustilanteen ja lainanoton myötä rakentaminen venyi aina huhtikuuhun 1954.²²⁰ Otanmäki Oy:n osalta laajamittainen rakennustoiminta näkyi yhtiön tuloksessa erityisen voimakkaana vuosina 1951–1953, koska tuloja ei vielä voitu saada. Yhtiön henkilökuntamäärä kasvoi nopeasti lähes tuhanteen ja vuoden 1952 loppuun mennessä Otanmäkeen oli valmistunut 111 kerrostalohuoneistoa työntekijöitä varten. Yhtiön tilinpäätökset painuivat raskaasti tappiollisiksi, mikä aiheutti yhtiölle lisärahoituksen tarvetta jo vuoden 1952 aikana.²²¹

Otanmäki Oy:n alkutaipaleen vaikeuksia lisäsi myös Korean suhdanteen heikkeneminen nopeasti vuoden 1952 aikana. Metalliteollisuuden tuotteiden kysyntä ja erityisesti kaivannaistuotteiden markkinahinnat putosivat, mikä ei edistänyt arvioita Otanmäen kannattavuudesta. Kommunistilehdissä kaikki huolet painettiin taka-alalle ja esitettiin Otanmäki teollisuusromanttiseen sävyyn koko Suomen teollisuuden veturina. Esimerkiksi

²¹⁸ Kajaani 2.8.1951 ”Otanmäki on saanut hallintoelimensä”.

²¹⁹ Kajaani 2.8.1951 ”Otanmäki on saanut hallintoelimensä”.

²²⁰ Tervo 2011, 166–167; Vuolijoen kunnalliskertomus 1954, Vuolijoen kunnalliskertomukset 1946–1957, KaKa; Vuolijoen kunnanvaltuuston pöytäkirjat 26.11.1951, 16.1.1952, Vuolijoen kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1946–1957, KaKa.

²²¹ Otanmäki Oy:n vuosi- ja tilintarkastuskertomukset 1951–1953, Toiminta- ja tilintarkastuskertomuksia 1950–1968, ELKA.

Yrjö Murto²²² ihmetteli *Työkansan Sanomissa* eduskunnassa esiintyvää halua rajoittaa Otanmäen tuotantokapasiteettia. Murron mielestä oikeistolaiset ja sosialidemokraattien oikean linjan poliitikot aiheuttivat toiminnallaan turhaa haittaa kansantaloudelle. Väinö Tattari²²³ puolestaan kummeksui sitä, ettei edes SDP halunnut todella kehittää Otanmäkeä eikä laajemmin Suomen kaivosteollisuutta.²²⁴ Kirjoitukset noudattivat kommunistilehdistön suhtautumista Otanmäki-asiaan, eivätkä vastanneet siltä osin tosiasioita. SKDL:n kansanedustajien vastarinnan takia Otanmäki-asia ei ollut edennyt eduskunnassa ennen Kekkonen II hallituksen toimia, ja toisaalta Korean suhdanteen yhtäkkinen romahtaminen pakotti jarruttamaan tuotannon laajentamista.

Otanmäki Oy joutui hakemaan valtiolta lisärahoitusta vuoden 1952 aikana, jotta rakennustyöt saataisiin loppuun. Urho Kekkonen III hallitus, jonka kauppa- ja teollisuusministerinä Penna Tervo edelleen toimi, esitti toukokuussa lisätalousarviossaan vuodelle 1952, että Otanmäki Oy:lle myönnettäisiin 600 miljoonan markan laina vuosilouhinnan nostamiseksi miljoonaan tonniin. Samassa lisätalousarviossa Kekkonen hallitus esitti miljardia markkaa Pohjois-Suomen liikenneolojen parantamiseen ja kehittämiseen perustellen esitystä alueen teollistamistarpeella.²²⁵ Otanmäki Oy:n lisälainoitus liittyi näin laajempaan Kekkonen 1950-luvun alun hallitusten kehitysaluepolitiikkaan, jolla Pohjois-Suomen teollistumista pyrittiin edistämään. Valtiovarainvaliokunta oli hallituksen esitystä käsitellessään kiinnittänyt huomiota Otanmäki Oy:n lisälainaan. Valiokunta puolsi lainan myöntämistä, mutta piti toiminnan laajentamista riskialttiina vallinneessa taloustilanteessa. Se ei ollut kannassaan yksimielinen, vaan eriävän mielipiteen Otanmäen lisälainasta jätti Liberaalinen kansanpuolueen Irma Karvikko ja Pohjois-Suomen liikenneoloihin kohdistetusta miljardin markan rahoituksesta hänen lisäksi myös Kokoomuksen Toivo Wiherheimo, Tuure Junnila ja Felix Seppälä. Kukaan ei suoranaisesti vastustanut lisälainan myöntämistä, mutta Karvikon mukaan se tuli myöntää markkinakorkoisena eikä alennetulla korolla.²²⁶

²²² Yrjö Murto toimi SKDL:n kansanedustajana 22.7.1948-17.12.1963 Oulun vaalipiiristä. Hän oli toiminut ministerinä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriössä J.K. Paasikiven III hallituksessa 17.4.1945-26.3.1946 sekä kansanhuoltoministeriössä Mauno Pekkalan hallituksessa 26.3.1946-29.7.1948. Lähde: Edustajamatrikkeli.

²²³ Väinö Tattari oli kommunistipoliitikko, joka toimi Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) toisena puheenjohtajana 1946-1949. Lähde: Kansallisbiografia.

²²⁴ *Työkansan Sanomat* 22.5.1952 ”Työläiset luovat yhteisrintaman elinehtojensa parantamisen puolesta”; *Työkansan Sanomat* 21.11.1952 ”Ihmeellistä jarrutusta Otanmäen toiminnassa”.

²²⁵ Hallituksen esitys valtion lisätulo- ja menoarvioksi vuodelle 1952, Valtiopäivät 1952, Asiakirjat I.

²²⁶ Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 27 hallituksen esityksen johdosta lisäyksistä ja muutoksista vuoden 1952 tulo- ja menoarvioon sekä mietinnöstä jätetyt eriävät mielipiteet, 16.5.1952, Valtiopäivät 1952, Asiakirjat I.

Valiokunnan sosialidemokraattinen puheenjohtaja Väinö Tanner ja kokoomuslainen jäsen Toivo Wiherheimo kritisoivat eduskunnassa hallituksen miljardiluokan sijoituksia Pohjois-Suomen kehittämiseen. Molempien mielestä hallituksen hankkeella ei ollut riittäviä suunnitelmia, jotta se voisi toteutua ja laajamittaisesti kehittää Pohjois-Suomen teollisuutta.²²⁷ SKDL:n Yrjö Murto puolestaan kummeksui valiokunnan epäilyksiä Otanmäki Oy:n tuotannon laajentamisesta. Murron mielestä valiokunta pyrki kehittämään Suomen teollisuutta yksipuolisesta metsäteollisuuden varaan ja yritti tukahduttaa kaivos- ja metalliteollisuuden toiminnan sekä Otanmäessä että Outokumpu Oy:n kaivoksilla. Murto sai tukea puoluetoveriltaan Mikko Järviseltä, jonka mukaan kansandemokraatit kannattivat Otanmäen tuotannonlisäystä, koska sen avulla Suomen teollisuustoimintaa saataisiin edelleen kehitettyä.²²⁸ Järvisen esitys valiokunnan kriittisen huomautuksen poistamisesta kaatui äänestyksessä, joten Otanmäki Oy sai lisälainansa huomautusten kera.²²⁹

Kesällä myönnetty laina ei raskaasti tappiolliselle Otanmäki Oy:lle riittänyt ja Kekkosen hallitus esitti jälleen vuoden 1953 talousarvioon 800 miljoonan markan lisälainaa, jotta rakennustyöt Otanmäessä saataisiin loppuun. Hallitus perusteli esitystään kohonneilla kustannuksilla, jotka johtuivat erityisesti koneiden hankintahintojen noususta. Hallituksen mukaan lisälaina oli edellytys kaivostoiminnan käynnistämiseksi kesän 1953 aikana. Valtiovarainvaliokunta puolsi hallituksen esitystä tällä kertaa ilman vastalauseita.²³⁰ Eduskunnassa käytiin pitkällinen keskustelu tulo- ja menoarviosta, mutta Otanmäki Oy:n lisälainoituksesta ei käytetty yhtään puheenvuoroa. Näin ollen eduskunta myönsi valtiovarainvaliokunnan esityksen pohjalta yhtiölle 800 miljoonan markan lisärahoituksen vuoden 1953 tulo- ja menoarvioon.²³¹

²²⁷ Kansanedustaja Väinö Tannerin puheenvuoro eduskunnassa valtion lisätulo- ja menoarvion vuodelle 1952 käsittelyn yhteydessä 21.5.1952, Valtiopäivät 1952, Pöytäkirjat I, 971; Kansanedustaja Toivo Wiherheimon puheenvuoro eduskunnassa valtion lisätulo- ja menoarvion vuodelle 1952 käsittelyn yhteydessä 21.5.1952, Valtiopäivät 1952, Pöytäkirjat I, 975–977.

²²⁸ Kansanedustaja Yrjö Murron ja Mikko Järvisen puheenvuorot eduskunnassa valtion lisätulo- ja menoarvion vuodelle 1952 käsittelyn yhteydessä 21.5.1952, Valtiopäivät 1952, Pöytäkirjat I, 988, 992; Leiviskä 2011, 39–41.

²²⁹ Äänestys edustaja Mikko Järvisen esitys ja äänestys siitä eduskunnassa valtion lisätulo- ja menoarvion vuodelle 1952 käsittelyn yhteydessä 23.5.1952, Valtiopäivät 1952, Pöytäkirjat I, 1050–1051.

²³⁰ Hallituksen esitys valtion tulo- ja menoarvioksi vuodelle 1953, Valtiopäivät 1952, Asiakirjat II, 171, 461; Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 63 hallituksen esityksen johdosta valtion tulo- ja menoarvioksi vuodelle 1953, 3.12.1952, Valtiopäivät 1952, Asiakirjat II.

²³¹ Keskustelu hallituksen esityksestä valtion tulo- ja menoarvioksi vuodelle 1953, Valtiopäivät 1952, Asiakirjat II-III, 2216–2864.

Rakennustöitä jatkettiin lisärahan turvin vuonna 1953 ja Otanmäkeen valmistui vuoden aikana noin 170 asuinhuoneistoa lisää. Tuotantorakennukset saatiin toimintakuntoon ja vuoden lopussa Otanmäestä toimitettiin jo malmia maailmalle. Taloudellisesti toimintavuosi 1953 oli yhtiölle todella raskas ja sen tulos oli noin 250 miljoonaa markkaa tappiollinen.²³² Hankkeen vastustajille yhtiön alkuvuosien keho tulos ja valtiolta pyydetty lisärahoitus antoivat mahdollisuuksia kyseenalaistaa tehty päätös. Hankkeen kovimpana vastustajana tunnettu Eero Mäkisen kansanedustajaura oli päättynyt heinäkuussa 1951, mikä näkyi selvästi myös Otanmäki-keskustelun vähenemisenä eduskuntakeskusteluissa. Hän nousi Urho Kekkosen IV hallituksen kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriksi 9.7.1953, muttei ministerinä ollessaan tehnyt aloitteita hankkeen kaatamiseksi. Mäkinen kuoli kesken ministerikautensa 27.10.1953 ja tehtävään nousi Otanmäkeen suopeammin suhtautunut Kusti Eskola (ML).²³³ Julkinen keskustelu Otanmäestä jatkui 1950-luvun lopulla, kun kaivoksen yhteyteen jo aiemmin esitettyä terästehdasta alettiin todenteolla suunnittelemaan. Terästehdassuunnitelmat aiheuttivat vuosien poliittisen taistelun, jonka myötä perustettiin Rautaruukki Oy ja Raahen terästehdas.²³⁴

6. Kannattaa vai ei kannata?

Otanmäen kaivoshankkeesta sotavuosina käytyyn keskusteluun osallistuivat tuon ajan johtaviin kaivos- ja metalliteollisuuden asiantuntijoihin kuuluneet vuorineuvokset Eero Mäkinen ja Bernd Grönblom, Suomen Malmi Oy:n toimitusjohtajana toiminut Matti Häyrynen, kansanedustaja Penna Tervo sekä muutamat lähinnä ruotsalaiset kaivosalan asiantuntijat. Otanmäen hankkeen ympärillä käytyä keskustelua voi luonnehtia helposti riitelyksi ja kinasteluksi, sillä kumpikin osapuoli hyökkäsi ajoittain hyvinkin voimakkaasti vastakkaisen näkemyksen omanneiden henkilöiden kimppuun. Sekä hankkeen puolustajat diplomi-insinööri Häyrysen johdolla että vastustajat toimitusjohtaja Mäkisen johdolla tukeutuivat argumentaatioissaan teknisiin perusteluihin. Keskustelua ei käyty Otanmäen

²³² Otanmäki Oy:n vuosi- ja tilintarkastuskertomukset 1953, Toiminta- ja tilintarkastuskertomuksia 1950–1968, ELKA.

²³³ Hakovirta&Koskiahho, 253; Vuorineuvos Eero Mäkinen (1886-1953), Kansallisbiografia, <<http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=405>>. Luettu 27.1.2014.

²³⁴ Katso esimerkiksi Kansan Tahto, Aamulehti, Kauppalehti, Suomen Sosialidemokraatti, Kainuun Sanomat, Kansan Uutiset, Helsingin Sanomat, Pohjolan Työ ja Uusi Suomi 1957–1958; Leiviskä 2011, 242–255.

malmin olemassaolosta tai edes juurikaan sen koostumuksesta, joista vallitsi jonkinlainen konsensus, vaan kaivostoiminnan kannattavuuteen liittyvistä laskelmista. Kumpikin osapuoli katsoi omien, erilaisten asiantuntijoiden laatimiin arvioihin perustuvien laskelmien olevan oikeassa eikä keskustelussa ole havaittavissa minkäänlaista konsensushakuisuutta.

Toisen maailmansodan aikana Suomessa oli suuri pula rakennustarvikkeista, polttoaineista ja pääomista, mikä osaltaan hidasti Otanmäen kaivoshankkeen eteenpäinmenoa. Lisäksi kaivoshankkeen ja siihen liittyvien terästedassuunnitelmien yhdistäminen tekivät hankkeesta entistä riskialttiimman ja kalliimman. Valtio näki Otanmäen hankkeessa kuitenkin potentiaalia, koska se asetti vuonna 1941 erillisen komitean selvittämään kaivoshanketta. Komitea antoi hanketta puoltavan lausunnon, mutta sotatilanne satoi Suomen taloudellisia resursseja vuosien 1943–44 aikana eikä hanke edennyt. Valtio kuitenkin jatkoi Otanmäen tutkimustoimintaa antamalla hankkeelle 25 000 000 markan määrärahan vuonna 1945 ja asettamalla jälleen uuden toimikunnan selvittämään kaivoksen perustamisen kannattavuutta. Asetettujen komiteoiden koostumus herätti Otanmäen vastustajien keskuudessa kritiikkiä, sillä varsinkin ensimmäisessä komiteassa kaivostekninen osaaminen oli varsin heikkoa eikä mukana ollut ainoatakaan Outokumpu Oy:n palveluksessa ollutta asiantuntijaa.

Sotavuosina Otanmäen kaivoshanke liitettiin vahvasti Suomea vaivanneeseen metalliteollisuuden raaka-ainepulaan ja välittömästi sodan päätyttyä se nähtiin sotakorvausteollisuuden kannalta tärkeänä hankkeena. Hankkeen kannattajien mielestä Otanmäen kaivoksen perustamisella olisi saatu ratkaisu rautapulaan, pystytty vähentämään riippuvuutta tuontimalmeista ja sitä kautta laajentamaan suomalaista teollisuuselämää. Hankkeen vastustajat myönsivät kyllä Otanmäen malmin tärkeyden raaka-aineena, mutta näkivät sen malmireservinä, jonka hyödyntämisen aika tulisi myöhemmin. Vastustajien mukaan jo olemassa olleet rautalähteet kuten Outokummun ja Vuoksenniskan pasutus- ja kuonajätteet oli hyödynnettävä ennen uuden kaivoksen perustamista. Kuitenkin samoihin aikoihin Otanmäki-keskustelun kanssa sekä Outokumpu Oy että Oy Vuoksenniska Ab avasivat uusia kaivoksia erittäin heikkojen esiintymien ympärille vain sodan aiheuttaman korkean kysynnän vuoksi. Myös valtionyhtiötä johtaneen Mäkisen näkemykset uuden valtiollisen kaivosyhtiön perustamisesta ihmetyttivät hankkeen puolustajia, joista osa leimasi Mäkisen kilpailua pelkääväksi toimitusjohtajaksi.

Otanmäki-hanke ei vuosina 1938–1944 juurikaan edennyt. Tutkimustöitä tehtiin, mutta varsinaisen kaivostoiminnan aloittaminen ei ollut missään vaiheessa ajankohtaista. Hanke nähtiin ennen kaikkea Suomen teollisuuden kokonaisuutta palvelevana, eikä alueellisia argumentteja tässä vaiheessa juurikaan käytetty. Sotatapahtumien päätyttyä rintamalla kesällä 1944 jatkoi sota edelleen vaikuttamista talouteen. Säännöstelyä jouduttiin jatkamaan ja teollisuuden investointeja rajoitti jatkuva pula raaka-aineista ja energiasta. Suomelle langetetut sotakorvaukset Neuvostoliitolle pakottivat teollisuuden investoimaan ja laajentamaan tuotantoaan. Laajentuminen koski ennen kaikkea metalli- ja konepajateollisuutta, jotka tarvitsivat raaka-ainekseen rautaa. Otanmäen kaivoshanke säilyi kireässä taloustilanteessa ajankohtaisena ja sen puolustajat pitivät kaivosta tärkeimpänä ratkaisuna Suomea vaivanneeseen rautapulaan.

Toisen maailmansodan päätyttyä Otanmäki-kysymys sai teollisuuspoliittisen ulottuvuuden lisäksi entistä vahvemman talouspoliittisen ulottuvuuden, kun sosialidemokraatit esittivät tammikuussa 1945 hallitukselle toimia valtio-omisteisuuden lisäämisestä yritystoiminnassa. SDP:n aloitteesta perustettiin sosialisointikomitea, jonka sivujuonteet näkyivät vahvasti Otanmäki-keskustelussa, vaikkei kaivosta komiteatyössä suoranaisesti käsitelty. Sosialidemokraattien keskuudessa sosialisointia innokkaasti kannattanut Penna Tervo toi Otanmäki-asian eduskuntaan loppuvuodesta 1945 ja vaati valtiollisen kaivosyhtiön perustamista ja malmin hyödyntämistä. Tervo aloitti uuden Otanmäki-keskustelun aallon, jota jatkui suvantovaiheineen aina kaivoksen perustamiseen saakka. Tervolle Otanmäki-kysymys oli ennen kaikkea ideologinen kysymys, sillä siinä yhdistyivät hänen intressinsä laajentaa valtio-omistusta ja kehittää Pohjois-Suomen teollisuutta. Tervo sai hankkeelle poliittista tukea lähinnä pohjoissuomalaisilta sosialidemokraateilta. SKDL:n piirissä Otanmäen puolesta puhuivat lähinnä yksittäiset kansanedustajat, sillä puolueiden välit olivat sosialisointikysymyksen myötä tulehtuneet. Maalaisliitto ei lämmennyt sosialidemokraattien aloitteelle ja suhtautui Otanmäkeen varauksellisesti. Oikeiston piirissä hanketta vastustettiin kiivaasti erityisesti kansanedustaja Eero Mäkisen ja myöhemmin myös RKP:n Nils Meinanderin johdolla. Oikeistoa hiersi ennen kaikkea hankkeen valtiojohtoisuus, Mäkistä myös hänen mielestään heikosti laaditut kannattavuusarviot.

Hallitukset eivät ajaneet Otanmäen kaivosyhtiön perustamista aktiivisesti vuosien 1945–1950 aikana, vaan määrärahoja myönnettiin jatkotutkimuksiin. Vuonna 1946 asetettu Otanmäen neuvottelukunta laati kaksi mietintöä, joissa se puolsi kaivostoiminnan aloittamista.

Ensimmäisessä vuonna 1947 julkaistussa mietinnössä neuvottelukunta vaati pikaisia toimia valtionyhtiön perustamiseksi ja kaivostoiminnan aloittamiseksi, jotta Suomea vaivaava rautapula ja toisaalta Pohjois-Suomen vaikea työllisyystilanne saisivat helpotusta. Neuvottelukunta perusteli näkemyksiään myös saamallaan tutkimustuloksilla, joiden mukaan malmi oli rikasta ja sitä voitiin kannattavasti louhia. Neuvottelukunnan jäsenenä toimineet Niilo Kanto, kaivosalan asiantuntijat Kauko Järvinen ja Herman Stizgelius sekä SOTEVA:ssa vaikuttanut Ilmari Harki puolustivat kaivoshanketta myös omissa nimissään. He saivat vastaansa jo sota-aikana hanketta vastustaneen Eero Mäkisen, jonka mukaan neuvottelukunnan laskelmat olivat vääriä ja perustuivat katteettomille oletuksille. Mäkinen sai näkemyksilleen tukea Bernd Grönblomilta ja muutamilta Outokumpu Oy:n sekä Oy Vuoksenniska Ab:n palveluksessa olleilta asiantuntijoilta.

Hanke politisoitui vuosien 1945–1950 aikana entistä enemmän ja varsinkin hankkeen puolustajat nostivat kannattavuusarvioiden lisäksi esiin alueellisia ja kansantaloudellisia vaikutuksia. Otanmäen rahoituksesta käytiin vuosittaista keskustelua valtion tulo- ja menoarvion hyväksymisen yhteydessä, mutta päätöksiä saatiin vain tutkimusrahoituksen jatkamisesta. SDP:n, SKDL:n ja Maalaisliiton keskinäiset erimielisyydet valtiojohtoisesta yritystoiminnasta ja Pohjois-Suomen teollistamisesta jarruttivat hankkeen poliittista etenemistä. Myös kohonnut inflaatio, sotakorvausten rasitukset ja edelleen jatkunut pula pääomista sekä raaka-aineista pitivät hankkeen etenemisen jäissä. Päätös valtiollisen Otanmäki Oy:n perustamisesta saatiin lopulta joulukuussa 1949, kun K.A. Fagerholmin hallituksen esitys sai eduskunnan hyväksynnän. Yhtiö perustettiin maaliskuussa 1950, mutta varsinaisen kaivostoiminnan aloittamista tämä ei vielä tarkoittanut. Fagerholmin hallitus oli osana teollistamispolitiikkaansa nähnyt yhtiön perustamisen tärkeänä poliittisena päätöksenä, mutta hallituksen tiukka linja valtion menojen kasvun suhteen rajoitti yhtiön toiminnan tutkimuksien jatkamiseen.

Fagerholmin hallituksen erottua maaliskuussa 1950 tapahtui merkittävin käännekohta Otanmäen perustamishistoriassa. Urho Kekkosen I hallitus ei vielä tehnyt merkittäviä päätöksiä Otanmäen suhteen. Korean sodan syttyminen kesällä 1950 muutti taloustilannetta myös Suomessa positiiviseen suuntaan. Metalliteollisuuden tuotteiden ja raaka-aineiden kysyntä maailmalla lisääntyi. Kekkosen I hallitus vaihtui Korean suhdanteessa tammikuussa 1951 Kekkosen II hallitukseen, jonka kauppa- ja teollisuusministeriksi tuli Penna Tervo. Asiat etenivät nopeasti ja hallitus päätti jo huhtikuun alussa kaivostoiminnan pikaisesta

aloittamisesta Otanmäessä. Tervon ja toisaalta vahvasti Pohjois-Suomen teollistamista ajaneen pääministeri Urho Kekkosen rooli päätöksen syntymisessä oli vahva. Lisäksi Tervon johtamassa kauppaja- ja teollisuusministeriössä johtotehtävät olivat Otanmäkeä jo pitkään tukeneiden Uolevi Raaden ja Herman Stigzeliuksen hallussa. Valtiolliselle ja Pohjois-Suomen teollistamista palvelevalle kaivoshankkeelle oli hallituksen ja virkamiesten piirissä vahva kannatus.

Keskustelu Otanmäestä ei vaiennut Kekkosen II hallituksen päätökseen. Eero Mäkinen yritti edelleen kaataa hankkeen ja syytti Penna Tervoa rajuista väärinkäytöksistä Otanmäki Oy:n yhtiökokouksessa. Otanmäki Oy:n taloudellinen tilanne ei ensimmäisinä toimintavuosina ollut hyvä, mikä tarjosi vastustajille tilaisuuden hankkeen kaatamiseen. Laajamittaiset rakennustyöt aloitettiin loppukesästä 1951, kun eduskunta oli hyväksynyt ilman keskustelua konehankintojen rahoituksen. Otanmäen kannalta kansainvälinen taloustilanne eteni epäsuotuisaan suuntaan ja vuonna 1952 Korean suhdanne heikkeni. Yhtiö joutui hakemaan kahteen otteeseen satojen miljoonien markkojen lisälainaa rakennustöiden jatkamiseksi. Eduskunnassa erityisesti Kokoomuksen, mutta myös SDP:n oikeistolaisemmat poliitikot epäilivät hankkeen onnistumista. Maalaisliiton, SKDL:n ja SDP:n tuella Otanmäen rahoituspäätökset saatiin eduskunnassa läpi, mikä mahdollisti raskaasti tappiollisen yrityksen jatkaa rakennustöitä. Kaivostoiminta saatiin käyntiin loppuvuodesta 1953, jolloin ensimmäiset malmikuormat lähtivät Oulusta maailmalle. Keskustelu Otanmäestä kuitenkin jatkui ja kiihtyi jälleen 1950-luvun lopussa, kun Otanmäki Oy:n terästeddassuunnitelmat tulivat ajankohtaisiksi.

Koko tarkastelujaksolla 1938–1953 Otanmäki-keskustelua leimasi vahva vastakkainasettelu. Sekä hankkeen vastustajilla että kannattajilla oli vahvat mielipiteet ja selkeät perustelut. Molemmat puolet käyttivät argumentaationsa pohjana Otanmäestä tehtyjä kustannuslaskelmia. Asiantuntijat esittivät näistä hyvin ristiriitaisia arvioita. Hankkeen puolustajien mielestä kustannuslaskelmat olivat hyvin laadittu ja osoittivat kiistatta Otanmäen hankkeen kannattavuuden. Toisaalta vastustajat ja myös kustannuslaskelmien laadinnassa mukana olleet asiantuntijat epäilivät niiden paikkansapitävyyttä ja luotettavuutta. Keskustelussa todettiin usein, ettei lopullista varmuutta kaivostoiminnan kannattavuudesta voinut saada ennen toiminnan päättymistä. Tämä argumentaatio oli hyvin tyypillistä hankkeen puolustajille ja antoi vastustajille mahdollisuuden kyseenalaistaa heidän argumentaationsa perusta. Asiantuntijakeskustelussa oli myös vahva erimielisyys siitä, miten

paha rautapula Suomessa vallitsi ja millä keinoilla se ylipäänsä oli ratkaistavissa. Yrityselämän edustajista Oy Vuoksenniska Ab:n toimitusjohtaja Bernd Grönblomilla oli myös oma intressinsä estää valtiollisen yrityksen perustaminen, sillä toteutuessaan Otanmäki Oy:n jalostuslaitossuunnitelmat olisivat tehneet siitä hänen yhtiönsä pahimman kilpailijan. Poliittisessa keskustelussa vastakkainasettelun muodostivat suhtautuminen valtiollistamista ja alueellistamista kohtaan. Poliitikkojen argumentaatio rakentui asiantuntijoiden lehdissä ja muistioissa esittämien laskelmien varaan, sillä heidän ammattitaitonsa ei Eero Mäkistä lukuun ottamatta riittänyt hankkeen kannattavuuden numeraaliseen arviointiin. Poliitikkojen argumentaatiossa korostuivat Suomen rautapulan ratkaiseminen, Pohjois-Suomen teollistaminen, valtiollisen yritystoiminnan laajentaminen ja vastaavasti näiden vastustaminen yksityisen yritystoiminnan edistämisen näkökulmasta. Asiantuntijakeskustelun käyminen päivälehdissä ja toisaalta asiantuntijoiden pyrkimykset vaikuttaa poliitikkoihin linkittivät keskustelun eri tasot tiiviisti toisiinsa.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Elinkeinoelämän keskusarkisto (ELKA), Mikkeli

Eero Mäkisen arkisto

Otanmäki Oy. Kaivostoiminnan kannattavuus 1947–1952.

Otanmäki Oy. Kirjeenvaihtoa 1941–1952.

Otanmäki Oy. Kustannusarvioita 1941–1951.

Otanmäki Oy. Mietinnöt I ja II 1943.

Otanmäki Oy. Muistioita ja lausuntoja 1940–1952.

Otanmäki Oy:n arkisto

Toiminta- ja tilintarkastuskertomuksia 1950–1968.

Kajaanin kaupunginarkisto (KaKa), Kajaani

Vuolijoen kunnan arkisto

Vuolijoen kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1946–1957.

Vuolijoen kunnalliskertomukset 1946–1957.

Painetut lähteet

Otanmäen neuvottelukunnan mietintö osa I, Komiteamietintö n:o 5, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1947.

Valtiopäiväasiakirjat 1945–1953.

Lehdet

Helsingin Sanomat 1945–1950

Hufvudstadsbladet 1947

Kaiku 1946

Kainuun Sanomat 1938–1951

Kajaani 1946–1951

Kansan Tahto 1950

Suomen Sosialidemokraatti 1945–1953

Talouselämä 1947

Työkansan Sanomat 1949-1952

Uusi Suomi 1945-1954

Vapaa Sana 1947-1953

Elektroniset lähteet

Biografiakeskus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. < <http://www.kansallisbiografia.fi/> >.

Luettu 27.1.2014.

Geologia.fi. Mineraalit A-Ö. <<http://www.geologia.fi/index.php/2011-12-21-12-30-30/2011-12-21-12-40-07/mineraalit-a-oe/136-magnetiitti>>. Luettu 18.2.2013.

Geologian tutkimuskeskus. Tietoaaineistot. Rautakaivokset.

<<http://weppi.gtk.fi/aineistot/kaivosteollisuus/Rautakaivokset.htm>>. Luettu 18.2.2013.

Kansanedustajat 1907-. Eduskunta. <

<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>>. Luettu 27.1.2014.

Metla. Raskasmetalli- ja typpilaskeuma Suomessa.

<<http://www.metla.fi/metinfo/metsienterveys/raskasmetalli/kartta-vanadiini.htm>>. Luettu 18.2.2013.

Mindat.org. Ilmenite. < <http://www.mindat.org/min-2013.html> >. Luettu 30.1.2014.

Otanmäen kaivosyhdyskunta. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt.

Museovirasto. <http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1455/>. Luettu 10.1.2014.

Oulujoen voimalaitosrakentaminen. Kirjastovirma.

<<http://www.kirjastovirma.net/oulujoki/voimalaitosrakentaminen/>>. Luettu 27.1.2014.

USGS. Minerals information.

<<http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/titanium/index.html>>. Luettu 18.2.2013.

Tutkimuskirjallisuus

Aro, Timo 2007. Julkinen valta ja maassamuuttoa edistävät ja rajoittavat tekijät Suomessa 1880-luvulta 2000-luvulle. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 69, Turun yliopisto.

- Ahvenainen, Jorma 1982. Taloudellinen kasvu ja elintaso. Teoksessa Suomen taloushistoria 2, toim. Jorma Ahvenainen et al. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 308–316.
- Hakkarainen, Anna-Kaisa 2008. Aika ennen aluepolitiikkaa. Pohjoisen kehityshankkeet ja alueiden kehittämisen idea 1950-luvun Suomessa. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B 54, Helsinki.
- Hakovirta, Harto&Koskiaho, Tapio (toim.) 1973. Suomen hallitukset ja hallitusohjelmat 1945–1973. Gaudeamus, Helsinki.
- Hjerppe, Riitta 1982. Teollisuus. Teoksessa Suomen taloushistoria 2, toim. Jorma Ahvenainen et al. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 408–431.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö 75 vuotta 1964. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki.
- Kuisma, Markku 1985. Outokumpu 1910–1985. Kuparikaivoksesta suuryhtiöksi. Outokumpu Oy, Forssa.
- Leiviskä, Janne 2011. Pohjois- ja Itä-Suomen elinkeinojen kehittäminen suomalaisen yhteiskunnan murroksessa. Suurimpien puolueiden elinkeinopolitiikka 1951-1970. Acta universitatis ouluensis B Humaniora 98, Oulu.
- Littunen, Annikki 1984. Mätäsvaara selvitys. Painamaton asiakirja. Joensuun kaupunginkirjasto.
- Luukko, Unto 1990. Rautaruukki 1960–1990. Kertomus kolmestakymmenestä ensimmäisestä vuodesta. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu.
- Moisio, Sami 2009. Valtion aluehistoria – Suomalainen aluetutkimus yhteiskunnan muutoksen kuvastajana. Teoksessa Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen, toim. Maria Lähteenmäki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 52–89.
- Paavonen, Tapani 1987. Talouspolitiikka ja työmarkkinakehitys Suomessa toisen maailmansodan jälkeisellä jälleerakennuskaudella vuosina 1944-1950. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 64, Turku.
- Pihkala, Erkki 1982a. Sotatalous 1939–1944. Teoksessa Suomen taloushistoria 2, toim. Jorma Ahvenainen et al. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 317–328.

Pihkala, Erkki 1982b. Sopeutuminen rauhaan. Teoksessa Suomen taloushistoria 2, toim. Jorma Ahvenainen et al. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 337–361.

Pihkala, Erkki 1982c. Ulkomaankauppa ja ulkomaiset maksusuhteet. Teoksessa Suomen taloushistoria 2, toim. Jorma Ahvenainen et al. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 370–386.

Pihkala, Erkki 1982d. Maa- ja metsätalouden uusi asema. Teoksessa Suomen taloushistoria 2, toim. Jorma Ahvenainen et al. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 387–405.

Renvall, Pentti 1983. Nykyajan historiantutkimus. WSOY, Porvoo.

Salminen, Esko 1988. Sitouttamattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. Teoksessa Suomen lehdistön historia 3, toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio, 141–300.

Simula, Markku 2001. Vuolijoen seurakunnan vuosisata. Kertomus siitä, kun kaksi köyhää kylää, Saaresmäki ja Vuolijoki päättivät perustaa oman seurakunnan. Vuolijoen seurakunta, Vuolijoki.

Suvanto, Pekka 1977. Sanomalehdistö historian tutkimuksen lähteenä. Teoksessa Yleisen historian lähteet ja niiden käyttö, toim. Pekka Suvanto. Gaudeamus, Helsinki, 87–109.

Tervo, Katja 2011. Otanmäki – katsaus erään kaivoskylän elinkaaren vaiheisiin. Terra 3/2011, 165–173.

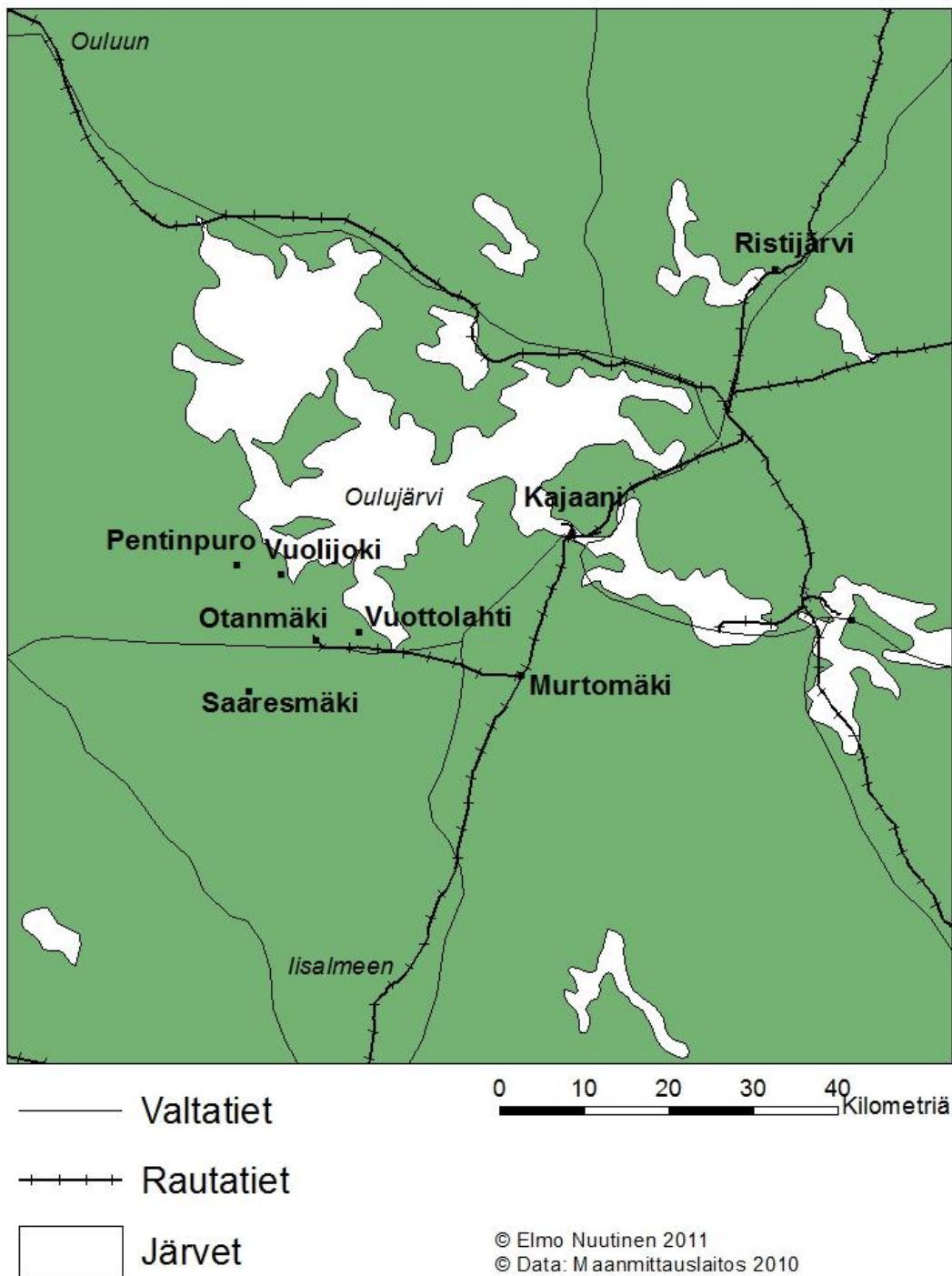
Tervonen, Päivi 2003. Vuolijoen kulttuurimaiseman kerroksia. Alueelliset ympäristöjulkaisut 316. Kainuun ympäristökeskus, Kajaani.

Turpeinen, Oiva 1985. Kainuun historia II. Väestö ja talous 1721–1982. Kainuun maakuntaliitto, Kajaani.

Vuorisjärvi, Esko 1990. Petsamon nikkeli kansainvälisessä politiikassa 1939–1944. Suomalainen todellisuus vastaan ulkomaiset myytit. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

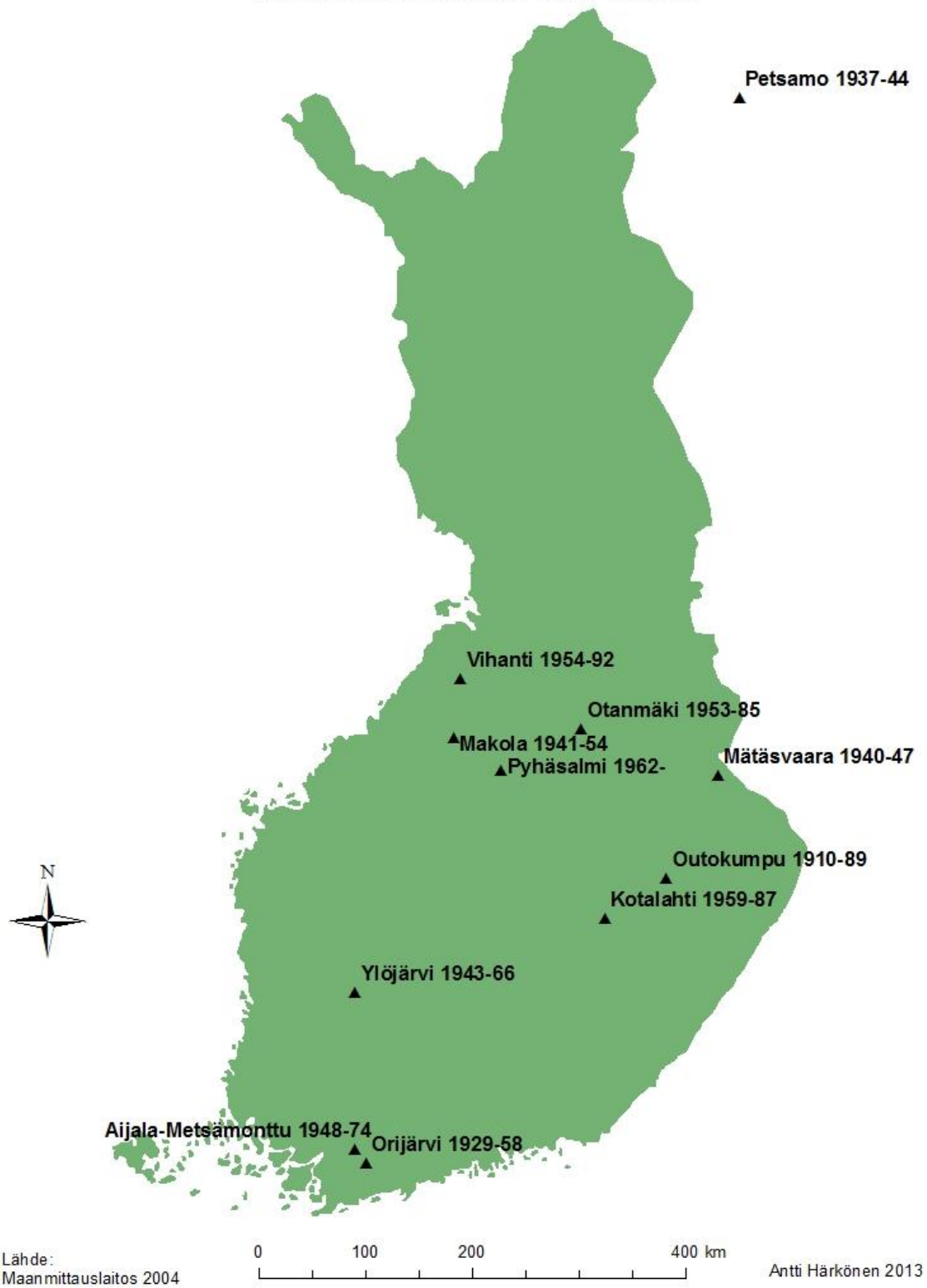
Liitteet

Liite 1.

Kartta 1. Tutkimuksen kannalta keskeisten paikkojen sijoittuminen Kainuun kartalle

Merkittävimmät kaivokset

Kartta 2. Suomen merkittävimmät rautakaivokset 1920–1960-luvuilla.

Liite 3.

Eduskunnan paikkajakauma puolueittain 1936–1954

1936–1939

SDP	83
Maalaisliitto	53
RKP	21
Kokoomus	20
IKL	14
EP	7
SPP	1
Kansanpuolue	1

1939–1945

SDP	85
Maalaisliitto	56
Kokoomus	25
RKP	18
IKL	8
EP	6
PMP	2

1945–1948

SDP	50
SKDL	49
Maalaisliitto	49
Kokoomus	28
RKP	14
EP	9
RV	1

1948–1951

Maalaisliitto	56
SDP	54
SKDL	38
Kokoomus	33
RKP	14
EP	5

1951–1954

SDP	53
Maalaisliitto	51
SKDL	43
Kokoomus	28
RKP	15
Kansanpuolue	10

Taulukko 1. Eduskunnan paikkajakauma puolueittain vuosina 1936–1954.

Lyhenteet: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP), Ruotsalainen Kansanpuolue (RKP), Isänmaallinen Kansanliike (IKL), Edistyspuolue (EP), Pienviljelijäin ja maalaiskansanpuolue (SPP), Pienviljelijäin Puolue (PMP), Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL), Ruotsalainen vasemmisto (RV),

Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT) XXIX: Eduskuntavaalit 1936–1951.

Liite 4. Suomen hallitukset, puoluejakauma, pääministerit sekä kauppa- ja teollisuusministerit vuosina 1938–1953.

12.3.1937–1.12.1939 Cajander III

Maalaisliitto 5, SDP 5, Edistyspuolue 2, ammattiministeri 2, RKP 1

Pääministeri: Aimo Cajander (EP)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Väinö Voionmaa SDP

1.12.1939–27.3.1940 Ryti

Maalaisliitto 4, SDP 4, ammattiministeri 3, RKP 2, Edistyspuolue 1

Pääministeri: Risto Ryti (EP)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Väinö Kotilainen (amm.)

27.3.1940–4.1.1941 Ryti II

SDP 4, Maalaisliitto 4, ammattiministeri 3, RKP 2, Edistyspuolue 1, Kokoomus 1

Pääministeri: Risto Ryti (EP) 27.3. -19.12.1940, Rudolf Waldén (amm.) 19.12.1940–4.1.1941

Kauppa- ja teollisuusministeri: Väinö Kotilainen (amm.) 27.3.–15.8.1940, Kaarlo Salmio (SDP) 23.8.1940–4.1.1941

4.1.1941–5.3.1943 Rangell

Maalaisliitto 4, SDP 4, RKP 2, ammattiministeri 2, Kokoomus 2, Edistyspuolue 1,

Isänmaallinen Kansanliike 1

Pääministeri: Jukka Rangell (EP)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Kaarlo Salmio (SDP) 4.1.1941–3.7.1941, Väinö Tanner (SDP) 3.7.1941–22.5.1942, Uuno Takki (SDP) 22.5.1942–5.3.1943

5.3.1943–8.8.1944 Linkomies

SDP 5, Maalaisliitto 4, Kokoomus 2, RKP 2, ammattiministeri 2, Edistyspuolue 1

Pääministeri: Edwin Linkomies (kok.)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Uuno Takki (SDP)

8.8.1944–21.9.1944 Hackzell

SDP 5, Maalaisliitto 4, ammattiministeri 3, Edistyspuolue 1, Kokoomus 1, RKP 1

Pääministeri: Anders Hackzell (amm.)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Uuno Takki (SDP)

21.9.1944–17.11.1944 Castrén U.

SDP 6, Maalaisliitto 3, ammattiministeri 3, Edistyspuolue 1, Kokoomus 1, RKP 1

Pääministeri: Urho Castrén (kok.)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Uuno Takki (SDP)

17.11.1944–17.4.1945 Paasikivi II SDP 7, Maalaisliitto 4, ammattiministeri 4, Edistyspuolue 1, RKP 1, SKDL 1

Pääministeri: J.K. Paasikivi (amm.)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Åke Gartz (amm.)

17.4.1945–26.3.1946 Paasikivi III

SDP 5, SKDL 5, Maalaisliitto 4, ammattiministeri 3, Edistyspuolue 1

Pääministeri: J.K. Paasikivi (amm.)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Åke Gartz (amm.)

26.3.1946–29.7.1948 Pekkala

SKDL 6, Maalaisliitto 5, SDP 5, RKP 1, ammattiministeri 1

Pääministeri: Mauno Pekkala (SKDL)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Uuno Takki (SDP)

29.7.1948–17.3.1950 Fagerholm

SDP 15, ammattiministeri 1

Pääministeri: K.A. Fagerholm (SDP)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Uuno Takki (SDP)

17.3.1950-17.1.1951 Kekkonen

Maalaisliitto 10, Edistyspuolue 2, RKP 2, ammattiministeri 1

Pääministeri: Urho Kekkonen (ML)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Sakari Tuomioja (EP) 17.3.-30.9.1950, Teuvo Aura (EP)

30.9.1950-17.1.1951

17.1.1951-20.9.1952 Kekkonen II

Maalaisliitto 7, SDP 7, Edistyspuolue 1, RKP 1, ammattiministeri 1

Pääministeri: Urho Kekkonen (ML)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Penna Tervo (SDP)

20.9.1951-9.7.1953 Kekkonen III

SDP: 8, Maalaisliitto 7, RKP 2, ammattiministeri 1

Pääministeri: Urho Kekkonen (ML)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Penna Tervo (SDP)

9.7.1953-17.11.1953 Kekkonen IV

Maalaisliitto 8, RKP 3, ammattiministeri 2

Pääministeri: Urho Kekkonen (ML)

Kauppa- ja teollisuusministeri: Teuvo Aura (amm.)

Lähde: Hallitukset aikajärjestyksessä. Valtioneuvosto. <http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-1917/tulokset/fi.jsp?report_id=V2>. Luettu 30.1.2014.